

e-ISSN: 2147-9682

TÜRK KÜTÜPHANECİLİĞİ

TURKISH LIBRARIANSHIP

TÜRK KÜTÜPHANECİLİĞİ / *TURKISH LIBRARIANSHIP*

Yayımlayan / *Publisher: Türk Kütüphaneciler Derneği / Turkish Librarians' Association*

Cilt / *Volume 35* • Sayı / *Number 1* • Mart / *March 2021*

İçindekiler / *Contents*

	Sayfa / <i>Page</i>
Editörden / <i>Editorial</i>	1
Genel Başkanın Mesajı / <i>Message from Chairman</i>	5
Hakemli Yazılar / <i>Refereed Papers</i>	
Tuğba Güngör ve Nimet Başarı Geri Çekilen Makaleler ve Yayımlandıkları Dergiler Üzerine Bibliyometrik İnceleme / <i>Bibliometric Examination of Retracted Articles and Journals in Which They Were Published</i>	10
Dilek Sarpkaya Güder ve Mesut Yalvaç Kuzey Kıbrıs'ta Kadın Sağlığı ile ilgili Yapılmış Hemşirelikte Lisansüstü Tezlerin Özellikleri: Bir İçerik Analizi Çalışması / <i>A Content Analysis Study: Characteristics of Postgraduate Dissertations in Nursing Concerning Women's Health in North Cyprus</i>	28
Ebru Gülbuğ Erol Nazi Almanyası'nda Nazizm İdeolojisiyle Şekillenen Kitap Okuma Kültürünün Sinemadaki Sunumu: "Kitap Hırsızı" Filminin Göstergibilimsel Analizi / <i>The Presentation of Book Reading Culture Shaped with Nazism Ideology in Nazi Germany in Cinema: The Semiotic Analysis of the Film "The Book Thief"</i>	41
Mehmet Ali Gazî, Caner Çakı, Mustafa Karaca ve Gül Çakı 1980 Nikaragua Okuryazarlık Kampanyası'ndaki Propaganda Posterlerinin Kitap Okuma Boyutunda İncelenmesi / <i>An Examination of the Propaganda Posters in the 1980 Nicaragua Literacy Campaign in the Context of Reading Books</i>	64
Görüşler / <i>Opinion Papers</i>	
Ayşe Buluş ve Burak Delibaş Türk Kütüphanecilik Tarihinde Hasan Fehmi Edhem Karatay ve Yayımlanmamış Bir Belge / <i>Hasan Fehmi Edhem Karatay and an Unpublished Document in the History of Turkish Librarianship</i>	89
Nuh Mehmet Topkaraoğlu Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Çerçevesinde Kültür ve Turizm Bakanlığı'na Bağlı Halk Kütüphanelerinin Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi / <i>Assessment of the Activities of Public Affiliated to the Ministry of Culture and Tourism within the Framework of Sustainable Development Goals</i>	99
Okuyucu Mektupları / <i>Reader Letters</i>	
Türk Kütüphaneciliği Editörler Kurulu Editöre Mektup / <i>Letter to Editor</i>	116
Tanıtım-Değerlendirme / <i>Reader Letters</i>	
Fatma Sağlam Özdemir Kütüphanelerin Bilinmeyen Dünyası / <i>The Library Book</i>	117
Aysenur Güneş Çeşitli Boyutları ile Uzaktan Eğitim / <i>Distance Education with Various Dimensions</i>	119
Reşit Sarıgül İsmail Saib Sencer / <i>İsmail Saib Sencer</i>	122

CİLT / VOLUME 35 SAYI / ISSUE 1 MART / MARCH 2021

Türk Kütüphaneciler Derneği

Turkish Librarians' Association

İçindekiler / Contents

	Sayfa / Page
Editörden / Editorial	1
Genel Başkanın Mesajı / Message from Chairman	5
Hakemli Yazılar / Refereed Papers	
Tuğba Güngör ve Nimet Başarı Geri Çekilen Makaleler ve Yayımlandıkları Dergiler Üzerine Bibliyometrik İnceleme / <i>Bibliometric Examination of Retracted Articles and Journals in Which They Were Published</i>	10
Dilek Sarpkaya Güder ve Mesut Yalvaç Kuzey Kıbrıs'ta Kadın Sağlığı ile ilgili Yapılmış Hemşirelikte Lisansüstü Tezlerin Özellikleri: Bir İçerik Analizi Çalışması / <i>A Content Analysis Study: Characteristics of Postgraduate Dissertations in Nursing Concerning Women's Health in North Cyprus</i>	28
Ebru Gülbuğ Erol Nazi Almanya'sında Nazizm İdeolojisiyle Şekillenen Kitap Okuma Kültürünün Sinemadaki Sunumu: "Kitap Hırsızı" Filminin Göstergibilimsel Analizi / <i>The Presentation of Book Reading Culture Shaped with Nazism Ideology in Nazi Germany in Cinema: The Semiotic Analysis of the Film "The Book Thief"</i>	41
Mehmet Ali Gazi, Caner Çakı, Mustafa Karaca ve Gül Çakı 1980 Nikaragua Okuryazarlık Kampanyası'ndaki Propaganda Posterlerinin Kitap Okuma Boyutunda İncelenmesi / <i>An Examination of the Propaganda Posters in the 1980 Nicaragua Literacy Campaign in the Context of Reading Books</i>	64
Görüşler / Opinion Papers	
Ayşe Buluş ve Burak Delibaş Türk Kütüphanecilik Tarihinde Hasan Fehmi Edhem Karatay ve Yayımlanmamış Bir Belge / <i>Hasan Fehmi Edhem Karatay and an Unpublished Document in the History of Turkish Librarianship</i>	89
Nuh Mehmet Topkaraoğlu Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Çerçevesinde Kültür ve Turizm Bakanlığı'na Bağlı Halk Kütüphanelerinin Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi / <i>Assessment of the Activities of Public Affiliated to the Ministry of Culture and Tourism within the Framework of Sustainable Development Goals</i>	99
Okuyucu Mektupları / Reader Letters	
Türk Kütüphaneciliği Editörler Kurulu Editöre Mektup / <i>Letter to Editor</i>	116
Tanıtm-Değerlendirme / Reader Letters	
Fatma Sağlam Özdemir Kütüphanelerin Bilinmeyen Dünyası / <i>The Library Book</i>	117
Ayşenur Güneş Çeşitli Boyutları ile Uzaktan Eğitim / <i>Distance Education with Various Dimensions</i>	119
Reşit Sarıgül İsmail Saib Sencer / <i>İsmail Saib Sencer</i>	122

Bilimin Rehberinden Bilginin Elitine

From the Guide of Science to the Elite of Knowledge

M. Tayfun Gülle*

This is a farewell editorial that summarizes the developments last decade of the journal also offers some suggestions for the future perspective due to leave the post of editor-in-chief.

Merhaba Değerli Okur,

Bütün zamanların en büyük bilim insanlarından Albert Einstein özlü sözlerinden birinde “Eğitim gerçeklerin öğretilmesi değildir! Düşünmek için aklın eğitilmesidir.” diyor. Çığır açan çalışmalarıyla bilim tarihine yön vermiş bu bilim insanının, düşünmenin önemine, aklın eğitilmesiyle yaptığı vurgu elbette pozitif bilimin ipuçları hakkında fikir vermektedir. İnsanoğlunun sahip olduğu akıl sayesinde dünyayı etkileyerek, doğanın dengesini bozduğu ekosistemi değiştirdiği ve devamında doğal kaynakların azalarak, su ve toprak kirliliği, orman yangınları, karbon salınımı, kıtlık, savaş, küresel hastalıklar (pandemi) gibi yaşam koşullarının altüst edildiği bir döngüyle karşı karşıya kaldığımız günümüz gerçeğidir. Küresel bir savaş halini çağrıştıran günümüzün olağanüstü gerçekliği karşısında bir bakıma tarihe tanıklık etmekteyiz. Acaba Einstein, yaklaşık yüzyıl önce aklın eğitilmediği zaman dünyanın ne hale geleceğini, düşünme yetisiyle desteklenmeden alınan kararların, daha açık bir ifadeyle pozitif bilim göz ardı edilerek yapılanların dünyayı felakete sürükleyeceğini öngörmüş olabilir miydi?¹

Değerli Okur,

Bildiğiniz gibi pozitif bilimin gereksindiği özgür düşünce ortamında üretilen bilimsel çalışmaların rehberliğini akademik yayınlar üstlenmektedir. Bu yayınlar arasında en güncel bilgi kanalı kuşkusuz bilimsel süreli yayınlardır. Bu bağlamda, okuduğunuz editoryalde ülkemizin ve dünyanın en eski mesleki ve bilimsel dergilerinden olan *Türk Kütüphaneciliği*'nin yakın geçmişine ilişkin kısa bir final değerlendirmesi yapılarak dergi yönetimindeki nöbet değişimi hakkında bilgi verilmesi amaçlanmıştır.

---

* Türk Kütüphaneciliği Sorumlu Yazı İşleri Müdürü. E-posta: turkkutuphaneciligieditor@gmail.com
Editor-in-Chief of Turkish Librarianship

¹ Bilim insanlığının yanı sıra filozofluğu ile de öne çıkan Albert Einstein, *Out of my later years: The scientist, philosopher, and man portrayed through his own words* (1950) başlıklı kitabında, atom bombalarının Hiroşima ve Nagazaki'ye atılmasından önce projede çalıştığı diğer bilim insanlarıyla bombalamayı durdurma girişimlerinin sonuç vermediğini belirterek pişmanlığını ifade etmiş ve dönemin ABD Cumhurbaşkanı Roosevelt'e yazdığı mektupta atom enerjisinin uzun bir süre insanlık için iyiliğe vesile olmayacağını belirtmiştir.

Editör görüşü: Einstein pişmanlığını belirtse de, iki yüz binden fazla insanın yaşamını kaybettiği, yüzbinlerce insanın yaralandığı, maddi ve manevi hasarlarının günümüzde de devam ettiği, 6 ve 9 Ağustos 1945 tarihlerinde Japonya'nın iki kentine atılan atom bombaları Einstein için büyük bir çelişkidir.

Değerli Okur,

Ülkemizin bilgi ve belge yönetimi alanındaki sorunları inceleyen ve çözüm önerileri sunan özgün bilimsel ve mesleki yazıların yayımlandığı *Türk Kütüphaneciliği* dergisinin 60 yıllık değerlendirmesi dergimizin 60. yaşının kutlandığı 2012 yılında yapılmıştı.² Bu defa yörüngesine girilen 70. yılın ışığında *Türk Kütüphaneciliği*'nin yakın geçmişi ve gelecek perspektifi üzerinde durulacaktır. Bu bağlamda *Türk Kütüphaneciliği*'nin 60. yayın yılının kutlandığı 2012 yılından bu yana dergi kapsamında öne çıkan gelişmeler daha kolay anlaşılabilmesi için kronolojik olarak sıralanmıştır:

- ✓ 2012 yılında *Türk Kütüphaneciliği*'nin 60 yıllık yayıncılık sürecini anlatan “*Türk Kütüphaneciliği*'nin 60. Yıl Belgesi” çekildi,
- ✓ 2012 yılında Facebook sayfası (<https://www.facebook.com/turkkutuphaneciligi>) açıldı,
- ✓ 2013 yılında web sitesi dergi alan adı (www.tk.org.tr) üzerinden açıldı,
- ✓ 2014 yılında Yayın Kurulu, Editörler Kurulu olarak örgütlendi,
- ✓ 3-5.09.2014 tarihinde Kastamonu Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi tarafından düzenlenen 1. Uluslararası Kütüphane ve Bilgibilim Felsefesi Sempozyumu kapsamında “Türk Kütüphaneciliğinde Bilimsel İletişim Sürecini İyileştirme Çalıştayı” düzenlendi,
- ✓ 2014 yılında Kütüphaneciliğimize Kanat Gerenler ve Eleştiri (Critics) bölümleri açıldı,
- ✓ 2014 yılında Editoryal Kontrol Formu, Telif Hakkı Transfer Bildirimi, Makale Değerlendirme Formu oluşturuldu,
- ✓ Kastamonu’da düzenlenen çalıştay sonrası 2015 yılında meslektaşlarımıza *Türk Kütüphaneciliği* bilimsel iletişim sürecini değerlendiren anket uygulandı,
- ✓ 2015 yılı Haziran sayısı “Bilimsel İletişim Özel Sayısı” olarak yayımlandı,
- ✓ 2015 yılı Aralık sayısı “Düşünce Özgürlüğü Özel Sayısı” olarak yayımlandı,
- ✓ 2015 yılında APA 6 Kuralları klavuzu basılı ve elektronik formatta yayımlandı,
- ✓ 2015 yılında *Türk Kütüphaneciliği* WoS (Clarivate Analytics) / ESCI veritabanında dizinlenmeye başladı,
- ✓ 15.04.2016 tarihinde Ankara Üniversitesi ev sahipliğinde WoS dönemecinde yeni süreçlere ilişkin bilgi paylaşımında bulunmak üzere “Türk Kütüphaneciliğinde Yeni Bir Dönemeç Forumu” düzenlendi,
- ✓ 2016 yılında kurumsal yapıyı güçlendirmek için *Türk Kütüphaneciliği* Yönetim Belgesi (http://tk.org.tr/belgeler/TK-Yonetim_Belgesi.pdf) hazırlandı,
- ✓ 2016 yılında Editörler Kurulu’na danışman üye atandı,
- ✓ 2017 yılında APA Kuralları klavuzunun ikinci basımı (http://tk.org.tr/APA/apa_2.pdf) yayımlandı,
- ✓ 2017 yılında derginin bilimsel bölümü, Araştırma makaleleri (Research), Kavramsal makaleler (Theoretical), Örnek Olay çalışmaları (Case Study), Literatür Değerlendirme makaleleri (Literature Review) olarak kategorize edildi,

² Gülle, M. T. (2012). Türk Kütüphaneciliği'nin 60 Yılı. *Türk Kütüphaneciliği*, 26(4), 641-653. Erişim adresi <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/2469/2472>

- ✓ 2017 yılında makalelere DOI (Digital Object Identifier) numarası verilmeye başladı,
- ✓ 2017 yılında yeni logo tasarlandı,
- ✓ 2017 yılında iç kapaktaki hakem listesinde son 3 yılda değerlendirme yapan hakemlerin isimleri yer almaya başladı,
- ✓ 2018 yılında twitter hesabı (@turkkutup1952) açıldı,
- ✓ 2018 yılında Haberler ve Mesleki Toplantılar bölümleri kaldırıldı, bunların yerine haber değeri taşıyan konularda okuyucu mektupları ve mesleki toplantılara katılım sağlayan meslektaşların mektup niteliğindeki yazıları yer almaya başladı,
- ✓ 2018 yılı Aralık sayısı Doç. Dr. Mustafa Akgül anısına “Bilişim Özel Sayısı” olarak yayımlandı,
- ✓ 2019 yılında Araştırma Değerlendirme Üzerine San Francisco Deklarasyonu’na (DORA) katılım sağlandı,
- ✓ 2019 yılında *Türk Kütüphaneciliği* sadece elektronik formatta yayımlanmaya başladı,
- ✓ 2019 yılında DergiPark barındırma sistemine dahil olundu,
- ✓ 2019 yılında Creative Commons - Atıf Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı uygulaması başladı,
- ✓ 2019 yılı Aralık sayısı “Türkiye’de Kütüphanecilik” temasıyla Prof. Dr. Meral Alpay anısına özel sayı formatında yayımlandı,
- ✓ 2020 yılı Mart sayısı “Kütüphaneciliğimize Kanat Gerenler I” temasıyla Prof. Dr. Necmeddin Sefercioğlu anısına özel sayı formatında yayımlandı,
- ✓ 2020 yılı Haziran sayısı “Kütüphaneciliğimize Kanat Gerenler II” temasıyla Prof. Dr. Berin U. Yurdadoğ anısına özel sayı formatında yayımlandı,
- ✓ 2020 yılı Eylül sayısı ile erken görünüm uygulamasına başlandı,
- ✓ 2013-2020 yılları arasında 5.170 sayfadan oluşan 36 sayıda 489 makale yayımlandı (1952-2020 yılları arasında 30.000’i aşkın sayfadan oluşan 276 sayıda 2.843 makale yayımlandı),
- ✓ 2020 yılı itibariyle toplam hakem sayısı 108’dir,
- ✓ 2020 yılı itibariyle 7 editör, 8 editör yardımcısı olmak üzere Editörler Kurulu sayısı 15 kişidir,
- ✓ 2021 yılında Yönetim Belgesi güncellendi.

Değerli Okur,

Türk Kütüphaneciliği’nin 69. yılına kadar katettiği mesafe, hitap ettiği disiplinin devingen yapısı dikkate alındığında yeterli görülmeyebilir. Ülkemizde bilimsel yayıncılığın kısmen kurumsallaşmış yapısı elbette *Türk Kütüphaneciliği*’ni de etkilemekte, editörlük mekanizmasının zaman zaman noter gibi algılanmasına neden olmaktadır. Bu yanlış algıda bilimsel iletişimin ana aktörleri olan yazar, editör, hakem üçlüsünün karşılıklı empati kurgusundaki yetersizliğin payı büyüktür. Bu farkındalıkla *Türk Kütüphaneciliği* Editörler Kurulu olarak süreçteki sorunların önemli bir bölümünü editoryal müdahalelerle çözüme kavuşturmaya çalışıyoruz. Bu durumda editoryal iletişim doğal olarak bilimsel iletişimde lokomotif role sahip olmaktadır.

Değerli Okur,

Meslek yayınlarımızın çınarı olarak, hitap ettiği disiplinde bilimsel rehber olma iddiasındaki *Türk Kütüphaneciliği*, giderek kurumsallaşan yönetim yapısı ve sahip olduğu teknolojik donatı ile geleceğe güvenle bakmaktadır. Diğer taraftan, *Türk Kütüphaneciliği* içerik yönetimindeki yenilik arayışları ile nitelikli yayın üretiminin teşvik edildiği, akademik değer kazandırıcı olarak bilginin eliti olmak zorundadır. Bu zorunluluk *Türk Kütüphaneciliği*'nin tarihsel misyonu gereği olup, orta vadede daha üst veritabanlarında taranır ve görünür olmasıyla yakından ilişkilidir.

Değerli Okur,

Oldukça uzun soluklu ve hiç bitmeyecekmiş gibi görünen *Türk Kütüphaneciliği* Sorumlu Yazı İşleri Müdürlüğü görevi benim açımdan hem bir okul hem de ekol olmuştur. 2008 yılında başlayan bu sürecin sonunu hoşça kalın diyerek bitirmek yerine yine Einstein'ın kulaklara küpe, veciz bir sözüyle tamamlamak anlamlı görünüyor; “*Kesinlikle bilmek zorunda olduğunuz tek bilgi kütüphanenin nerede olduğudur.*”

57. Kütüphane Haftası Açılış Konuşması

*57th Library Week Opening Speech**

Ali Fuat Kartal**

Değerli Konuklar, Sevgili Meslektaşlarım,

“**Pandemi Sürecinde Kütüphanecilik**” teması ile kutlayacağımız 57. Kütüphane Haftası’nın açılışına hoş geldiniz. Bu vesileyle hepimizi saygıyla selamlıyorum.

Sevgili Meslektaşlarım,

Ben de dahil olmak üzere burada bulunan belirli bir yaşın üstündeki meslektaşlarımın kütüphane haftasının yakın geçmişi hakkında bilgi sahibi olduğunu düşünmekle beraber mesleğimiz adına çok özel anlam ve öneme sahip olduğuna inandığım “Kütüphane Haftası”nın tarihi hakkında kısa bilgi paylaşarak konuşmama başlamak istiyorum. Böyle bir başlangıçla özellikle sevgili öğrenci kardeşlerimiz ve genç meslektaşlarımızın kütüphane haftasının ülkemizde nasıl kutlanmaya başladığı konusunda bilgi sahibi olarak mesleki yol haritalarına yön vermelerine mütevazı bir katkıda bulunmayı amaçladığımı altını çizmek isterim.

Sevgili Meslektaşlarım,

Bugün 57.sini kutladığımız Kütüphane Haftası, Türk Kütüphaneciler Derneği Genel Merkezi (TKD) tarafından dünyada kutlanan kütüphane haftasının ülkemizde de kutlanması amacıyla 1964 yılında başlatılmış olan bir çalışmanın sonucudur. O dönem derneğimiz Yönetim Kurulu Üyesi olan merhum hocamız Prof. Dr. İlhan Kum tarafından TKD adına yapılan bir çalışma kapsamında 20 Nisan 1964 tarihli TKD Yönetim Kurulu Kararı ile ülkemizde kütüphane haftasının kutlanmasına karar verilmiştir. Söz konusu karar tam olarak; “*Türk Kütüphaneciler Derneği Genel Merkezi halkın kütüphanelerden daha iyi şekilde yararlanmasını temin etmek, Türk Kütüphaneciliğinin sorunlarını halka mal etmek ve mesleğin yurt çapında tanınmasını temin etmek için her yılın Kasım ayının son haftasını Kütüphane Haftası olarak kutlamaya karar vermiştir*” (Kütüphane Haftası, 1964, s. 79) ifadelerinden oluşmaktadır.

Aynı yıl Kütüphaneler Genel Müdürlüğü tarafından da TKD’nin söz konusu karar ve isteği olumlu karşılanarak bağlı kütüphanelere genelge gönderilmiş ve Kütüphane Haftasına önem verilmesi istenmiştir (Gürtürk, 1964, s. 42). Bu doğrultuda, birinci Kütüphane Haftası Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nin salonlarında 23 Kasım 1964 Pazartesi günü açılışı yapılarak kutlanmaya başlanan hafta, 1964’ten beri Türk Kütüphaneciler Derneği’nin öncülüğünde tüm yurttaki kutlanmaya devam etmektedir.

1970 yılına kadar her yıl Kasım ayında kutlanan Kütüphane Haftası’nın, TKD tarafından 17-20 Ağustos 1970 tarihleri arasında Konya’da yapılan 5. Kurultayda Kasım ayında

* *Opening speech of the 57th Library Week given at Goethe Institute Ankara in March 29 2021*

** Türk Kütüphaneciler Derneği Genel Başkanı. E-posta: kartalaf@yahoo.com
Chair of Turkish Librarians’ Association, Turkey

kutlanan “Dünya Çocuk Kitapları Haftası” ile Kütüphane Haftası arasında olan gün yakınlığı nedeniyle karışıklığı önlemek amacıyla, bundan sonra her yıl Mart ayının Pazartesi ile başlayan son haftasında kutlanmasına karar verilmiştir (Kütüphane Haftalarının Kutlama Tarihi Değişti, 1970, s. 213).

Sevgili meslektaşlarım, “Geleceğimiz geçmişimizin üzerinde yükselir” saptamasından hareketle, kısaca özetlemeye çalıştığım ve 57 yıldır kutlamakta olduğumuz kütüphane haftamızın tarihinin, gelecekte genç meslektaşlarımız ve öğrenci kardeşlerimiz için yol gösterici olacağına inanıyorum.

Sevgili Meslektaşlarım,

Bu yılki kütüphane haftasının temasını biraz önce de ifade ettiğim gibi **Pandemi Sürecinde Kütüphanecilik** olarak belirledik, çünkü COVID-19 salgınının hayatımızı daha ne kadar şekillendireceğini, koronavirüs ile nasıl bir hayat süreceğimizi bilmiyoruz. Pandemi öncesi 21. Yüzyılda bir virüsün hayatımızı altüst edeceği ve zorunlu mesafe ile sosyalleşmenin zayıflayacağı söylene herhalde kimse inanmazdı. Ne yazık ki, geldiğimiz noktada, hayatımız bir virüs ile değişti ve değişmeye de devam etmektedir.

Peki pandemi sürecinin meslektaşlarımıza yansması nasıl oldu? Pandemi süreciyle birlikte esnek çalışma dönemine geçildi ve hükümet özel sektör çalışanlarına “kısa çalışma ödeneği” adı altında ödeme yapmaya başladı. Vakıf üniversiteleri ve özel okul kütüphanelerinde çalışan meslektaşlarımızı da kapsayan bu uygulama bazı meslektaşlarımızın mağdur olmalarına neden oldu. Öncelikle meslektaşlarımızdan yıllık izinlerini zorunlu olarak kullanmaları istendi. Sonra kısa çalışma ödeneği almaya başladılar. Bazı kurumlar kısa çalışma ödeneğini tamamlayarak, meslektaşlarımızın maaşlarını tam olarak öderken, bazıları da sadece kısa çalışma ödeneği ile yetindi. Hatta hala ücretsiz izinde olan meslektaşlarımız bile var. Bugüne kadar ödenen bu kısa çalışma ödeneği de Cumhurbaşkanınının 17 Şubat 2021 tarihinde yaptığı açıklamayla iki gün sonra yani 31 Mart 2021 tarihinde sona erecektir. Yani 31 Marttan sonra vakıf üniversitelerinde ve özel okul kütüphanelerinde çalışan meslektaşlarımızı büyük bir belirsizlik hatta işsizlik beklemektedir. Temennimiz meslektaşlarımızın bu tür bir durumla karşılaşmamasıdır.

Sevgili meslektaşlarım, 1968 yılında 5’incisi kutlanan Kütüphane Haftasında TKD Genel Başkanı merhum hocamız Prof. Dr. Necmeddin Sefercioğlu yaptığı açılış konuşmasında, meslektaşlarımızın durumu ile ilgili şu saptamayı yapmış: “*Meslek eğitimi görmüş kütüphanecilerin sayısı, kütüphanelerimizin yetişmiş eleman ihtiyacını karşılamaktan çok uzaktır. Bunlara sağlanabilen ücretlerin az oluşu, kütüphanecilik eğitimi görmüş gençleri, daha çok kazanç sağlayabilecekleri başka alanlara itmektedir*” (Sefercioğlu, 1968, s. 248).

Sevgili hocamızın yetişmiş kütüphaneci azlığına işaret etmesinin üzerinden 53 yıl geçmiş olmasına ve günümüzde 16 Üniversitede Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümünde (BBY) eğitim verilmesine rağmen (Yükseköğretim İstatistikleri, 2021) hala kütüphanelerimizde çalışan meslek elemanı sayısı uluslararası standartların altında olup, yetişmiş çok sayıda meslektaşımız işsiz gezerken, 2020 yılında KPPS’den merkezi yerleştirme ile sadece 20 meslektaşımız bir kamu kuruma yerleşmiştir. Kültür ve Turizm Bakanlığının geçen yıl 500 kütüphaneciyi sözleşmeli olarak istihdam etmesi bizi mutlu etmiştir ancak sayıları giderek artan BBY bölümlerinden her yıl yüzlerce meslektaşımız mezun olurken, kütüphanelerimizde

yetersiz kütüphanecilerle hizmet verilmeye çaba harcanmakta, meslektaşlarımız da işsiz kalmaya devam etmektedir.

Diğer taraftan, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okul kütüphanelerinin durumunu hepimiz gayet iyi biliyorsunuz Milli Eğitim Bakanlığı kütüphaneleri adeta akortsuz saza benziyor. Onlar kütüphaneciye ihtiyaç duymuyorlar. Milli Eğitim Bakanımıza buradan bir çağrıda bulunmak istiyorum. Eğer okul kütüphanelerine bir tane dahi kütüphaneci alırsanız, Türk Milli Eğitim tarihine, okul kütüphanelerine kütüphaneci alan (!) ilk bakan olarak tarihe geçeceksiniz. Sayın bakanım sanırım bu fırsat kaçmaz.

Sevgili meslektaşlarım, merhum Sefercioğlu hocamızın 5. Kütüphane Haftası açılışından alıntıladığım konuşmasından hareketle şunu söylemek isterim ki, TKD kurulduğu günden bugüne her zaman meslektaşlarımızın ve mesleğimizin sorunlarına duyarlı olma ve dile getirme gayretinde olmuştur, olmaya da devam edecektir. Zaten mesleki etik ilkeleri belirlemiş ve düşünce özgürlüğü bildirgesini yayınlamış, bir meslek derneğinin yapması gereken en temel işlevi de budur. Mesleki etik ilkelerini belirleyerek, meslektaşlarından ilkelere uymasını bekleyen bir dernekten, aksini düşünmekte abesle iştigaldir.

Sevgili meslektaşlarım, mesleğimizin tüm dünyada olduğu gibi bizim ülkemizde de sorunları var. Bu sorunlara ülkemizin olanakları oranında çözüm üretebileceğimizin bilincindeyiz. Ancak sizlerde fark etmişsinizdir son dönemde genç meslektaşlarımız sürekli sosyal medya üzerinden, ilgililerden iş talebinde bulunmaktalar. Bu son derece insani duruma, ilgililerin daha bir özenle yaklaşmasını bekliyoruz. Zira toplumsal şiddetin ve nefretin kol gezdiği günümüzde, kötülükte adeta yarışanlara inat huzur ve barış ortamı kütüphanelerin önemsinmesi ve desteklenmesinin yaşamsal önemde olduğuna inanıyorum.

Bu bağlamda mesleğimizin diğer önemli bir iki sorununu siz meslektaşlarımın dikkatine sunmak istiyorum. Bunlar; hala ulusal bir bilgi merkezleri kanunumuzun olmayışı, milli kütüphanenin özerk yapısının yok edilmesi ve yasak kitaplar sorunudur. Sevgili meslektaşlarım hem kütüphane kurumunu hem mesleğimizi hem de kütüphaneciyi koruyacak ve kütüphaneciliğin profesyonel bir meslek olarak tanımlandığı ulusal bir bilgi merkezleri kanununa acilen ihtiyacımız var. Bu konuda Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü ile iletişim halindeyiz ancak benim kişisel düşüncem bu kanunun çıkmasının Sayın Kültür ve Turizm Bakanının bu konuyu içselleştirmesi ya da inanması ile doğru orantılı olduğunu düşünüyorum.

Sevgili meslektaşlarım bizim için yaşamsal önemde bir kurum olan Milli Kütüphanenin mevcut durumuyla ilgili bilgiyi sizinle paylaşmak istiyorum. Bildiğiniz gibi Milli Kütüphane 15 Nisan 1946 yılında ülkemizdeki kütüphanelere önderlik etmek, ulusal bilgi ağının merkezi haline gelerek, bilgi toplumunun oluşturulmasına, toplumun kültürel ve sosyal yönden gelişmesine katkıda bulunmak amacıyla kurulmuş, çalışmalarına başlamış ve 23 Mart 1950 tarihinde kabul edilen Kuruluş Kanunu ile yasal bir kimlik kazanmıştır. Bu yönü ile ülkemizdeki kütüphane türleri arasında kanunu olan tek kuruluştur. Kuruluştur diyorum zira o kanun da mülga oldu. Çünkü kanunla kurulan tek kütüphane, 703 sayılı KHK'nın 107. Maddesi ile 23.3.1950 tarihli ve 5632 sayılı Milli Kütüphane Kuruluşu Hakkında Kanun yürürlükten kaldırılmıştır (Anayasada Yapılan..., 2021). Aynı KHK'nin Geçiş Hükümleri/Geçici Madde1/3'ün g bendine göre Milli Kütüphane Başkanlığı kadrosu da sona ermiştir. Görüldüğü

üzere Milli Kütüphanenin kanunu, başkanı ve özerkliği yok edilerek Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü'ne bağlanmıştır (Tarihçe, 2021).

Milli Kütüphanenin bir ülke için ne ifade ettiğini, hayatında hiç kütüphaneye gitmemiş sokaktaki vatandaşa dahi sorsanız en azından adındaki milliden dolayı önemli bir kurum olduğunu ifade edecektir. Biz kütüphaneciler için mabet olan Milli Kütüphanenin kültür ve eğitim politikamız için büyük fırsatlar ve hedefler sunmakta olduğunu söylemeyi çok isterdim.

Bir de sık sık medya ve sosyal medyada gündeme gelen “bir kütüphanede bir yazarın kitabı var” haberlerine değinmek istiyorum. Bu haberlerde o kütüphanenin derleme kütüphanesi yani ülkemizde yayınlanan bütün kitapları derlemekle görevli kütüphane olması dahi fark etmiyor. Bir kütüphanede kitap olduğu için sorgulanan ve haber yapılan başka ülke var mı bilmiyorum. Derleme kütüphanesinin ne olduğunu araştırmadan mal bulmuş mağrip gibi haber yapan medyanın haline mi üzülelim yoksa kendimizi bir türlü anlatamadığımızı mı? Kitabın içeriğinde yasa dışı bir şey varsa bu ülkenin savcılar var, mahkemeleri var onlar gereğini yapar yoksa her kitap kanun gereği derleme kütüphanelerine gönderilmek zorundadır. Bir kitap mahkeme kararıyla ceza alabilir ancak kütüphaneler açısından herhangi bir yazarı yasaklı sayamayız.

Sevgili meslektaşlarım, pandemi ortamıyla gelen karamsarlık ortamında elbette güzel gelişmeler de var; her yıl kütüphane haftalarında geleneksel olarak verdiğimiz yılın “En Başarılı Kütüphane” ödülünü yönetim kurulumuz bu yıl kamuoyunda kütüphane kültürünün oluşmasına yaptığı katkılardan dolayı Van İl Halk Kütüphanesine vermeyi kararlaştırmıştır. Meslektaşlarımızı tebrik ediyor, başarılarının devamını diliyoruz. Bu vesile ile Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü'nden halk kütüphanelerinin kullanımı ile ilgili bilgi istediğimi belirtmek isterim, ancak şu ana kadar göndermediler. Yine üniversite kütüphanelerimizden aldığım rakamlara göre 2020 yılında Sabahattin Ali'nin *Kürk Mantolu Madonna* adlı romanı kütüphanelerimizden en çok ödünç alınan kitap olmuştur. Meslektaşlarıma çalışmalarını ve bu istatistiki bilginin oluşumuna yapmış oldukları katkıdan dolayı teşekkür ediyorum.

Sevgili meslektaşlarım, pandemi koşulları olmasaydı bu yılki kütüphane haftamızın çok değerli bir konusu olacaktı, IFLA Başkanı Sayın Barbara Lison aramızda olacak ve etkinliklerimize katılacaktı ancak kendisi nezaket gösterip Türk kütüphanecilerinin kütüphane haftasını kutladığı bir video mesajı gönderdi, IFLA Başkanımızın mesajını biraz sonra sizlerle paylaşacağım.

Konuşmamı 57. Kütüphane Haftası Programını birlikte hazırladığımız Goethe Enstitüsü'ne, Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği'ne, Okul Kütüphanecileri Derneği'ne ve diğer paydaşlarımıza, haftamızın sponsorlarına ve hafta açılışında görev alan Selen Kemaloğlu arkadaşımıza teşekkür ederek tamamlıyor, 57. Kütüphane Haftası'nın mesleğimize ve bilgi kuruluşlarımıza yeni kazanımlar sağlamasını diliyor, ülkemiz, dünyamız için barış ve sosyal adalet, salgın hastalıklardan, savaşlardan arınmış bir gelecek temenni ediyorum.

Kaynakça

Anayasada Yapılan Değişikliklere Uyum Sağlanması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. Karar Sayısı: KHK/703. (2021). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180709M3-1.pdf>

Gürtürk, S. (1964). Kütüphane haftası yurttta nasıl kutlandı. *TKDB*, 13(3-4), 42-44.

Kütüphane Haftalarının Kutlama Tarihi Değişti. (1970). Haberler: Temmuz-Eylül 1970. *TKDB*, 19(3), 213-215.

Kütüphane Haftası. (1964). *TKDB*, 13(3-4), 79-83.

Sefercioğlu, N. (1968). Beşinci kütüphane haftası. *TKDB*, 17(4), 245-258.

Tarihçe. (2021). Milli Kütüphane: Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü. Erişim adresi: <http://www.millikutuphane.gov.tr/page/Tarihce>

Yükseköğretim İstatistikleri. (2021). Yükseköğretim bilgi yönetim sistemi. Erişim adresi: <https://istatistik.yok.gov.tr/>

Geri Çekilen Makaleler ve Yayımlandıkları Dergiler Üzerine Bibliyometrik İnceleme

Bibliometric Examination of Retracted Articles and Journals in Which They Were Published

Tuğba Güngör* ve Nimet Başarı**

Öz

Amaç: Bilimin bütünlüğünü korumak için kusurlu çalışmalara uygulanan en önemli mekanizma makalelerin geri çekilmesidir. Çeşitli sebeplerden dolayı geri çekilen makalelerin sayısındaki artış dikkat çekmektedir. Bu çalışmada, bilimsel bilgiye zarar veren bu makalelerdeki parametreleri keşfetmek amaçlanmıştır. **Yöntem:** Araştırmada, Web of Science (WoS) 'da geri çekilmenin en fazla olduğu ilk 100 dergi seçilmiştir. Seçilen bu dergilerden 1978-2020 yılları arasında 1934 makalenin geri çekildiği saptanmıştır. Çalışma kapsamında yanıt aranan sorular şunlardır: 1. Geri çekilen makale sayısının en fazla olduğu yıl veya yıllar hangisidir? 2. Geri çekilen makale sayısı hangi dergi çeyreğinde daha fazladır? 3. Geri çekilen makalelerde konu dağılımı nasıldır? 4. Geri çekilen makale sayısı hangi ülke/ülkelerde daha fazladır? 5. Makalelerin yayımlandıkları ve geri çekildikleri yıl arasındaki zaman farkı ne kadardır?

Bulgular: İnceleme sonucunda makalelerin geri çekilme oranlarının yıllar geçtikçe artış gösterdiği saptanmıştır. Makalelerin çoğu (%19,5) yayımlandıktan bir yıl sonra geri çekilmiştir. Makalelerde en çok geri çekilme, Q1 çeyreğindeki dergilerde olmuştur. Makalelerin konu dağılımında ise "Oncology" (%17,2) ve "Biochemistry and Molecular Biology" (%16,9) alanları öne çıkmıştır. Nature, Science ve Journal of Biological Chemistry dergilerinde yayımlanan makalelerin atıf oranı %9'dur. Ülke sıralamasında ilk sırada yer alan Amerika Birleşik Devletleri (ABD), aynı zamanda en çok atıf (%54) alan ülke olmuştur. **Özgünlük:** Konuya ilişkin, literatürde Türkiye adresli yayın sayısının az olduğu bilinmektedir. Bu doğrultuda geri çekilen makalelerin mevcut durumu ve değişimleri incelenmiştir. **Sonuç:** Bilim etiğini ihlal eden geri çekilmiş makaleler, bilimsel iletişim sistemi içerisindeki tüm katılımcıların farklı açılardan değerlendirilmesini sağlamıştır. Çeşitli değişkenler çerçevesinde incelenmiş bu yayınların sonuçları, konuyla ilgili daha fazla yayın yapılması ve çözüm geliştirilmesi gerektiğini göstermiştir.

Anahtar Sözcükler: Geri çekilen makaleler; bibliyometri; dergi çeyrekleri; dergi etki faktörü; WoS.

* Hacettepe Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü. E-posta: gngtuba7@gmail.com
Hacettepe University, Department of Information Management, Turkey

** Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, nimet.basari95@gmail.com
Hacettepe University, Department of Information Management, Turkey

Abstract

Objective: *The most important mechanism applied to flawed studies to protect the integrity of science is the retraction of articles. The increase in the number of articles which have been retracted for various reasons is remarkable. Therefore, it is aimed to discover the parameters in these articles that harm scientific knowledge.* **Method:** *In the research, the first 100 journals with the highest number of retracted articles in Web of Science (WoS) were selected. Between 1978 and 2020, 1934 articles were retracted from the selected journals. This study sought to answer the questions: 1. In which years has the highest number of retracted articles been? 2. Which journal quartiles have the highest number of retracted articles? 3. What is the distribution of topics in retracted articles? 4. Which countries have more retracted articles? 5. What is the time difference between the year in which articles are published and retracted?* **Results:** *According to the review result, the rate of retracted articles has increased over the years. The articles were retracted one year after publication have a percentage of 19.5%. The number of retracted articles was in Q1-quartile journals is the highest. In the subject distribution of these retracted articles, "Oncology" (17.2%) and "Biochemistry and Molecular Biology" (16.9%) were prominent. The citation rate for retracted articles published in the journal Nature, Science and Journal of Biological Chemistry is 9%. The United States (USA), which ranked first in the country rankings of the retracted articles, receives the most citations with 54%. **Originality:** *In the literature, it is found that there are limited number of Turkey originated publications about the topic. In this direction, existing state and changes of the retracted articles were examined. **Conclusion:** *Retracted articles that violate science ethics have enabled all participants in the scientific communication system to be evaluated from different points of view. The results of these publications, which were examined within the framework of various variables, showed that more publications on the subject should be made and solutions should be developed.***

Keywords: *Retracted articles; bibliometry; journal quartile; journal impact factor; WoS.*

Giriş

Akademik yayın sayısındaki artış, bilimsel bilginin çeşitlenmesini sağlarken yanlış, çalıntı ya da suistimal edilmiş bilginin de ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu olumsuz durumun önüne geçmek için etik kurullar, bilimsel yayınlarda düzeltme ya da geri çekme işlemleri uygulamaktadırlar. Yayın Etiği Komitesi (COPE) (2019) geri çekmeyi “literatürü düzeltmek, bulguları ve sonuçları güvenilmeyecek veya literatürde yer alamayacak kusurlu veriler içeren makaleleri uyararak için bir mekanizma” şeklinde tanımlamıştır. Akademik çalışmaların geri çekilmesi, nitelsiz bilginin bilimsel topluluktan temizlenmesini sağlar (Ajiferuke ve Adekannbi, 2020, s. 169). Geri çekme ya da düzeltme işlemi özellikle dijital teknolojilerin ve veri tabanlarının (Science Direct, PubMed, Scopus, Scielo, vb.) ortaya çıkmasıyla ve literatürün daha görünür hale gelmesiyle ilişkilendirilmektedir (Gutiérrez ve diğerleri, 2016, s. 569). Araştırmalarda yapılan suistimler, bilimin standartlarını ihlal etmekle birlikte, bütünlüğü bozmakta, araştırmalarda kamu güvensizliği oluşturmakta ve projelerin geliştirilmesi için olumsuz bir ortam yaratmaktadır (Hermerén, 2008, s. 10). Makalelerin geri çekilmesi, bilimsel literatürün bütünlüğünü korumak için bilim camiasının kendi kendini düzeltme mekanizmasıdır (Chen, Hu, Milbank ve Schultz, 2012, s. 234). Geri çekme işlemlerinin temel amacı, yanlış

davranan yazarları cezalandırmak yerine literatürü düzeltmek ve bütünlüğünü sağlamaktır (Wager, Barbour, Yentis ve Kleinert, 2009, s. 202).

Bilim etiği açısından önemli bir yere sahip olan geri çekilen makalelerle ilgili literatürde pek çok çalışma vardır. Fakat yapılan Türkçe literatür taramasında konuya ilişkin çalışmalar oldukça yetersiz bulunmuştur. Geri çekilen makalelerle ilgili Türkiye adresli az sayıda yayın bulunmaktadır (Al ve Soydal, 2015; Alrawadieh ve Zareer, 2019). Bu çalışmada geri çekilmiş makaleler farklı analiz birimleri üzerinden değerlendirilerek, makalelerin bilimsel literatüre etkilerini araştırmak amaçlanmıştır. *WoS*'tan erişilen geri çekilen makalelerin yayımlandığı dergilerin, alanlara göre dağılımına ve geri çekilme süresine ilişkin inceleme yapılmıştır. Buna ek olarak dergilerin hangi çeyrekte yer aldığı bilgisi ve geri çekilmiş makalelerin konuya göre farklılıklarının nedenleri araştırılarak değerlendirmelerin sonuçları sunulmuştur.

Önceki Çalışmalar

Yayımların geri çekilmesine yönelik araştırmalarda temel konular; yayınların neden geri çekildiği, dergilerin yayınları geri çekme politikaları ya da geri çekilen yayınlar ile dergi etki faktörü arasındaki ilişki olmuştur. Damineni, Sardiwal, Waghle ve Dakshyani (2015, s. 20), makalelerin geri çekilme nedenlerini araştırdıkları çalışmada; hata, intihal, duplikasyon, uydurma veriler ve etik konular gibi çeşitli nedenlerden geri çekildiği bilgisine erişmişlerdir. Bu nedenlerin yanı sıra hiçbir sebep olmadan geri çekilen makalelerin de olduğu aktarılmıştır. Bir diğer çalışmada ise en yaygın geri çekme nedenlerinin bilimsel sahtekârlık ve suistimler olduğu ifade edilmiştir (Fang, Steen ve Casadevall, 2012, s. 17028).

Dergilerde geri çekilme işlemi farklılık göstermektedir. Yüksek etki faktörü değerine sahip bir dergide yayımlanan bir makalenin geri çekilme olasılığının, düşük etki faktörü değerine sahip dergide yayımlanan bir makaleye göre daha yüksek olduğu ifade edilmektedir (Fang ve Casadevall, 2011, s. 3856). Dergi etki faktörü ile geri çekilme arasındaki ilişkiyi açıklamak amacıyla biyomedikal bilim dalında, geri çekilmiş makalesi bulunan dergiler üzerine yapılan çalışmada, 611 farklı dergide makalelerin geri çekildiği saptanmıştır. Bu makalelerin yayımlandığı dergilerin çeyrek dağılımına bakıldığında, makalelerin %51,4'ü yüksek etki faktörü değerine sahip dergilerde, %33,1'i düşük etki faktörü değerine sahip dergilerde ve %15,5'i etki faktörü değeri hesaplanmayan dergilerde yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır (Campos-Varela, Villaverde-Castañeda ve Ruano-Raviña, 2020, s. 2). Fanelli (2013, s. 3-4), *WoS*'taki geri çekilme sayısında son 20 yılda artış olduğunu tespit etmiştir. Çalışmada, veri tabanındaki dergilerde yapılan düzeltme işlemindeki oranın arttığı belirtilmektedir. Dergilerde gerçekleşen geri çekme işleminin kronolojik analizi sonucunda, son yıllarda sadece *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America (PNAS)* geri çekilmelerde artış göstermektedir. *Nature* ve *Science* dergilerinde 2002-2003 yılları dışında büyük bir artış saptanmamıştır. Yapılan araştırmalarda, geri çekilen makalelerin yüksek etki faktörüne sahip dergilerde yer aldığı ortaya konulmuştur. Etki faktörü değeri düşük olan veya etki faktörü hesaplanmayan dergilerin de makalelerin geri çekilmesine neden olan davranışlardan kaçınmadığı anlaşılmıştır. Ancak, bu alt sıradaki dergilerin akran denetimine daha az maruz kalıp kalmadığının tartışmalı olduğu belirtilmektedir (Foo, 2010, s. 460). Biyomedikal ve yaşam bilimleri alanında yapılan bir çalışmada, *New England Journal of Medicine*, *Nature* ve *Science* gibi ünlü dergilerin geri çekilme sayılarının yüksek olduğu ifade edilmiştir (Foo, 2010,

s. 463). Aynı alanda yapılan farklı bir çalışmada PubMed'den elde edilen verilerde, geri çekilen yayınların ülkelere göre dağılımında ABD, Almanya, Japonya ve Çin'in farklı kategorilerde (bilimsel sahtekârlık, kopyalama, intihal) üst sıralarda yer aldığı görülmüştür (Fang ve diğerleri, 2012, s. 17029).

Araştırmalarda düşük gelirli ülkelerde, yayınların geri çekilme sayısının daha fazla olduğu tartışma konusudur. Stretton ve diğerleri (2012, s. 1575), hem düşük gelirli hem de anadili İngilizce olmayan ülkelerde intihal nedeniyle geri çekilme riskinin diğer ülkelere göre daha yüksek olduğunu belirtmişlerdir. Ancak genel oranlar değerlendirilerek ülkeler arasında bir karşılaştırma yapılmamıştır. Ülkeler üzerine yapılan başka bir değerlendirme de ise, ABD'nin geri çekilmeye en yatkın ülke olarak ilk sırada yer aldığı tespit edilmiştir. Ayrıca bu çalışmada Çin'in intihal ve duplikasyon nedeniyle geri çekilen makale sayısında en yüksek sayıya sahip olduğu da görülmektedir (Amos, 2014, s. 89).

Makalelerin yayımlanma ve geri çekilme sürelerinin araştırıldığı bir çalışmada geri çekilme süresinin ortalama 32,91 ay olduğu tespit edilmiştir. Geri çekilme süreleri iki farklı zaman periyodunda incelenmiştir. İlk periyotta 1973 ve 2002 yıllarını kapsayan 714 geri çekilmiş makale incelenmiş ve ortalama geri çekilme süresi 49,82 ay olarak saptanmıştır. İkinci periyotta 2003 ve 2012 yıllarını kapsayan 1333 makalenin ortalama geri çekilme süresinin 23,82 aya düştüğü gözlemlenmiştir. Makalelerin geçmişe göre daha hızlı geri çekildiği belirtilmiştir (Steen, Casadevall ve Fang, 2013, s. 4).

Atıf ile geri çekme işlemi arasındaki ilişki araştırmalara konu olmuştur. Buna yönelik literatürde çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Al ve Soydal (2015, s. 31-32) atıf ile geri çekilme ilişkisini araştırdığı çalışmalarında, üç atıf türünü ele almışlardır. Bu türler; makalenin yayımlandığı yıl ile geri çekme notunun paylaşıldığı zaman arasındaki atıflar, geri çekme notunun yayımlandığı yıl içinde yapılan atıflar ve geri çekme notu yayımlandıktan sonra yapılan atıflardır. İncelemeye alınan atıflar içerisinde makalelerin yayımlandıkları yıl ve geri çekildikleri yıl arasında aldıkları atıf oranının %55 olduğu tespit edilmiştir. Geri çekilen makalelere yapılan atıfların %15'i makalenin geri çekildiği yıl içerisinde gerçekleşirken, %30'u ise makaleler geri çekildikten sonra yapılmıştır. Değerlendirmeler sonucu makalelerin geri çekildikten sonra da atıf almaya devam ettiği saptanmıştır. Geri çekilen makalelere yönelik farklı bir çalışmada ise atıfların sistematik bir incelemesi gerçekleştirilmiştir. *PubMed*, *Scopus* ve *Retraction Watch*'tan elde edilen verilerde geri çekme sonrası alıntılarda belirgin bir düşüş olduğu ve bu alıntıların çoğunun, geri çekilen makalenin yayımlandığı ülkeden farklı ülkelere geldiği tespit edilmiştir (Dinh ve diğerleri, 2019, s. 390).

Amaç ve Yöntem

Bu çalışmada, *WoS*'ta geri çekilmenin en fazla olduğu ilk 100 dergi seçilmiştir. 1978-2020 arasında 1416 dergiden toplamda 5182 makale geri çekilmiştir. Dergiler geri çekilen makale sayısına göre en yüksekten en düşüğe göre sıralandığında geri çekilen makalelerin %38'i (n=5182) ilk 100 dergide (n=1416) yayımlanmıştır. Araştırmamız kapsamında değerlendirmeye alınan ilk 100 dergi evreni temsil etmemektedir. Bu doğrultuda makalelerin ülke ve konu dağılımını saptamak, dergi çeyreklerini ve etki faktörünü incelemek, geri çekilmeye ilişkin tarihsel gelişimi değerlendirmek hedeflenmiştir. Çalışmanın temel hipotezi

“Dergi etki faktörü ile makalelerin geri çekilme süresi arasında ilişki vardır.” şeklinde belirlenmiştir. Araştırma kapsamında aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- Geri çekilen makale sayısının en fazla olduğu yıl veya yıllar hangisidir?
- Makalelerin yayımlandıkları ve geri çekildikleri yıl arasındaki zaman farkı ne kadardır?
- Geri çekilen makale sayısı hangi dergi çeyreğinde daha fazladır?
- Geri çekilen makalelerde konu dağılımı nasıldır?
- Geri çekilen makale sayısı hangi ülke/ülkelerde daha fazladır?

Araştırmanın yöntemi ve tekniği konusunda bilgiler verilerin toplanması başlığı altında detaylı bir şekilde aktarılmıştır.

Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri WoS atıf veri tabanından elde edilmiştir. Veri tabanında dizinlenen geri çekilmiş makaleleri saptamak amacıyla 10 Mart 2020 tarihinde söz konusu kaynaktan tarama yapılmıştır. WoS üzerinden geri çekilen makalelere erişmek için “Başlık” alanına “Retracted Article” yazılarak işlem gerçekleştirilmiştir. Bu aşamada çeşitli sınırlamalar yapılmıştır. Öncelikle “Doküman Türü” bölümünden “Makale” seçeneği seçilmiş ve ek olarak “Kaynak Başlıkları” alanındaki ilk 100 dergi belirlenerek daraltma işlemi uygulanmıştır. Geri çekilen makaleleri tanımlamak için orijinal başlığın sonundaki parantez içerisinde “Retracted Article” ifadesi yer alan makaleler inceleme kapsamına dahil edilmiştir (bkz. Şekil 1). Tarama sonucunda yayın türü makale olan ve 1978-2020 yılları arasında yayımlanmış 1934 çalışmaya ulaşılmıştır. İndirilen veri dosyasında bulunan başlık ve dergi verileri temel alınarak dergilerin çeyreği bilgisine erişilmiştir. Makalenin yayımlandığı dergi çeyreğine ve etki faktörüne erişmek için WoS’ta bulunan *Journal Citation Reports* veri tabanından yararlanılmıştır. Başlık içerisindeki “Quartile in Category” WoS’ta tanımlanan sınıfları ifade etmektedir. Veri tabanı bu kategorileri “Q1, Q2, Q3, Q4” şeklinde sınıflandırmaktadır. Çeyrek dilimlerde Q1 ilk çeyrekte (ilk %25’lik bölümde), Q2 ikinci çeyrekte (%25-%50), Q3 üçüncü çeyrekte (%50-%75), Q4 dördüncü çeyrekte (en alt %25) yer alan dergiler olarak değerlendirilmektedir. Bazı dergilerin iki farklı kategoride sınıflandığı tespit edilmiştir. Örneğin; *Transplantation* dergisi hem Q1 hem de Q2 çeyreğinde yer almaktadır. Aynı derginin aynı yıl içindeki iki farklı değeri olduğu durumlarda, literatürdeki benzer çalışmada da (Pajić, 2015, s. 993) yapıldığı üzere daha büyük olan dergi çeyreği dikkate alınmıştır. Veriler WoS’ta belirtilen 2018 yılını temel almaktadır. Veri toplama sürecinde bazı dergilerin WoS’tan çıkarıldığı saptanmıştır. Veri tabanında dergi çeyreklerine ve etki faktörüne ilişkin bilgilerin yer almamasından dolayı bu makaleler veri kümesinden çıkarılmıştır.

RETRACTED: ANXIETY DISORDERS IN DEVELOPMENTAL AGE (Retracted Article)

By: Maltese, Agata; Cerroni, Francesco; Romano, Palmira; et al.

ACTA MEDICA MEDITERRANEA Volume: 34 Issue: 4 Pages: 937-943 Published: 2018

Şekil 1. WoS geri çekilme bilgisi

Araştırma kapsamındaki bir diğer analiz dosyası makalelerin geri çekildikleri yıl ile yayımlandıkları yılları içermektedir. Excel dokümanında yer alan bilgiler WoS’tan indirilen veri seti içerisinde alınmıştır. Bu aşamada makale başlığında yer alan parantez içerisindeki yıl

bilgileri geri çekilme yılı olarak tanımlanmıştır (bkz. Şekil 2). Bazı makalelerde bu bilgiler yer almamaktadır. Yapılan analizin doğru sonuçlanması için bu veriler dosyadan çıkarılmıştır.

RETRACTED: Noninvasive Evaluation of GPR119 Agonist Effects on beta-Cell Mass in Diabetic Male Mice Using In-111-Exendin-4 SPECT/CT (Retracted article. See vol. 161, 2020)

This publication has been retracted by the following retraction

Notice of retraction: Noninvasive Evaluation of GPR119 Agonist Effects on beta-Cell Mass in Diabetic Male Mice Using In-111-Exendin-4 SPECT/CT (Retraction of Vol 160, Pg 2959, 2019)

Şekil 2. WoS'ta geri çekilme yılı bilgisi olmayan makale örneği

Analiz dokümanlarına yönelik veri düzenleme ve çıkarma işlemi tamamlandıktan sonra görselleştirme için sosyal ağ analizi programı olan *CiteSpace* ve bilimsel haritalama programı *VosViewer* kullanılmıştır. Verilerin konusal dağılımına bakılabilmesi için “.xlsx” formatında olan dosya *CiteSpace*'in tanımladığı “.txt” formatına dönüştürülmüştür. Programın arayüzünde bulunan yeşil renkli alanda “Term”, “Keyword”, “Category” seçenekleri bulunmaktadır. Yayınlarda geçen terimleri, anahtar kelimeleri ve konu kategorilerini incelemek için bu alanlar kullanılmaktadır. Konu dağılımıyla ilgili veriyi elde edebilmek için “Category” seçeneği seçilerek, “Time Slicing” bölümünden yıl sınırlaması yapılmıştır. İşlem sonucu elde edilen görsel Tree-ring History¹ yöntemi ile sunulmuştur. Çalışmada incelenen bir diğer nokta ülke dağılımlarıdır. İstenilen bilgiye erişebilmek için daha önce *CiteSpace*'te tanımlanan “.txt” formatı *VosViewer* programına aktarılmıştır. Arayüzün sol bölümünde bulunan “Map” alanından yeni harita oluşturulmuştur. Ekranı çıkan ilk kutucukta “Create a map based on bibliographic data” işaretlenerek veri türü seçilmiştir. Bir sonraki işlemde veri kaynağı belirlenerek tanımlanan dosya aktarılmıştır. Son aşamada ise haritanın oluşturulması için analiz türünde “Co-authorship”, analiz biriminde “Countries” ve toplam bağlantı gücünün, bağlantı sayısından büyük olması nedeniyle “Full counting” alanları işaretlenmiştir.

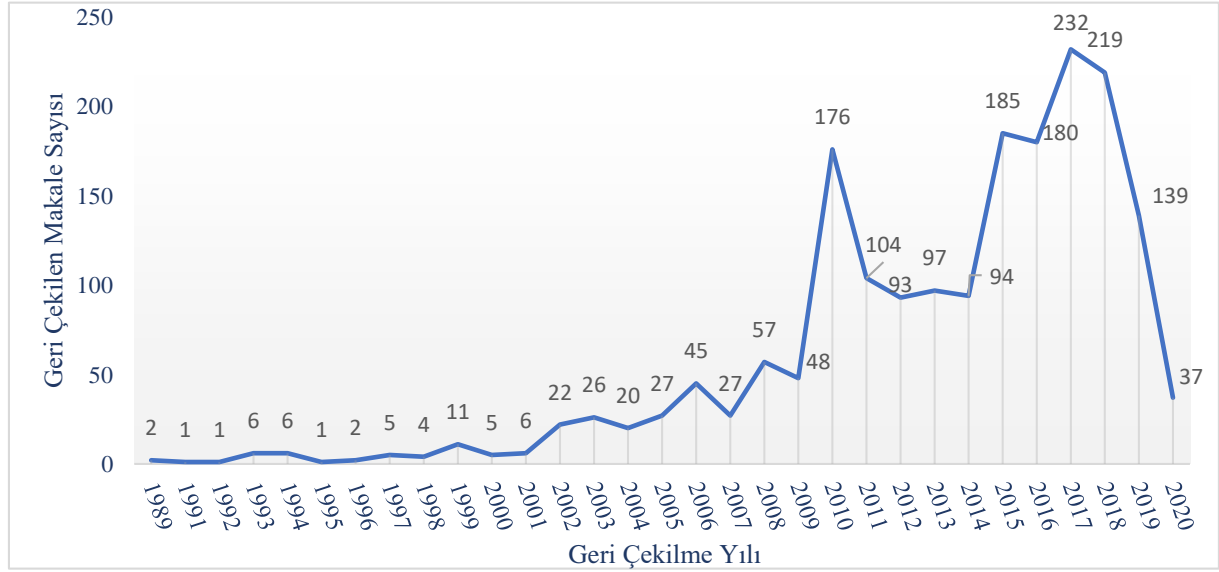
Analiz için kullanılan başka bir program da SPSS 21 olmuştur. Hipoteze konu olan dergi etki faktörü ve geri çekilme süresini içeren verilere ayrı ayrı istatistiksel testler uygulanmıştır. Bu değişkenlerin verilerinin normal dağılım göstermemesi sebebiyle Spearman-Korelasyon testi uygulanmıştır.

Bulgular ve Yorum

Geri Çekilen Makalelerin Yıllara Göre Dağılımı ve Geri Çekilme Süreleri

WoS veri tabanı tarafından dizinlenen ve geri çekilen makale sayısının en yüksek olduğu ilk 100 dergiden elde edilen verilere göre, 1989-2020 yılları arasında 1878 makalenin geri çekildiği saptanmıştır. Şekil 3'te gösterildiği üzere yıllar geçtikçe geri çekilen makale sayısında artış olduğu görülmüştür. Bu artış rahatsız edici olsa da yayınların düzeltilmesi ve hatalı araştırmaların daha hızlı tespit edilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Fakat bu geri çekilme sayıları okuyucuların bilimsel bilgiye olan güvenini azaltabilir. Buna ek olarak artış, akademik rekabetin ortaya çıkmasıyla ve araştırmacıların yayın çıkarma zorunluluğuyla da açıklanabilir.

¹ “Tree-ring History”, bir makalenin atf ağacı halkaları ile atf tarihi arasındaki ilişkiyi gösteren yöntemdir.

Şekil 3. Geri çekilen makalelerin yıllara göre dağılımı

2009 yılına kadar olan süreçte geri çekilen makale sayısının belli bir seyirde ilerlediği görülmektedir. 1989-2009 yılları aralığındaki makalelerin geri çekilme oranı %17'dir. Bununla birlikte belirli dönemlerde geri çekilen makale sayısında artışlar olduğu gözlemlenmiştir. 2010 yılında makalelerin geri çekilme sayısı büyük bir ivme kazanmıştır (%9). 2010 yılındaki geri çekilen makale, 4 ardışık (2007-2010) yıldaki toplam geri çekilen makalenin %38'ni kapsamaktadır. Belirli bir yıldaki geri çekilme sayısındaki artış, bu ardışık yıldaki literatür büyümesi ile açıklanabilir. 2010-2020 yılları arasında geri çekilen makale sayısı ortalaması 152'dir². 2011 ve 2014 yılları arasında geri çekilme sayısında düşüş olduğu gözlemlenmiştir. Belirtilen yıl aralığında ortalama geri çekilme oranı %20'dir. Makalelerin geri çekilme sayısında 2015-2018 yılları arasında artış olduğu görülmüştür. Bu yıl aralığında geri çekilen makale sayısı en fazla 2017 yılındadır (%12). Bu durum son yıllarda yayın sayısındaki artış ve erişim kolaylığı ile ilişkilendirilebilir. Şekildeki dikkat çeken diğer nokta da 2020 yılındaki geri çekilen makale sayısının az olmasıdır. Elde edilen sonucun, araştırma verilerine 2020 yılı Mart ayında erişilmesi ve yılın bitmemesi ile bağlantılı olduğu düşünülmektedir.

Araştırmada önemli bir başka konu makalelerin geri çekildikleri ve yayımlandıkları yıl arasındaki zaman farkıdır. Makalelerin geri çekilme notunda yer alan yıldan, yayımlandıkları yıl çıkarılarak zaman farkı hesaplanmıştır. Çalışmada bu işlem sürecinde 39 adet makalenin geri çekilme yılı bilgisine erişilememiştir. Bu nedenle 1878 makale üzerinden değerlendirme yapılmıştır (bkz. Tablo 1). Analiz sonucunda makaleler en fazla (%19,5) yayımlandıktan bir yıl sonra geri çekilmiştir. Tablo 1'e bakıldığında makalelerin %8,1'i yayımlandığı yıl geri çekilmektedir. Makalelerin %70'inin yayımlandıktan beş yıl sonra geri çekildiği görülmektedir. Benzer bir çalışmada da ortalama geri çekilme süresinin 5 yıl olduğu saptanmıştır. Bu sürenin, COPE' un yönergesinde yer alan "yanıltıcı yayınların zararlı etkilerini en aza indirmek için geri çekilme bildirimlerinin derhal yayınlanması gerektiği" ifadesine aykırı olduğu açıklanmaktadır (Wang, Ku, Alotaibi ve Rutka, 2017, s. 812).

² 2020 yılında geri çekilen makale sayısı ilk 3 ayı içermektedir. Bu durumun ortalamayı düşürmesi nedeniyle 2020 yılı, geri çekilen makale sayısı ortalaması hesaplamasına dahil edilmemiştir.

Tablo 1*Makalelerin yayımlandıkları yıl ve geri çekildikleri yıl arasındaki fark*

Geri çekilme süresi (yıl)	Geri çekilen makale		
	n	%	Birikimli yüzde
0	152	8,1	8,1
1	367	19,5	27,6
2	278	14,8	42,4
3	255	13,6	56,0
4	146	7,8	63,8
5	116	6,2	70,0
6	88	4,7	74,7
7	68	3,6	78,3
8	71	3,8	82,1
9	58	3,1	85,2
10 ve daha fazla	279	14,8	87,5
Toplam	1878	100,0	100,0

Tabloda 10 yıldan daha fazla sürede geri çekilmiş makaleler %14,8'lik bir dilim oluşturmaktadır. Araştırmamızda 27 yıl sonra geri çekilmiş makale bulunmaktadır. Bu süre makalelerin konu alanları ve geri çekilme nedenleri ile ilişkilendirildiğinde ciddi problemler doğurabilir. Literatürde yer alan başka araştırmada 2002 yılında ve öncesinde yayımlanan geri çekilmiş makalenin ortalama geri çekilme süresi 4 yıl iken; 2002'den sonra yayımlanan geri çekilmiş makalenin ortalama geri çekilme süresinin 2 yıla gerilediği belirtilmiştir (Steen ve diğerleri, 2013, s. 4). Bu çalışmada olduğu gibi araştırmamızda elde ettiğimiz veriler sonucu geri çekilme süresinin son yıllarda düştüğü görülmüştür. 2009 yılı ve öncesinde yayımlanan makalelerin ortalama geri çekilme süresi 9 yıl iken, 2010 yılı ve sonraki yıllarda yayımlanan makalelerin geri çekilme süresinin 8 yıla gerilediği saptanmıştır.

Geri Çekilen Makalelerin Dergi Çeyrekliklerine Göre Dağılımı

Geri çekilen makalelerin yayımlandığı dergilerin çeyrek dilim dağılımı incelenmiştir. 1878 makalenin yayımlandığı dergi çeyreğine ilişkin bulgular Tablo 2'de gösterilmektedir. En fazla geri çekilen makalenin yayımlandığı dergilerin %45'i Q1 çeyreğinde yer almaktadır. Q1 çeyrek diliminde yer alan dergilerde yayımlanan 845 makale içinden en fazla geri çekme işlemi *PNAS* adlı dergide gerçekleşmiştir. *PNAS*, 66 makale (%7,8) ile ilk sırada yer almaktadır. Derginin çalışma alanı incelendiğinde çok disiplinli bilimi kapsadığı görülmüştür. Buna ek olarak yüksek etki faktörü değerine sahip *Cancer Research* ve *Nature* dergilerinde geri çekilme oranı %3 iken *Science* dergisinde %2'dir.

Tablo 2*Geri çekilen makalelerin dergi çeyreğine göre dağılımı*

Dergi Çeyreği	n	%
Q1	845	45,0
Q2	720	38,3
Q3	114	6,1
Q4	199	10,6
Toplam	1878	100,0

Q2 dergi çeyreğinde bulunan 720 makaleden (%38,3) 142 'si (%19,7), onkoloji dergisi olan *Tumor Biology*'den geri çekilmiştir. Devamında ise aynı çeyrekte yer alan *Journal of Biological Chemistry* (%19,4), *PLOS ONE* (%8,7) ve *Journal of Immunology* (%4,5) dergileri ilk sıralarda yer almaktadırlar. Q4 dergi çeyreğinde de en fazla geri çekilme işlemi 199 makale (%10,6) içinden 79 makale (%39,6) ile kristallografi dergisi olan *Acta Crystallographica Section E-Structure Reports Online* adlı dergide gerçekleştirilmiştir. En az geri çekilmenin ise 114 makale (%6,1) ile Q3 dergi çeyreğinde olduğu gözlemlenmektedir. 114 makaleden en fazla geri çekme işlemini yapan *Molecular Biology Reports* dergisi, 30 makale (%26,3) geri çekmiştir. Derginin çalışma alanı biyokimya ve moleküler biyoloji üzerinedir. Belirtilen dergilerde yayımlanan makalelerin ortalama atıf sayısına bakılmıştır. En çok atıf alan makaleler %3'lük oranla (2374 atıf) *The New England Journal of Medicine* adlı dergide yayımlanmaktadır. *PNAS* dergisinde makalelerin ortalama atıf sayısı 67 iken, *Tumor Biology* dergisinde 12'dir. *Acta Crystallographica Section E-Structure Reports Online* (2) ve *Molecular Biology Reports* (4) dergilerinde yayımlanan makalelerin ortalama atıf sayısı diğer çeyrek dilimde yer alan dergilere göre düşüktür.

En fazla geri çekilmiş makalenin yayımlandığı ilk 10 dergi Tablo 3'te gösterilmiştir. Ön sıralarda yer alan bu dergilerin saygın ve popüler dergiler olduğu görülmektedir. Aynı zamanda yayın sayısı yüksek dergiler olması geri çekilme işleminin uygulanma olasılığını da yükseltmektedir. Bu dergilerin konu alanı tıp, biyoloji ve çok disiplinli bilimlere içermektedir.

Tablo 3

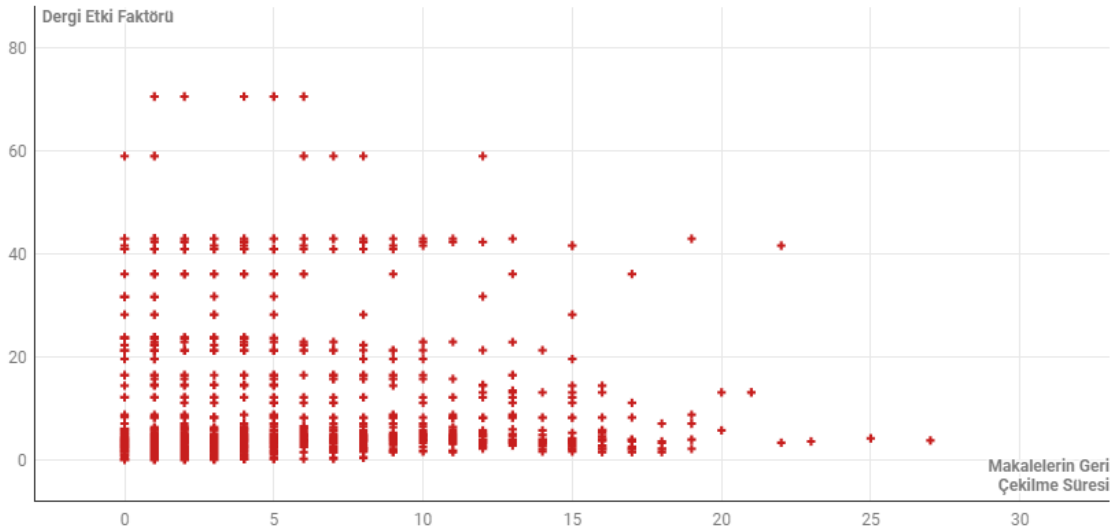
Geri çekilen makale sayısının en fazla olduğu ilk 10 dergi ve konu alanları

Dergi Adı	Dergi Çeyreği	Konu	Geri çekilmiş makale	
			n	%
<i>Tumor Biology</i>	Q2	Onkoloji	142	7,5
<i>Journal of Biological Chemistry</i>	Q2	Biyokimya ve moleküler biyoloji	140	7,4
<i>Acta Crystallographica Section E-Structure Reports Online</i>	Q4	Kristallografi	79	4,2
<i>Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America</i>	Q1	Çok disiplinli bilim	66	3,5
<i>PLOS ONE</i>	Q2	Çok disiplinli bilim	63	3,3
<i>Cancer Research</i>	Q1	Onkoloji	58	3,1
<i>Nature</i>	Q1	Çok disiplinli bilim	55	2,9
<i>Science</i>	Q1	Çok disiplinli bilim	45	2,1
<i>Journal of Immunology</i>	Q2	İmmünoloji	34	1,8
<i>Acta Crystallographica Section E-Crystallographic Communications</i>	Q4	Kristallografi	33	1,7

Geri çekilen makale sayısının en yüksek olduğu dergi Q2 çeyreğinde yer almaktadır. Onkoloji konu alanında yer alan *Tumor Biology* dergisinde, geri çekilme sayısının yüksek olması alanın güncelliği ile ilişkilendirilebilir. Q4 dergi çeyreğinde olan ve kristallografi konu alanını kapsayan; geri çekilme sayısının en az olduğu dergi *Acta Crystallographica Section E-Crystallographic Communications*'dir. En fazla geri çekilen makalelerin yer aldığı ilk on dergide ortalama geri çekilme sayısı 79'dur. *Nature*, *Science* ve *Journal of Biological Chemistry* dergilerinde yayımlanan makalelerin atıf oranı %9'dur. Bu dergiler ilk on dergi içerisinde en yüksek atıf oranına sahiptir.

Dergi Etki Faktörü ve Makalenin Geri Çekilme Süresi Arasındaki İlişki

Dergi etki faktörü ve geri çekilme yılı arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki olup olmadığı araştırılmıştır. Spearman's Korelasyon testi sonucunda iki değişken arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($p < 0,01$). Değişkenler arasında pozitif yönlü ve zayıf düzeyde korelasyon bulunmaktadır (Spearman's $R = 0,158$, $p = 0,00$). Etki faktörü yüksek olan dergilerin %25'inde geri çekilme süresinin kısa olduğu tespit edilmiştir. Geri kalan %75'i için ise geri çekilme süresini etkileyen başka nedenler olduğu söylenebilir. Şekil 4'te gösterildiği üzere etki faktörü yüksek olan dergilerde, geri çekilme süresi 0-5 yıl aralığında yoğunlaşmıştır. Bu durum dergilerin makaleleri daha kısa sürede geri çektiği şeklinde yorumlanabilir.

Şekil 4. Dergi etki faktörü ve makalelerin geri çekilme süresi arasındaki ilişki

İki değişken arasındaki ilişkiyi daha detaylı incelemek adına etki faktörü yüksek on beş farklı derginin geri çekilme sürelerine bakılmıştır (bkz. Tablo 4). Bu dergilerin seçiminde çeyrek dilim de etkili olmuştur. Makalelerin %63'ünün geri çekilme süresi 0-5 yıl aralığındadır. Bu aralıkta en fazla geri çekilme *PNAS*, *Nature* ve *Science* dergilerinde olmuştur. Bu dergilerin çalışma alanı çok disiplinli bilimlere içermektedir. Popüler ve prestijli olan bu dergilerin, geri çekilme süresinin kısa olması görünürlüğü ve atıf sayıları ile ilişkilendirilebilir. Çalışmamıza benzer bir araştırmada yüksek etki faktörüne sahip dergilerin geri çekilme süresinin kısa olduğu ifade edilmiştir (Steen ve diğerleri, 2013, s. 1). Makalelerin çoğunluğunda (%78) geri çekilme süresi altı ve daha üstü yıllarda düşüktür. *Cancer Research* ve *Circulation Research* dergilerinde bu durum farklılık göstermektedir. *Cancer Research* dergisinde yayımlanan 26 makale, 6-11 yıl geçtikten sonra geri çekilmiştir. Buna ek olarak 20 makalenin geri çekilme süresi 12-17 yılları arasında değişiklik göstermiştir. Derginin konu alanı ile ilişki kurulduğunda geri çekilme süresinin uzun yıllar sonra gerçekleşmesi, bilimsel bilgi için tehlike oluşturmaktadır. Konu alanı onkoloji olan bu dergideki makalelerin geri çekilme nedenlerine bakılmıştır. Geri çekilen 58 makale intihal, hatalı veri, bilimsel sahtekârlık gibi etik dışı sebeplerden geri çekilmiştir. Yüksek etki faktörüne sahip bu derginin geri çekilme süresinin geç olması şaşırtıcıdır. Söz konusu sürenin derginin geri çekme politikası, editörlerin ve hakemlerin makaleleri değerlendirmedeki etkileri ile ilgili olabileceği düşünülmektedir. İncelenen bu dergilerin makaleleri geri çekme süresi, 0-5 yıl aralığında yoğunlaşmış olması olumlu gözükse de COPE'un yönergesine göre sorun teşkil etmektedir.

Tablo 4

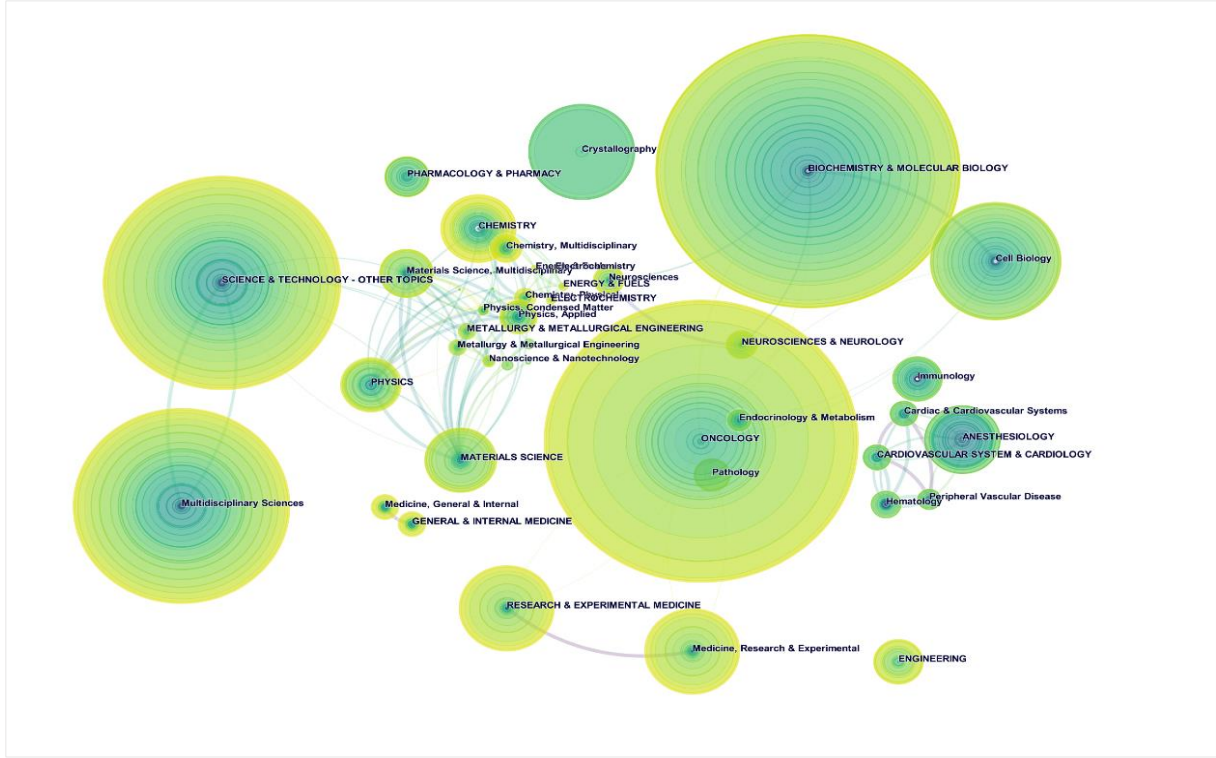
Etki faktörü yüksek dergiler ve geri çekilme süreleri

Dergi Adı	Dergi Çeyreği	Etki Faktörü	Geri Çekilme Süresi (yıl)											
			0-5		6-11		12-17		18-23		24-27		Toplam	
			n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
<i>New England Journal of Medicine</i>	Q1	70,67	7	0,4	4	0,2	0	0,0	0	0,0	0	0,0	11	0,6
<i>Lancet</i>	Q1	59,10	3	0,2	4	0,3	1	0,1	0	0,0	0	0,0	8	0,6
<i>Nature</i>	Q1	43,07	41	2,2	12	0,8	1	0,1	1	0,1	0	0,0	55	3,2
<i>Science</i>	Q1	41,06	41	2,2	4	0,4	0	0,0	0	0,0	0	0,0	45	2,6
<i>Cell</i>	Q1	36,21	22	1,3	3	0,2	2	0,2	0	0,0	0	0,0	27	1,7
<i>Journal of Clinical Oncology</i>	Q1	28,34	6	0,4	2	0,2	1	0,1	0	0,0	0	0,0	9	0,7
<i>Circulation</i>	Q1	23,05	4	0,4	6	0,5	0	0,0	0	0,0	0	0,0	10	0,9
<i>Cell Metabolism</i>	Q1	22,41	6	0,5	4	0,2	0	0,0	0	0,0	0	0,0	10	0,7
<i>Blood</i>	Q1	16,60	18	1,1	16	1,0	2	0,1	0	0,0	0	0,0	36	2,2
<i>Circulation Research</i>	Q1	15,86	4	0,3	12	0,8	0	0,0	0	0,0	0	0,0	16	1,1
<i>Journal of the American Chemical Society</i>	Q1	14,69	19	1,2	0	0,0	1	0,1	0	0,0	0	0,0	20	1,3
<i>Molecular Cell</i>	Q1	14,54	8	0,6	1	0,1	4	0,3	0	0,0	0	0,0	13	1,0
<i>Journal of Clinical Investigation</i>	Q1	12,28	18	1,1	8	0,5	3	0,3	0	0,0	0	0,0	29	1,9
<i>PNAS</i>	Q1	9,58	52	2,8	12	0,8	2	0,2	0	0,0	0	0,0	66	3,8
<i>Cancer Research</i>	Q1	8,37	12	0,7	26	1,5	20	1,2	0	0,0	0	0,0	58	3,4

Geri Çekilen Makalelerin Konu ve Ülke Dağılımı

Konu dağılımının gösterildiği şekilde “Oncology”, “Biochemistry and Molecular Biology”, “Science and Technology”, “Multidisciplinary Science” ve “Cell Biology” alanlarının öne çıktığı görülmektedir (bkz. Şekil 5). En çok geri çekilme işlemi 1933 makalede %17,2 ile “Oncology” ve %16,9 ile “Biochemistry and Molecular Biology” konu alanlarında uygulanmıştır. “Science and Technology” konu alanında %13,5, “Multidisciplinary Science” alanında %12,4, “Cell Biology” alanında ise %7,5 geri çekilmiş makale bulunmaktadır.

Bu alanlarda geri çekilme yüzdesinin yüksek olması çalışma alanının çok hızlı güncellenmesi, yayın görünürlüğü, bir konu alanın birden fazla konu alanı ile ilişkili olması ve yayının sayısındaki artış ile açıklanabilir. Bir makale birden fazla konuya dahil olduğundan bire çoklu ilişki söz konusudur. Dairenin çevresindeki halkalar, ağda merkezlik derecesini temsil etmektedir. Ağda merkezlik derecesi, bir çalışma alanının diğer alanlarla olan bağlantısını vermektedir (Chen, 2005, s. 365-366). Alanlar arası bağlantı ne kadar fazlaysa o alanı temsil eden dairenin çevresindeki sarı halkanın genişliği artmaktadır. Ağda merkezlik derecesi konu sıklığından bağımsız olarak değişebilmektedir.

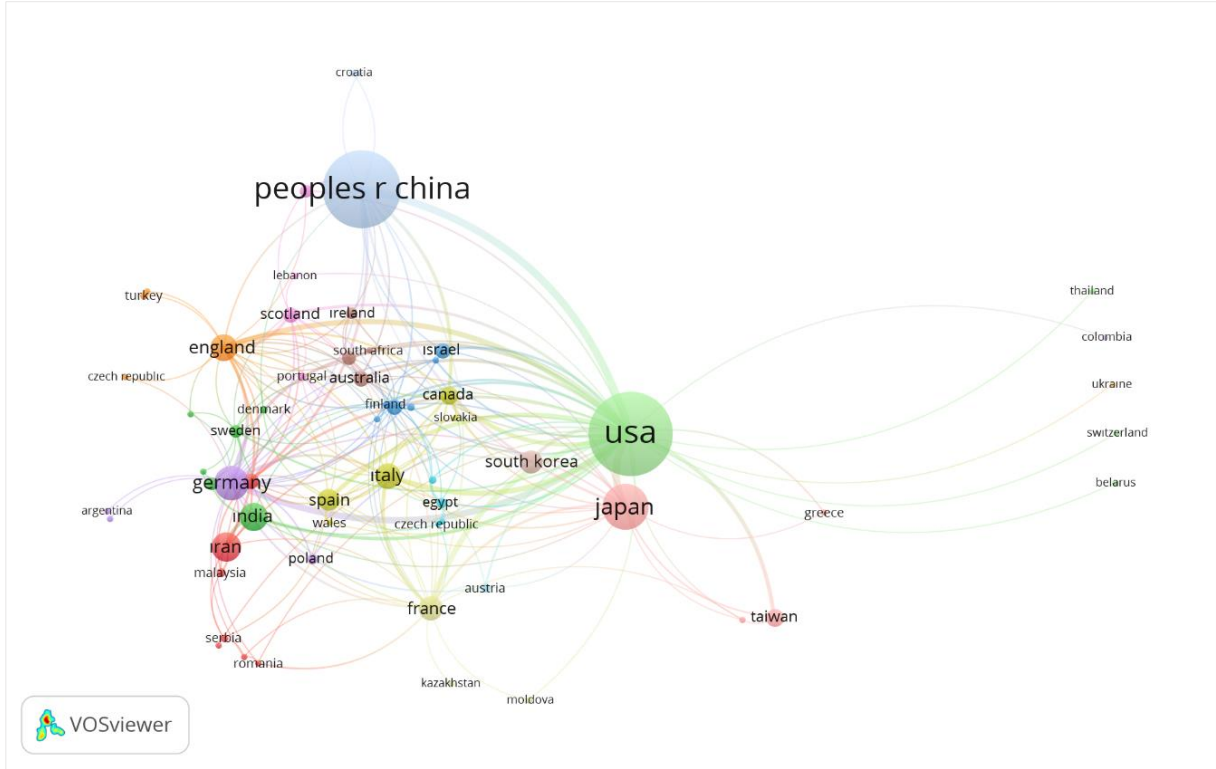

Şekil 5. Konu sıklığı ve bağlantıları

Elde edilen görselde, en fazla çalışması olan “Oncology” konu alanının diğer konu alanları ile bağlantılı olduğu görülmektedir. Dairelerin içerisinde yer alan renkli katmanlar yılları temsil etmektedir. Merkezdeki koyu renk konu alanındaki yapılan çalışmanın en eski tarihini, en açık renk ise en yeni tarihini ifade etmektedir. Görsel, geri çekilen makalelerin en fazla olduğu konu alanlarında (“Oncology”, “Biochemistry and Molecular Biology”, “Science and Technology”, “Multidisciplinary Science” ve “Cell Biology”) her yıl düzenli olarak çalışmalar yapıldığını göstermektedir. Daireler arası bağlantıların renkleri yılları, bağlantıların kalınlıkları ise bağlantı sıklığını belirtmektedir. En çok çalışmanın yapıldığı “Oncology” ve “Biochemistry and Molecular Biology” alanları birden fazla konu alanının ortak paydası olup, geri çekilen makale sayısının fazla olduğu alanları ifade etmektedir. Özellikle tıp alanının ve alt alanlarının öne çıkması insan yaşamı ile ilişkilendirildiğinde ciddi problemler oluşturabilir. Hatalı veriler, duplikasyon ya da intihal içeren makalelerin, yayımlanması ve geri çekilmesi arasındaki süre uzayabilmektedir. Makale içeriğinin yanlış bilgi içermesi ve geri çekilme süresinin uzaması arasındaki bağlantı, öne çıkan konu alanlarında insan hayatını etkileyen durumların olabileceğini ifade etmektedir. Söz konusu çalışmalardan yararlanan araştırmacıların geri çekme bildirimlerinden haberdar olmadığı durumlarda yeni sorunlar ortaya çıkabilir.

Çalışmada analiz edilen bir diğer konu da geri çekilen makalelerin en fazla hangi ülkede ya da ülkelerde yer aldığıdır. Şekil 6’ da geri çekilen makalelerin çalışıldığı ülkelerin ağ haritası gösterilmektedir. Veriler, bir ülkenin minimum doküman sayısı “1” ve bir ülkenin minimum alıntılanma sayısı “0” seçilerek görselleştirilmiştir. Toplamda 73 ülke analiz edilmiştir. Elde edilen harita incelendiğinde, ülkelerin çoğunlukla birbiri ile yakın ilişkiler içinde olduğu ve farklı renklerde birden fazla kümelerin bulunduğu görülmektedir. Haritada Amerika Birleşik Devletleri (ABD) %34’lük oran ile geri çekilen makale sayısında ilk sıradadır. Diğer kümelerle

bakıldığında ikinci sırada Çin (%29), üçüncü sırada Japonya (%10), dördüncü sırada ise Almanya (%6) yer almaktadır. Ülkelerin yoğunluk haritasında ABD ve Çin merkezi konumda bulunmaktadır. Bu durum en çok yayın yapan, en çok geri çekilmiş makalesi bulunan ve en fazla ortak yazarlı çalışmaya sahip iki ülke olduklarını göstermektedir. Literatürde bu ülkelerin geri çekilme sayılarının yüksek olması, hataların tekrarlanması ve araştırma etiği standartlarının yetersizliği ile bağlantılı olduğu ifade edilmektedir (Grieneisen ve Zhang, 2012, s. 9). Bununla birlikte bu ülkelerin yayın üretimi sayısının yüksek olduğu unutulmamalıdır.

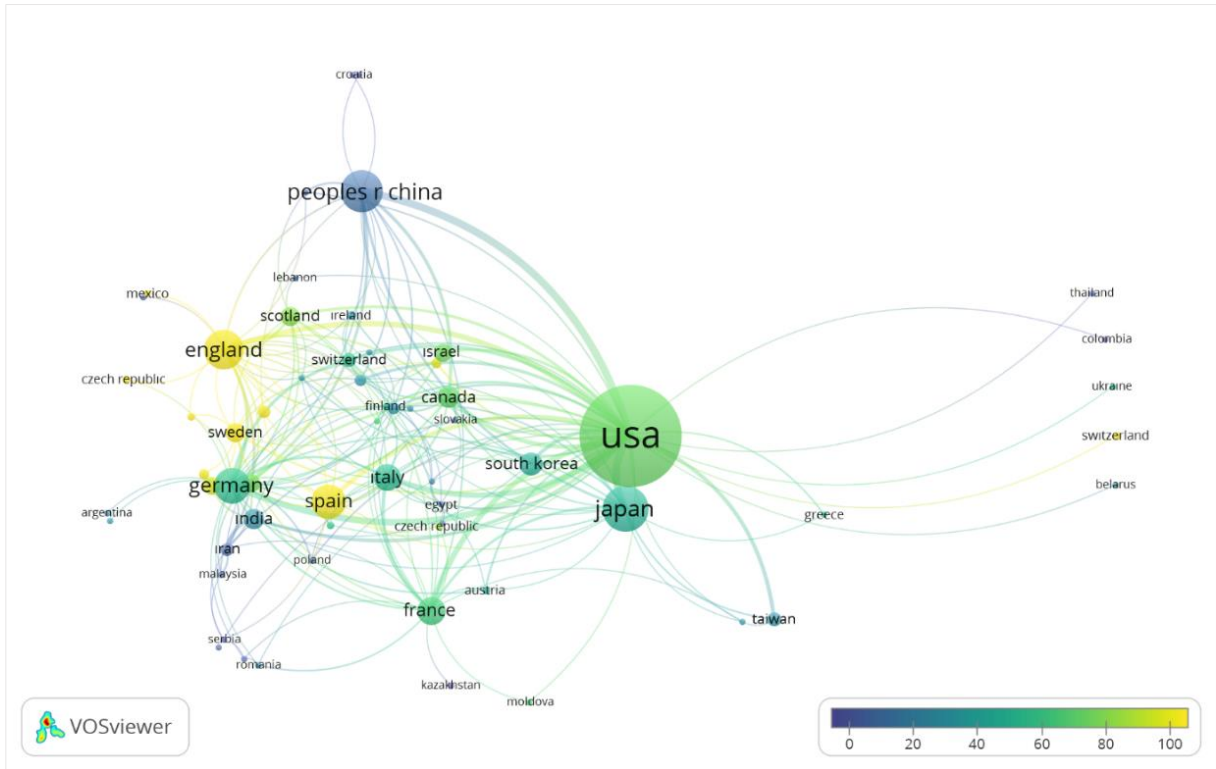
Şekil 6. Geri çekilen makalelerde ülke dağılımı

Görselde dikkat çeken bir diğer ülke İran'dır. Geri çekilen makale oranı %4'tür. Literatürde yer alan çalışmada, İran adresli geri çekilmiş makalelerin son yıllarda artış gösterdiği belirtilmiştir. İntihal, akran değerlendirmesi ve tekrar eden yayınlar bu makaleleri geri çekilmesindeki en önemli nedenlerdir. Makalelerin %80'i bilimsel suistimaller nedeniyle geri çekilmiştir (Masoomi ve Amanollahi, 2018, s. 87). Bu çalışma İran'ın geri çekilme sayısında neden artış olduğunu açıklamaktadır. Haritada ülkeler arasındaki bağlantılar mavi çizgiler ile gösterilmektedir. Koyu renkli ve kalın çizgiler iki ülke arasındaki ortak yazarlı çalışmaların yüksek olduğunu ifade etmektedir. Veri kümesi içerisinde diğer ülkeler ile ortak yazarlı çalışması bulunmayan 11 ülke vardır. Türkiye bu haritada oldukça alt sıralarda yer almaktadır. Geri çekilen makale oranı %0,3 olmakla birlikte, ortak yazarlı çalışma yürüttüğü tek ülke İngiltere'dir. Bu oranın düşük çıkması çalışma kapsamında analiz edilen Türkiye adresli makale sayısının düşük olmasıyla bağlantılıdır. Belirtilen ülkelerin geri çekilmeye yatkın olması yayın sayısı, yayın dili ve çok yazarlı çalışmaları ile ilişkilendirilebilir. Literatürde çalışmamıza benzer bir çalışmada (Amos, 2014, s. 88), geri çekilen makalelerin ülkelere göre dağılımında ABD, Almanya, Japonya ve Çin yine üst sıralarda yer almaktadır. Araştırmada bu ülkeler farklı kategorilerde (bilimsel sahtekârlık, kopyalama, intihal)

değerlendirilmiştir. Sıralamalar kategorilere göre değişiklik göstermiştir. Bu ülkelerin geri çekilen makale sayısında yoğunluk göstermesi dikkat çekmektedir.

Ülkelerin atıf haritasında, geri çekilen makalelerde en çok atıf alan ülke ABD (46.936 atıf) olmuştur (bkz. Şekil 7). Tüm atıf sayısı içerisinde ABD %54'lük, Japonya %11'lik, Çin %9'luk, İngiltere %8'lik ve Almanya %7'lik atıf oranı ile ilk beşte yer almaktadır. Japonya ve Almaya en fazla atıf sayısını 2006 yılı öncesinde alırken, ABD ve İngiltere 2006 ve 2008 yılları arasında almıştır. Ortalama atıf sayısında ise İzlanda (316 ortalama atıf) ilk sırada bulunmaktadır. Buna ek olarak İspanya (121) ve İngiltere (110) ortalama atıf sayısı yüksek ülkelerdir. Ülkelerin atıf sayısının yüksek olması, makalelerin geri çekildikten sonra da atıf almaya devam etmeleri ile açıklanabilir. ABD'nin en çok atıf alan ülke olması yayın dili ve makale sayısı ile ilişkilidir.

Şekil 7. Ülkelerin atıf ortalaması

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada bilim etiğini ihlal eden geri çekilmiş makaleler farklı değişkenler üzerinden incelenmiştir. Analiz sonucunda geri çekilen makalelerde son yıllarda artış olduğu tespit edilmiştir. En çok geri çekilme %12'lik oranla 2017 yılında olmuştur. Geri çekilen makale sayısındaki bu artışın; literatür büyümesiyle, konuyla alakalı farkındalığın artmasıyla, kusurlu makalelerin daha çabuk tespit edilmesiyle ilişkili olduğu düşünülmektedir. Ayrıca açık erişimli dergilerin hızla çoğalması bu yayınlara görünür kılarken; Retraction Watch, PubPeer ve PubMed Commons gibi araçların konuyla ilgili araştırmaları açık ve şeffaf bir şekilde tartışmaya sunması sözü edilen yayınlara yönelik bilincin artmasında etkilidir (Teixeira da Silva, 2015, s. 299). Söz konusu makalelerin çoğunluğu (%19,5) yayımlandıktan bir yıl sonra geri çekilmektedir. Makalelerin geri çekilmesi kimi zaman araştırmacıların geri bildirim ile başlamaktadır. Araştırmacıların akademik yayınlara bu duyarlılıkta yaklaşması, bilimsel

iletişimin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesini sağlayacak ve hatalı yayınların yayımlandıkları yıl ve geri çekildikleri yıl arasındaki sürenin azalmasına olanak tanıyacaktır. Akran değerlendirmesi editörler tarafından teşvik edilmeli ve mevcut durumu iyileştirmek, güçlendirmek için bilimsel iletişim sistemi içindeki tüm katılımcılar sürecin bir parçası olarak kabul edilmelidir.

Dergi niteliğini ve kalitesini etkileyen en önemli yapılardan iki tanesi dergi çeyreği ve etki faktörüdür. Çalışmada bu iki birim üzerinden analizler yapılmıştır. İncelemeler sonucu Q1 çeyreğindeki dergilerde geri çekilen makale sayısının yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu dergi çeyreğinde en fazla geri çekilmeye sahip dergi *PNAS* (%7,8) olmuştur. Tüm dergi çeyrekleri içerisinde en fazla geri çekilme oranı %7 ile *Tumor Biology* dergisine aittir. *The New England Journal of Medicine* adlı dergide yayımlanan makaleler %3 ile en çok atıf oranına sahiptir. Dergi etki faktörü ve geri çekilme süresi arasındaki ilişkinin istatistiksel açıdan anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Dergilerin %25'inde etki faktörü değeri ve geri çekilme süresi arasında doğrusal bir ilişki olduğu söylenebilir. Etki faktörü yüksek dergilerde geri çekilme süresi maksimum beş yıldır. Bu sonuç, etki faktörü yüksek dergilerin hatalı makaleleri tespit etmede çabuk olduğu göstermekle birlikte, editörlerin bu konuda daha dikkatli olması gerektiğini ifade etmektedir.

Araştırmada tıp alanında ve alt alanlarında geri çekilen makalelerin sayısının yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bulgular sonucu "*Oncology*", "*Biochemistry and Molecular Biology*", "*Science and Technology*" konu alanları öne çıkmıştır. Bu alanın en önemli özelliği ise uygulamalı bir bilim olması ve insan hayatını yakından ilgilendirmesidir. Özellikle bu disiplinde yapılan yayınların, geri çekilmesinin altında yatan sebepler ciddi problemler oluşturabilir. Aynı zamanda tıp alanında üretilen makalelerin geri çekilme eğilimine yatkın olması; alanın hızlı güncellenmesi, görünür olması ve araştırmacıların yoğun kaynak kullanımı ile açıklanabilir. Bu bilim dalında çalışan araştırmacıların çalışmalarını büyük bir özveri ile yapması gerekmektedir. Bilimsel bilginin üretimi sürecinde etik değerleri ihlal edilecek davranışlardan kaçınılmalıdır.

Gerçekilen makalelerin ülkelere göre dağılımında ABD %34, Çin %29, Japonya %10 ve Almanya %6 ile ilk sıralarda yer almaktadır. Bu ülkelerin ortak yazarlı çalışma ağı yoğunluğu da yüksektir. Ülkelerin atıf haritasında ABD tüm atıf sayısının %54'ünü kapsamaktadır. Japonya, Çin, İngiltere ve Almanya atıf sayısında ABD'yi takip eden ülkeler olmuştur. Ülkelerin en çok atıf aldığı yıllar değişiklik göstermektedir. ABD'nin atıf sayısı 2006 ve 2008 yılları arasında yoğunluk göstermektedir. ABD'nin en çok atıf alan ülke olmasının yayın dili ve makale sayısı ile bağlantılı olduğu düşünülmektedir.

Makalelerin geri çekilmesinin altında çeşitli sebepler vardır. Bunlar intihal, bilimsel sahtekârlık, uydurma veriler ya da hatalar olabilir. Araştırmacıların bilimsel yayın üretimi sürecinde bu davranışlardan kaçınması gerekmektedir. Bir yazar için en ciddi yaptırım çalışmasının geri çekilmesidir. Kimi araştırmacılar için makalelerinin geri çekilmesi, akademik saygınlığını kaybetse de önem arz etmemektedir. Öncelikle en önemli girişim araştırmacıların yayınlarındaki hataları kabul etmesi ve olası durumlarda kendini düzeltmeye gitmesidir. Bu davranış, bilimin bütünlüğünün korunması adına olumlu bir adım olacaktır. Bu konuda dergilerin, yayıncıların ve editörlerin de önemli bir rolü vardır. Gerçekleme politikalarının dergiden dergiye değişmesi, belirli bir standardın olmaması bütünlüğü bozmaktadır. Kimi

dergiler geri çekme nedenini detaylı bir şekilde açıklarken kimi dergiler sadece geri çekme bildirimini vermektedir. Geri çekme nedeninin detaylı bir şekilde belirtilmediği hatalı yayınların atıf olarak kar topu etkisi yaratacağı düşünülmektedir. Bu durumun önüne geçmek için Yayın Etiği Komitesi tarafından paylaşılan yönergelerde yer alan kriterlerin tüm bilimsel iletişim üyelerini kapsayacak şekilde standartlaşması gerekmektedir. Farklı alanlarda yüksek etkiye sahip yayıncıların geri çekme bildirimlerini ve politikalarını inceleyen Teixeira da Silva ve Dobránszki (2016), şu önerileri sunmuştur:

“Politikalarda yer alan tanımlamalara yönelik tutarsızlıkları engellemek için yazarlar, okuyucular, editörler, dergiler, yayıncılar ve etik kurumlar da dahil olmak üzere tüm katılımcıların görevlerini açık ve şeffaf bir şekilde sunan tanımlayıcı sistemlerin oluşturulması gerekmektedir. Yayın Etiği Komitesi yönergelerine uymayan üyelerin ihlallerinin nasıl değerlendirileceğini içeren kurallara da ihtiyaç vardır” (s. 552).

Araştırmaların incelenmesi sürecinde editörlerin ve hakemlerin ciddi sorumlulukları vardır. Bir yayının geri çekilmesi kararı da bu sorumluluklar arasındadır. Etik komiteler yayınların hangi durumlarda geri çekileceğine ilişkin tavsiyelerde bulunurken, bu sürecin nasıl gerçekleştirileceği konusunda öneri sunmamaktadır. Bu amaçla yayınların bütünlüğünü değerlendirmek için editörlere ve hakemlere yönelik araç geliştirmek, hakem incelemesini ve editoryal kaliteyi artırmayı sağlayan önemli bir yöntemdir. Grey, Bolland, Avenell, Klein ve Gunsalus (2020, s. 167), editörlere yönelik önemli bir araç geliştirmişlerdir. “Yeniden Düzenlenmiş” kontrol listesinin, hakemlerin ve editörlerin yayınları sistematik bir şekilde değerlendirmesini sağlayacağını, hatalı yayınlara karar vermeyi kolaylaştıracağını düşünmektedirler. Bununla birlikte karar vericilerin yayınları değerlendirmedeki etkilerini ve kalitelerini görmek için hata indeksinin (Margalida ve Colomer, 2015, s. E1511) uygulanması sürece farklı bir bakış açısı sunacaktır. Türkiye’de konuya ilişkin çalışmaların yetersiz olduğu bilinmektedir. Türkiye adresli yayınlar üzerinden yapılacak çalışmaların sonuçları dergilerin, yayıncıların, editörlerin ve akran değerlendirmelerinin farklı bir boyutunu ele alacaktır. Geri çekilen makalelerde uygulanan politikaları, geri çekme sürecini, bilimsel iletişimin tüm katılımcılarını değerlendirmek amacıyla daha fazla yayın yapılmalıdır.

Teşekkür

Çalışmamızın her aşamasında engin bilgilerini paylaşarak katkıda bulunan, öneriler sunan ve desteğini hiç esirgemeyen değerli hocamız Doç. Dr. Yurdagül ÜNAL’a sonsuz teşekkür ederiz.

Kaynakça

- Ajiferuke, I. ve Adekannbi, J.O.(2020). Correction and retraction practices in library and information science journals. *Journal of Librarianship and Information Science*, 52(1), 169–183. doi: 10.1177/0961000618785408
- Al, U. ve Soydal, İ. (2015). Bilimsel iletişimin farklı bir yüzü: Geri çekilen makaleler. U. Al ve Z. Taşkın (Yay. haz.). *Prof. Dr. İrfan Çakın’a armağan* içinde (s. 22–37). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü. Erişim adresi: <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~umutal/publications/retraction.pdf>
- Alrawadieh, Z. ve Zareer, A. (2019). Exploring Retraction in Tourism and Hospitality Journals. *European Journal of Tourism Research*, 22, 20-30. Erişim Adresi: <https://ejtr.vumk.eu/index.php/about/article/view/372>

- Amos, K.A.(2014). The ethics of scholarly publishing: exploring differences in plagiarism and duplicate publication across nations. *Journal of the Medical Library Association*, 102(2), 87-91. doi: 10.3163/1536-5050.102.2.005
- Campos-Varela, I., Villaverde-Castañeda, R. ve Ruano-Raviña, A. (2020). Retraction of publications: A study of biomedical journals retracting publications based on impact factor and journal category. *Gaceta Sanitaria*, 34(5), 1-5. doi: 10.1016/j.gaceta.2019.05.008
- Chen, C., Hu, Z., Milbank, J. ve Schultz, T. (2012). A visual analytic study of retracted articles in scientific literature. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 64(2), 234-253. doi: 10.1002/asi.22755
- Chen, C. (2005). CiteSpace II: Detecting and visualizing emerging trends and transient patterns in scientific literature. *Journal of the American Society for information Science and Technology*, 57(3), 359-377. doi: 10.1002/asi.20317
- Committee on Publication Ethics (2019). *Guidelines: Retraction guidelines*. Erişim adresi: <https://publicationethics.org/files/retraction-guidelines.pdf>
- Damineni, R.S., Sardiwal, K.K., Waghle, S.R. ve Dakshyani, M.B. (2015). A comprehensive comparative analysis of articles retracted in 2012 and 2013 from the scholarly literature. *Journal of International Society Preventive and Community Dentistry*, 5(1), 19-23. Erişim adresi: <https://search.proquest.com/docview/1732325719/fulltextPDF/3598BE4DE7E14614PQ/1?accountid=11248>
- Dinh, L., Sarol, J., Cheng, Y.Y., Hsiao, T.K., Parulian, N. ve Schneider, J. (2019). Systematic examination of pre- and post-retraction citations. *Proceedings of the Association for Information Science and Technology*, 56, 390-394. doi: 10.1002/pra2.35
- Fanelli, D. (2013). Why growing retractions are (mostly) a good sign. *PLOS Medicine*, 10(12), 1-6. doi: 10.1371/journal.pmed.1001563
- Fang, F.C. ve Casadevall, A. (2011). Retracted science and the retraction index. *Infection and Immunity*, 79(10), 3855-3859. doi: 10.1128/IAI.05661-11
- Fang, F.C., Steen, R.G. ve Casadevall, A. (2012). Misconduct accounts for the majority of retracted scientific publications. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 109(42), 17028-17033. doi: 10.1073/pnas.1212247109
- Foo, J.Y.A. (2010). A retrospective analysis of the trend of retracted publications in the field of biomedical and life sciences. *Science and Engineering Ethics*, 17(3), 459-468. doi: 10.1007/s11948-010-9212-8
- Grey, A., Bolland, M.J., Avenell, A., Klein, A.A. ve Gunsalus, C.K. (2020). Check for publication integrity before misconduct. *Nature*, 577, 167–169. doi: 10.1038/d41586-019-03959-6
- Grieneisen, M.L. ve Zhang, M. (2012). A comprehensive survey of retracted articles from the scholarly literature. *PLOS ONE*, 7(10), 1-15. doi: 10.1371/journal.pone.0044118
- Gutiérrez, S.A., Barbosa, H.J., Cuero, M.S., Duarte, E.J., Gaitán, F.E., Lozano, J.L.,... Vallejo, G.A. (2016). La retractación y la corrección de la literatura científica para conservar la integridad y la confianza en la ciencia: Un análisis de retractaciones de publicaciones biomédicas de libre acceso en PubMed, 1959-2015. *Revista de la Academia Colombiana de Ciencias Exactas, Físicas y Naturales*, 40(157), 568-579. doi: 10.18257/raccefyn.399

- Hermerén, G. (2008). Integridad y mala conducta en el ámbito investigador. *Sociedad Española de Bioquímica y Biología Molecular*, 156, 5-10. Erişim adresi: <https://www.sebbm.es/revista/repositorio/pdf/156/d01156.pdf>
- Margalida, A. ve Colomer, M.À. (2015). Mistake index as a surrogate of quality in scientific manuscripts. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 112(13), E1511. doi: 10.1073/pnas.1500322112
- Masoomi, R. ve Amanollahi, A. (2018). Why Iranian biomedical articles are retracted? *The Journal of Medical Education and Development*, 13(2), 87-100. Erişim adresi: <http://jmed.ssu.ac.ir/article-1-885-en.html>
- Pajić, D. (2015). On the stability of citation-based journal rankings. *Journal of Informetrics*, 9(4), 990-1006. doi: 10.1016/j.joi.2015.08.005
- Steen, R.G., Casadevall, A. ve Fang, F.C. (2013). Why has the number of scientific retractions increased? *PLOS ONE*, 8(7), 1-9. Erişim adresi: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3704583/pdf/pone.0068397.pdf>
- Stretton, S., Bramich, N.J., Keys, J.R., Monk, J.A., Ely, J.A., Haley, C.,... Woolley, K.L. (2012). Publication misconduct and plagiarism retractions: A systematic, retrospective study. *Current Medical Research and Opinion*, 28(10), 1575-1583. doi: 10.1185/03007995.2012.728131
- Teixeira da Silva, J.A. (2015). The importance of retractions and the need to correct the downstream literature. *Journal of Scientific Exploration*, 29(2), 299-302. Erişim adresi: https://www.scientificexploration.org/docs/29/jse_29_2_TeixeiradaSilva.pdf
- Teixeira da Silva, J.A. ve Dobránszki, J. (2016). Notices and policies for retractions, expressions of concern, errata and corrigenda: Their importance, content, and context. *Science and Engineering Ethics*, 23(2), 521-554. doi: 10.1007/s11948-016-9769-y
- Wager, E., Barbour, V., Yentis, S. ve Kleinert, S. (2009). Retractions: Guidance from the Committee on Publication Ethics (COPE). *Maturitas*, 64(4), 201-203. doi: 10.1016/j.maturitas.2009.09.018
- Wang, J., Ku, J.C., Alotaibi, N.M. ve Rutka, J.T. (2017). Retraction of neurosurgical publications: A systematic review. *World Neurosurgery*, 103, 809-814. doi: 10.1016/j.wneu.2017.04.014

Kuzey Kıbrıs'ta Kadın Sağlığı ile İlgili Yapılmış Hemşirelikte Lisansüstü Tezlerin Özellikleri: Bir İçerik Analizi Çalışması

A Content Analysis Study: Characteristics of Postgraduate Dissertations in Nursing Concerning Women's Health in North Cyprus

Dilek Sarpkaya Güder* ve Mesut Yalvaç**

Öz

Kuzey Kıbrıs'taki kadın sağlığının durumunu gösteren sağlık ölçütlerinde veri eksiklikleri bulunmakta ve bu durum kadın sağlığı hizmetlerinin planlanmasını olumsuz etkilemektedir. Hemşirelik alanında yapılan araştırmaların yeterli nitelikte ve nicelikte olmaması hemşireliğin bilimselleşme yolunda önemli bir sorundur. Tüm bu sorunlar doğrultusunda, ülkedeki kadın sağlığı ile ilgili yapılmış hemşirelik araştırmalarının incelenmesi önemli görülmektedir. Bu makalenin amacı, Kuzey Kıbrıs'ta yer alan bir üniversitede kadın sağlığı ile ilgili yapılmış hemşirelikte lisansüstü tez çalışmalarını incelemektir. Araştırmanın tipi, nitel araştırma yöntemlerinden belgesel kaynak analizi ve içerik analizi yöntemidir. Araştırmanın evrenini, Kuzey Kıbrıs'ta yer alan bir üniversitenin Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hemşirelik Programında 2010-2020 yılları arasında yapılan İngilizce ve Türkçe lisansüstü tezler (93 tez) oluşturmuştur. Örneklem kapsamında ise kadın sağlığı ile ilgili yapılmış 21 hemşirelikte lisansüstü tez çalışması yer almaktadır. Verilerin toplanmasında, belgeler/yayınlar yoluyla bilgi toplama tekniği kullanılmıştır. Üniversitenin kütüphane veritabanında dizinlenen tezler taranmış; veriler, araştırmacılar tarafından oluşturulan yayın sınıflama formu aracılığı ile toplanmıştır. Bu form, araştırma stratejileri-yöntemleri, konu başlıkları, veri toplama teknikleri, örnekleme tekniği, örgüt türü ve görsel içerik türü olmak üzere altı kategoride sınıflandırılmıştır. Çalışmada, tezlerin %81 ile çoğunluğunun yüksek lisans tezi ve %57,1'inin tanımlayıcı tipte araştırma olduğu, sadece 1 deneysel çalışmanın yapıldığı, %66,7'sinde görsel içeriğin bulunduğu ve çoğunlukla kadın sağlığını geliştirmeye yönelik çalışmaların yapıldığı saptanmıştır. Çalışmada, tezler üzerinde veri toplama tekniği ile örnekleme teknik türü bildirim yapılmamasında hata ve eksikliklerin olduğu ve ölçek kullanımının az olduğu (%33,3) bulunmuştur. Ülkede kadın sağlığının korunmasına, geliştirilmesine, iyileştirilmesine ve sürdürülmesine yönelik çok yönlü hemşirelik araştırmalarının artırılması, tezlerin yayına dönüştürülmesi, hemşirelikte yapılan doktora tezlerinde kuram/model kullanılması, çalışmaların yöntem ve tekniklerinde görülen eksikliklerin gelecekte yapılacak olan çalışmalarda dikkate alınması önerilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Araştırma; hemşirelik; içerik analizi; kadın sağlığı.

* Yrd. Doç. Dr., Yakın Doğu Üniversitesi, Lefkoşa, Kuzey Kıbrıs. E-posta: dilek.sarpkaya@neu.edu.tr
Asist. Prof. Dr., Near East University, Nicosia, Northern Cyprus. E-mail: dilek.sarpkaya@neu.edu.tr

** Prof. Dr., Kıbrıs İlim Üniversitesi, Girne, Kuzey Kıbrıs. E-posta: yalvacmesut@hotmail.com
Prof. Dr., Cyprus Science University, Kyrenia. E-mail:yalvacmesut@hotmail.com

Abstract

There are health criterion data gaps indicating the status of women's health in North Cyprus and therefore, this situation affects adversely the planning of women's health services. Insufficient quality and quantity of research studies in the field of nursing is a significant problem in the way of scientification of nursing. Considering all of these problems, it is deemed important to examine nursing research studies conducted on women's health in the country. The aim of this article is to investigate the postgraduate dissertation studies conducted regarding the women's health at one of the universities in North Cyprus in Nursing. The research has been conducted by using document analysis and content analysis tools, which are included in the qualitative research methods. The universe of this research consists of postgraduate dissertations in English and Turkish languages (93 theses) written between 2010 and 2020 in the Institute of Health Sciences, Nursing Program, at a university in North Cyprus. The sample of this research also consists of 21 postgraduate dissertation studies concerning women's health. Data collection technique through documents/publications has been used in the data collection process. Dissertations indexed in databases of library of the university have been scanned and the data has been collected by the way of publication classification form generated by researchers. This form has been classified into six categories: research strategies/methods, topic titles, data collection techniques, sampling technique, organization type, and visual content type. It has been determined in the study that the majority of the dissertations are master's theses with 81%, 57.1% of them are descriptive studies, only one experimental study was done, and 66.7% of them have the visual content. It has also been ascertained that most of the studies have been written regarding the improvement of women's health. In the study, it has been found out that there are errors and deficiencies in data collection technique and sampling technique type statements on dissertations. Also, the use of scale has been found to be insufficient with the percentage of 33.3%. It is recommended to increase the number of multifaceted Nursing research devoted to the protection, development, improvement and maintenance of women's health in the country, to convert these studies into publications, to use theories/models in doctoral dissertations in Nursing, and to consider the deficiencies observed in the methods and techniques of the studies for future studies.

Keywords: *Research; nursing; content analysis; women's health.*

Giriş

Hemşirelik mesleğinde yapılan araştırmalar, hemşirelik uygulamaları için güçlü bir bilimsel taban ve kanıta dayalı uygulamalara sağlam bir temel oluşturabilmektedir (Aksayan, Bahar ve Bayık, 2004; Karabulut, Gürçayır ve Aktaş, 2019). Kanıta dayalı uygulama, düzenli ve kurallara uygun olarak yapılmış araştırma sonuçlarının hasta bakımında kullanılması olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda hemşirelik araştırmalarının kanıta dayandırılması, bakım kalitesinin yükseltilmesi açısından son derece önemlidir (Aksayan, Bahar ve Bayık, 2004). Günümüzde hemşirelik bilimi alanında önemli klinik bilgileri ele alan ve hemşirelik bilgi tabanına katkı sunan araştırmaların yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca hemşirelik alanında yapılan deneysel araştırmalara gereksinim de giderek artmaktadır. Hemşirelikte daha çok tanımlayıcı araştırmaların yapılması ve kuram ile modellerin çok az kullanılması hemşireliğin bilimselleşme yolunda önemli sorunlardır. Tüm bunlar doğrultusunda hemşirelik

araştırmalarına yön verecek olan Türkiye ve Kuzey Kıbrıs'ta hemşirelikte yapılan araştırmaları inceleyen içerik analizi çalışmaları çok yetersizdir (Ardahan ve Özsoy, 2015; Dağcı, 2019; Emiroğlu, Kuru ve Çopur, 2018; Karabulut, Gürçayır ve Aktaş, 2019; Paşalak, Eroğlu ve Akyüz, 2018).

Kuzey Kıbrıs'ta nüfusun %47,4'ünü kadınlar oluşturmakta ve kadın sağlığının durumunu gösteren sağlık ölçütlerinde veri eksiklikleri bulunmaktadır (Devlet Planlama Örgütü, 2017). Ayrıca ülkede kadın sağlığı ile ilgili yapılmış çalışmalar sınırlıdır. Kadın sağlığı ile ilgili yapılmış çalışmalar incelendiğinde; üç adet cinsel yolla bulaşan enfeksiyon (Akalpler ve Eroğlu, 2015; Kaptanoğlu, Süer, Diktaş ve Hınçal, 2013; Süer, Güvenir, Güler ve Diktaş, 2012), beş adet kadına yönelik şiddet (Çakıcı, Çakıcı, Bayraktar, Subaşı, Karademir, Kayagül ve Atabey, 2001; Çakıcı, Düşünmez ve Çakıcı, 2007; Mammadov, Vural ve Tosun, 2018; Masaroğulları ve Uzunboylu, 2017; Mertan, Bayraktar, Pehlivan, Maner, Hüsnü ve Çelik, 2012), üç adet kadına yönelik kanser (Hınçal, Taneri, Taneri ve Djamgoz, 2008; Pervaiz, Tulay, Faisal ve Serakinci, 2017; Sancar, Nalca Andrieu, Hincal ve Granit, 2017), iki adet aile planlaması yöntemleri ile kürtaj (Asit, 2019; Sarpkaya ve Eroğlu, 2011), üç adet emzirme (Özlüses ve Çelebioglu, 2014; Sökücü Yorgancı ve Aslan, 2012; Şafak ve Tutkun, 2015) ve dört adet doğum ve doğum sonrası dönem (Akalpler ve Okumus, 2018; Mammadov, Vural, Aytac ve Mammadov, 2019; Sarpkaya Güder, Yalvaç ve Vural, 2018; Sarpkaya Güder, Yalvaç ve Vural, 2019) ile ilgili araştırmalara rastlanmıştır. Kadın sağlığı ile ilgili çalışmaların belirlenmesi, kadın sağlığı açısından koruyucu ve tedavi edici hizmetlerin geliştirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu doğrultuda kadın sağlığına ilişkin yapılan tez çalışmalarının hangi konularda yapıldığının incelenmesi, yeni planlanacak olan çalışmalara yol gösterebilmesi bakımından anlamlı görülmektedir.

Kuzey Kıbrıs'ta günümüzde yedi üniversitede hemşirelikte lisans eğitimi verilmektedir. Bu üniversitelerin beşinde yüksek lisans ve ikisinde doktora eğitimi olmak üzere lisansüstü eğitimler yürütülmektedir. Hemşirelikte lisansüstü eğitim ilk kez 2007 yılında Yakın Doğu Üniversitesi'nde verilmeye başlanmıştır. Üniversitenin Sağlık Bilimleri Enstitüsüne bağlı Hemşirelik Programı'nda, 2007 yılından itibaren yüksek lisans, 2008 yılından itibaren ise doktora programları devam etmektedir. Bu programların içerisinde Kadın Sağlığı ve Doğum, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları ile Halk Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dallarında kadının sağlık durumuna ilişkin araştırmalar yapılabilmektedir. Bu alanlarda ne sıklıkla ve kadın sağlığına ilişkin hangi konularda araştırmaların yapıldığının belirlenmesi, bunun yanı sıra araştırmalarda kullanılan yöntem ve tekniklerin neler olduğunun saptanması, bu alandaki çalışmaların niteliğinin ve niceliğinin değerlendirilmesinde ve gelecekteki çalışmaların planlanmasında önem taşımaktadır. Bu doğrultuda, eksik olan boşlukların yeni planlanacak olan çalışmalara yol gösterebilmesi bakımından çalışma anlamlı görülmektedir. Çalışmada elde edilen verilerin, hemşirelik araştırmalarına yön vereceği, hazırlanan tezlerin yayın aşaması sürecinde makalelerin geliştirilmesine de önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Türkiye'de hemşirelik alanında kadın sağlığına ilişkin tez çalışmalarını inceleyen bir içerik analizi çalışmasında; 2012-2017 yılları arasında cinsel sağlık ve üreme sağlığı konularında yapılmış olan tezlerin çoğunluğunun tanımlayıcı türde olduğu, %53,3'ünde

örnekleme yöntemi kullanıldığı ve cinsellik konularında çok fazla çalışma yapılmadığı belirlenmiştir (Yüksel Koçak ve Büyükkayacı Duman, 2019). Kuzey Kıbrıs'ta hemşirelik alanında kadın sağlığı ile ilgili içerik analizi çalışmalarına rastlanmamıştır. Makalenin amacı, Kuzey Kıbrıs'ta yer alan bir üniversitede kadın sağlığı ile ilgili yapılmış hemşirelikte lisansüstü tez çalışmalarını, belgesel kaynak analizi ve içerik analizi yöntemleriyle incelemektir. Bu amaç doğrultusunda aşağıda yer alan sorulara yanıt aranmıştır:

- Kadın sağlığı ile ilgili hemşirelikte yapılmış lisansüstü tezlerin genel özellikleri (konu alanı, tez türü, araştırma tipi, örgüt türü ve görsel içerik türü) nelerdir?
- Kadın sağlığı ile ilgili hemşirelikte yapılmış lisansüstü tezlerin araştırma yöntem ve teknikleri nelerdir?

Yöntem

Araştırma Türü: Araştırmanın tipi, nitel araştırma yöntemlerinden belgesel kaynak analizi ve içerik analizi yöntemidir. Belgesel kaynak analizinde temel amaç, araştırılması hedeflenen olgu veya olaylar üzerinde bilgi, düşünce ve insan yaratması taşıyan her türden kaynağın (yazılı, basılı, çizili, görsel, işitsel vd.) saptanması, elde edilmesi, doğruluk, güvenilirlik, gerçeklik, geçerlilik ve güncellik açılarından nitelik kalitelerini de gözeterek sistemli olarak analizini yapmaktır (Best, 1959; Bogdan ve Biklen, 1982; Duverger, 1973; Yıldırım ve Şimşek, 2006). Belgesel kaynak analizi, hemen her araştırma için kullanılması kaçınılmaz olan bir araştırma yöntemidir (Madge, 1965). İçerik analizi yöntemi, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmayı amaçlamaktadır. Betimsel analiz yönteminde özetlenen ve yorumlanan veriler, içerik analizi yöntemine göre daha derin bir işleme tabi tutulmaktadır. İçerik analiz yönteminde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde organize ederek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Ayrıca içerik analiz yöntemi, belirli kurallara dayalı kodlamalarla yapılan niceliksel ve elde bulunan kayıtlı metinlerin çözümlenmesine yönelik bir yöntem olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım, 2015).

Evren ve Örnekleme: Kuzey Kıbrıs'ta Yakın Doğu Üniversitesi'nin Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hemşirelik Programı'nda 2010-2020 yılları arasında yapılan İngilizce ve Türkçe lisansüstü tezler (93 tez) çalışmanın evrenini oluşturmuştur. Hemşirelikte lisansüstü eğitiminin ilk başladığı üniversite olmasının yanı sıra hemşirelikte hem yüksek lisans hem de doktora eğitiminin ve öğretiminin verildiği tek üniversite olması ve diğer üniversitelerin tezlerine açık erişim olmaması nedeniyle bu üniversite seçilmiştir. Kadın sağlığına ilişkin yapılan 21 hemşirelikte lisansüstü tez çalışması, çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır.

Veri Toplama: Verilerin toplanmasında belgeler/yayınlar yoluyla bilgi toplama tekniği kullanılmıştır. 16 Mart 2020 tarihinde üniversitenin Büyük Kütüphane veritabanında dizinlenen Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hemşirelik Programı'nda yapılmış yüksek lisans ve doktora tezleri taranmıştır. Bu tez çalışmaları web adresinden (NEU Grand Library, 2020) tez açıklamasında 'Hemşirelik', 'Yüksek Lisans', 'Doktora' ve 'Tez' kavramları geçen araştırmalar Türkçe ve İngilizce olarak taranarak elde edilmiştir. Tarama sonucunda 10'u İngilizce, 78'i Türkçe olmak üzere 88 adet yüksek lisans ve 5 adet Türkçe doktora tezine ulaşılmıştır. İçerik analizine tabi tutulmak üzere 3'ü İngilizce olmak üzere kadın sağlığına ilişkin 21 adet çalışma incelenmiştir. Bu çalışmalara ulaşmak için lisansüstü tezlerin anahtar

kelime arama butonundan 'kadın', 'kadın sağlığı', 'anne', 'gebelik', 'doğum', 'hamilelik' ve 'kadın hastalıkları' kavramları taratılmıştır. Ayrıca tezlerin başlıkları ile tarama yapıp, tez başlıklarına göre kadın sağlığıyla ilgili çalışma olup olmadığı kontrol edilmiştir. Veriler, araştırmacılar tarafından oluşturulan yayın sınıflama formu aracılığı ile toplanmıştır. Bu form, araştırma stratejileri-yöntemleri, konu başlıkları, veri toplama teknikleri, örnekleme tekniği, örgüt türü ve görsel içerik türü olmak üzere altı kategoride sınıflandırılmıştır. Konu başlıkları, Kadın Sağlığı ve Doğum, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları ile Halk Sağlığı Hemşireliği anabilim dallarının kadın sağlığıyla ilgili ele aldıkları ana konular göz önünde bulundurularak oluşturulmuştur.

Veri Analizi: Elde edilen veriler, SPSS 20 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışmanın verileri; kavramsal, betimlenebilir nitelikte ve sayısal olarak belirtilmiştir. Araştırmada yer alan tezlere ilişkin verilerin çözümlenmesinde sayı, yüzde, ortalama hesaplamalarından yararlanılmış ve veriler tablo ve grafik kullanılarak sunulmuştur.

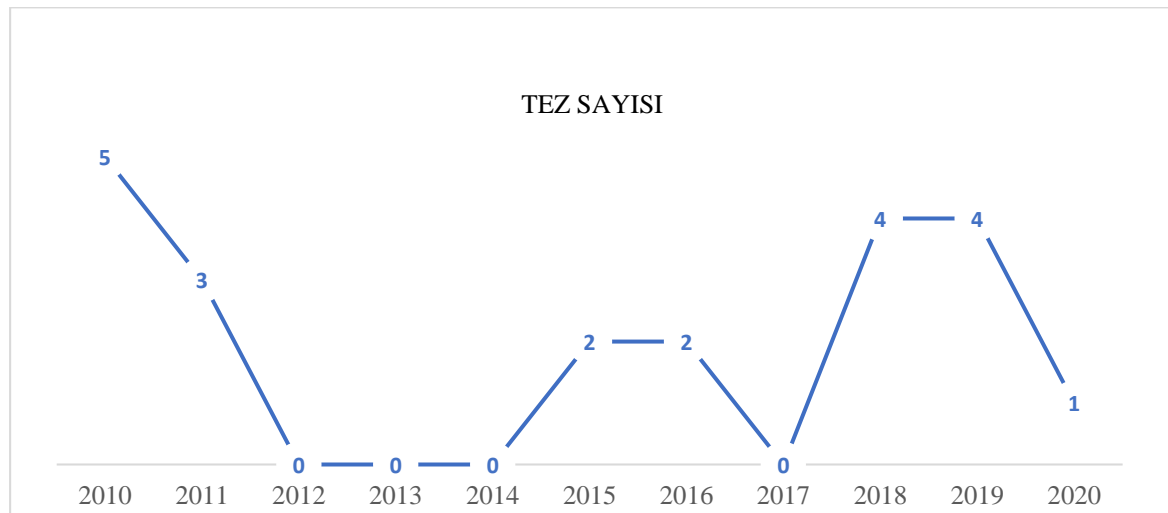
Bulgular

Araştırma kapsamında incelenen çalışmaların 2010-2020 yılları arasında yapıldığı, %81 ile çoğunluğunun yüksek lisans tezi olduğu, tezlerin %85,7'sinin Türkçe metin dili ile yazıldığı ve tamamının tek danışman tarafından yürütüldüğü saptanmıştır. Tezlerde kaynak kullanım sayısı 50-235 arasında değişmektedir.

Araştırma kapsamına alınan tezlerin %66,7'sinde görsel içerik kullanıldığı, kullanılan görsel içeriklerin en fazla sırasıyla grafik (10 tez), şekil (8 tez) ve fotoğraf (8 tez) olduğu saptanmıştır. Çalışmaların %33,3'ünde ölçek kullanıldığı ve bu ölçeklerin üçünün 5'li, ikisinin 4'lü, birinin 6'lı ve birinin hem 3'lü hem de 4'lü likert tipte ölçek olduğu saptanmıştır. Çalışma kapsamına alınan lisansüstü tez çalışmalarının yıllara göre dağılımı Grafik 1'de gösterilmektedir. Grafik 1'de görüldüğü gibi 2012-2014 yılları arasında ve 2017 yılında, kadın sağlığı alanında çalışma yapılmamış olup, 2010 yılından 2020 yılına kadar da alana ilişkin yapılan tezlerde düşüş yaşanmıştır.

Grafik 1

Lisansüstü Tez Çalışmalarının Yıllara Göre Dağılımı (n=21)

Tablo 1*Tezlerin ilgili olduğu hemşirelikte temel alanlar ve kadın sağlığı ile ilgili ana konuların dağılımı (n=21)*

Temel Alanlar	Sayı (n)*	Yüzde (%)
Kadın sağlığı ve doğum hemşireliği	20	95,2
Halk sağlığı hemşireliği	8	38,0
Çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliği	1	4,7
Ana Konular	Sayı (n)*	Yüzde (%)
Kadın sağlığının geliştirilmesi	4	19,0
Yenidoğanın fizyolojisi, bakımı, beslenmesi	3	14,3
Aile planlaması ve gebeliğin önlenmesi	2	9,5
Cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar	2	9,5
Doğum sonu dönem ve bakım	2	9,5
Kadın hayatının devreleri	2	9,5
Gebeliğin psikososyal ve kültürel boyutları	2	9,5
Jinekolojik kanserler	1	4,8
Ebeveynliğe hazırlanma ve doğum öncesi bakım	1	4,8
Meme neoplazileri	1	4,8
Cinsel sağlık ve üreme sağlığı	1	4,8
Anne çocuk sağlığı	1	4,8
Kadına yönelik şiddet	1	4,8

* Birden fazla seçenek olduğundan yüzdeler n değerine göre alınmıştır.

Tablo 1’de çalışma kapsamına alınan tezlerin ilgili olduğu hemşirelik programının alanlarında yer alan kadın sağlığı ile ilgili ana konuların dağılımı bulunmaktadır. Tezler, en fazla kadın sağlığı ve doğum hemşireliği alanlarında hazırlanmıştır. Kadın sağlığına ilişkin yapılan tezlerin ana konusunun en fazla, kadın sağlığının geliştirilmesine yönelik olduğu ve en az jinekolojik kanserler ve meme neoplazileri, ebeveynliğe hazırlanma ve doğum öncesi bakım, anne çocuk sağlığı, üreme ve cinsel sağlık ile kadına yönelik şiddet konularında olduğu görülmektedir.

Tablo 2*Tezlerin kullandığı araştırma strateji ve yöntemlerinin dağılımı (n=21)*

Strateji/Yöntem Bildirimi	Sayı (n)	Yüzde (%)
Var	21	100,0
Yok	0	0,0
Strateji/Yöntemler		
Betitleyici/tanımlayıcı	13	57,1
Yarı deneysel	3	14,3
Deneysel	1	4,8
Geçersiz*	4	19,0

* Hatalı bildirim yapıldığı için geçersiz kabul edilmiştir.

Çalışma kapsamına alınan tezlerin kullandığı araştırma strateji ve yöntemlerinin dağılımı Tablo 2’de yer almaktadır. Çalışmaların tamamında araştırma yöntemi belirtilmiştir. Çalışmaların %57,1’inin betitleyici/tanımlayıcı tipte araştırma olduğu ve yalnızca bir deneysel çalışmanın yapıldığı bulunmuştur.

Tablo 3

Tezlerin örnekleme tekniği bildirim durumu ve kullandığı tekniklere göre dağılımı (n=21)

Örnekleme Teknik Türü Bildirimi	Sayı (n)	Yüzde (%)
Yok	16	76,2
Var	5	23,8
Örnekleme Seçim Tekniği (n=5)		
Olasılıklı örnekleme tekniği	3	60,0
Olasılıksız örnekleme tekniği	2	40,0
Olasılıklı Örnekleme Teknikleri*		
Tabakalı Rastgele Örnekleme	6	28,5
Basit Rasgele Örnekleme	5	23,8
Küme Örnekleme	2	9,5
Geçersiz**	12	57,1

* Birden fazla seçenek olduğundan yüzdeler n değerine göre alınmıştır.

** Teknik bildirimini açıklanmadığı için geçersiz kabul edilmiştir.

Tablo 3'te tezlerin örnekleme tekniği bildirim durumu ve kullandığı tekniklere göre dağılımı belirtilmiştir. Tezlerin evren ve örneklem bildirim durumları incelendiğinde, tamamının evren bildirimini yaptığı ve %76,2'sinin örnekleme teknik bildirimini yapmadığı saptanmıştır. Olasılıklı örnekleme tekniği bildirimini yapılmış tezlerin %57,1'inde olasılıklı örnekleme tekniği türü bildirim yapılmadığı veya hatalı yapıldığı için geçersiz kabul edilmiştir. Olasılıklı örnekleme seçim tekniğini bildiren çalışmalarda, en fazla %28,5 ile tabakalı rastgele örnekleme tekniği kullanıldığı belirlenmiştir.

Tablo 4

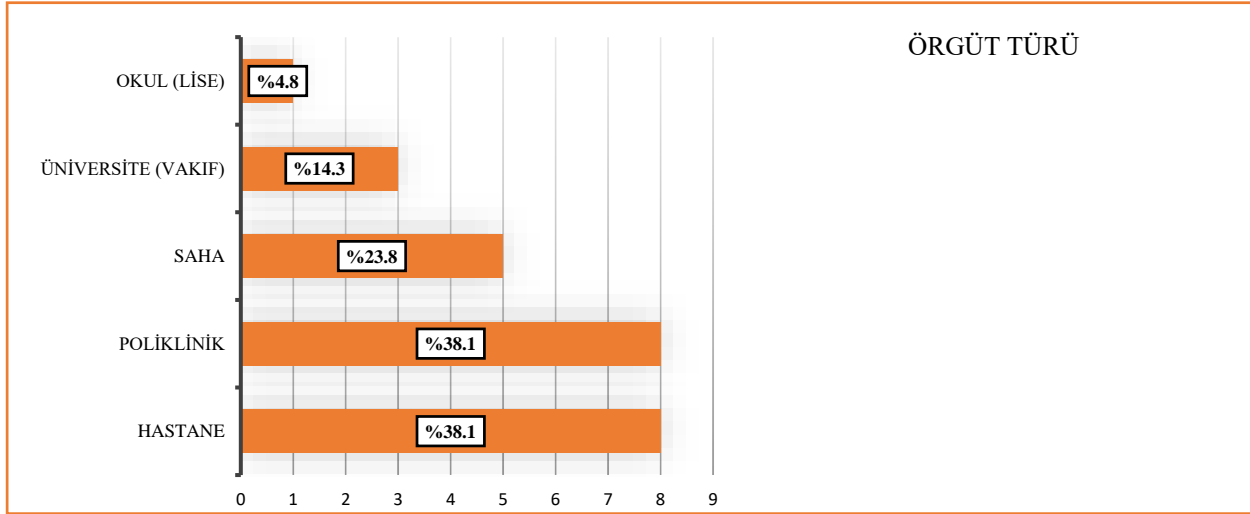
Tezlerin kullandığı veri toplama tekniklerine göre dağılımı (n=21)

Teknik Türü Bildirimi	Sayı (n)	Yüzde (%)
Var	21	100,0
Yok	0	0,0
Veri Toplama Teknikleri*		
Anket	19	90,4
Görüşme (teke tek görüşme)	12	57,1
Gözlem	3	14,3
Belgeler yayımlar yoluyla (kayıt analizi)	1	4,8
Deney ya da laboratuvar uygulamalarında	1	4,8
Geçersiz**	8	38,0

* Birden fazla seçenek olduğundan yüzdeler n değerine göre alınmıştır.

** Bildirim yapılmadığı veya hatalı bildirildiği için geçersiz kabul edilmiştir.

Tablo 4'te çalışma kapsamına alınan tezlerin kullandığı veri toplama tekniklerine göre dağılımı verilmiştir. Çalışmaların tamamında veri toplama tekniği bildirim yapılmasına karşın, %38'inde uygun bir veri toplama teknik türü belirtilmediği veya hatalı bildirim yapıldığı için geçersiz olarak kabul edilmiştir. Veri toplama tekniği bildiren tezlerde en fazla anket ile teke tek görüşme tekniğinin kullanıldığı ve deney ya da laboratuvar uygulamaları ile belgeler yayımlar yoluyla veri toplama tekniği kullanan az çalışma olduğu belirlenmiştir.

Grafik 2*Tezlerin örgüt türlerine göre dağılımı (n=21)*

Tezlerin örgüt türlerine göre dağılımı Grafik 2’de gösterilmektedir. Tezlerin örgüt türleri incelendiğinde, çalışmaların en fazla hastanelerde (%38,1), polikliniklerde (%38,1) ve sahada (%23,8) yapıldığı bulunmuştur. Çalışmada birden fazla örgüt türü kullanan araştırmalar bulunmaktadır. Hastane ve polikliniklere; üniversite, eğitim ve araştırma, özel ve kamuya ait hastane ve poliklinikler, üniversitelere; vakıf ve devlete ait üniversiteler dahil edilmiştir.

Tartışma

Bu çalışma, Kuzey Kıbrıs’ta hemşirelikte lisansüstü eğitimin ilk olarak verilmeye başlandığı (2007’de) özel bir üniversitede, kadın sağlığı ile ilgili yapılmış hemşirelikte lisansüstü tez çalışmalarını içerik analizi yöntemiyle incelemek amacıyla hazırlanmıştır. Türkiye’de hemşirelik alanıyla ilgili yapılmış tezlerin bir içerik analizi çalışmasında, en az cinsellik konularına ilişkin çalışmaların yapıldığı saptanmıştır. Bu çalışmada, hemşirelikte kadın sağlığı ile ilgili yapılmış tez çalışmalarının ana konularının; en az jinekolojik kanser ve meme neoplazileri, doğum öncesi bakım, anne çocuk sağlığı, üreme ve cinsel sağlık ile kadına yönelik şiddet konularında olduğu belirlenmiş ve cinsellikle ilgili çalışmalara rastlanmamıştır (Tablo 1). Kadın sağlığının geliştirilmesinde koruyucu hizmetler ile ilgili yapılmış araştırmalar önemli olmakla birlikte, tedavi edici hemşirelik bakım hizmetlerinin geliştirilmesine ilişkin araştırmaların yapılmasına da gereksinim duyulmaktadır.

Kuzey Kıbrıs’taki kadın sağlığının durumunu gösteren sağlık ölçütlerinde veri eksiklikleri bulunmaktadır. Bundan dolayı ülkedeki kadın sağlığına ilişkin yapılan gerek tez gerekse bilimsel yayınlar, ülkedeki kadının sağlık durumu hakkında bilgi verebilmesi bakımından önemli görülmektedir. Ülkedeki hemşirelikte lisansüstü tezler dışında kadın sağlığı ile ilgili yapılmış çalışmalar incelendiğinde; en fazla kadına yönelik şiddet konusunda (Çakıcı, Çakıcı, Bayraktar, Subaşı, Karademir, Kayagül ve Atabey, 2001; Çakıcı, Düşünmez ve Çakıcı, 2007; Mammadov, Vural ve Tosun, 2018; Masaroğulları ve Uzunboylu, 2017; Mertan, Bayraktar, Pehlivan, Maner, Hüsnü ve Çelik, 2012), en az da aile planlaması yöntemleri ve kürtaj ile ilgili konularda çalışma yapıldığı (Asit, 2019; Sarpkaya ve Eroğlu, 2011) görülmektedir. Yapılmış çalışmaların (Akalpler ve Eroğlu, 2015; Akalpler ve Okumus,

2018; Asit, 2019; Çakıcı, Çakıcı, Bayraktar, Subaşı, Karademir, Kayagül ve Atabey, 2001; Çakıcı, Düşünmez ve Çakıcı, 2007; Hinçal, Taneri, Taneri ve Djamgoz, 2008; Kaptanoğlu, Süer, Diktaş ve Hinçal, 2013; Mammadov, Vural, Aytac ve Mammadov, 2019; Mammadov, Vural ve Tosun, 2018; Masaroğulları ve Uzunboylu, 2017; Mertan, Bayraktar, Pehlivan, Maner, Hüsnü ve Çelik, 2012; Özlüses ve Çelebioglu, 2014; Pervaiz, Tulay, Faisal ve Serakinci, 2017; Sancar, Nalca Andrieu, Hincal ve Granit, 2017; Sarpkaya ve Eroğlu, 2011; Sarpkaya Güder, Yalvaç ve Vural, 2018; Sarpkaya Güder, Yalvaç ve Vural, 2019; Sökücü Yorgancı ve Aslan, 2012; Süer, Güvenir, Güler ve Diktaş, 2012; Şafak ve Tutkun, 2015) ana konuları incelendiğinde gerçekleştirilen bu çalışmayla benzer şekilde, jinekolojik hastalıklar ve bakım, gebelik, doğum öncesi bakım konularında daha az çalışma yapıldığı görülmektedir. Literatürde ulaşılan bu çalışmaların içinde, araştırma kapsamında ele alınan lisansüstü tezler ile karşılaştırıldığında tezlerin 4'ü doktora olmak üzere sadece 7'sinin yayına dönüştürüldüğü görülmektedir. Tezlerin ve araştırmaların bilim dünyasına katkısı, sonuçlarının paylaşılmasına bağlıdır. Bu nedenle yayınlanmamış tezlerin yayına dönüşmemesi nedenlerinin araştırılması, tezlerin tamamının yayına dönüşmesinin desteklenmesi ve yayınların ulaşılabilirliğinin artırılması gerekmektedir (Emiroğlu, Kuru ve Çopur, 2018).

Hemşirelikte deneysel araştırmalara gereksinim duyulmaktadır. Çalışmada, tezlerin %57,1'inin betimleyici/tanımlayıcı tipte araştırma olduğu bulunmuştur (Tablo 2). Bu durumun nedeni, çoğunun (%81) yüksek lisans tezi olması, deneysel araştırmaların ise daha çok doktora düzeyinde beklenilmesinden kaynaklı olabilir. Deneysel çalışmaların yanı sıra nitel araştırma yöntemi de hemşirelik araştırmaları için önemlidir. Türkiye'de hemşirelik alanında nitel araştırma yöntemleri 2002 yılından itibaren artış göstermektedir (Durmuş, 2016). Bu çalışmada, kadın sağlığı ile ilgili yapılan hemşirelikte tez çalışmalarında nitel araştırma yöntemine rastlanmamıştır. Türkiye'de 2009-2016 yılları arasında hemşirelikte iş sağlığı alanında yapılan lisansüstü tezlerin değerlendirildiği bir çalışmada (Emiroğlu, Kuru ve Çopur, 2018); yürütülen tezlerin çoğunda (%84,6) tanımlayıcı araştırma deseninin kullanıldığı bulunmuş olup, hazırlanan tezlerin büyük çoğunluğu (%86,7; n=13) yayınlanmamıştır. Ardahan ve Özsoy'un (2015) 1984-2007 yıllarına ait Yükseköğretim Kurumu arşivinde kayıtlı olan hemşirelik tez adlarının incelendiği araştırmasında, en fazla tanımlayıcı araştırmaların yapıldığı, Yüksel Koçak ve Büyükkayacı Duman'ın (2019) çalışmasında ise, 2012-2017 yılları arasında cinsel sağlık ve üreme sağlığı konularında yapılmış olan tezlerin çoğunluğunun tanımlayıcı türde olduğu ve nitel hiçbir çalışmaya rastlanmadığı belirlenmiştir. Bu çalışma sonuçları, yapılan çalışma sonucunu destekler niteliktedir.

Yurtdışında 2000-2004 yılları arasında yapılmış hemşirelikte doktora tez çalışmalarını inceleyen sistematik derleme çalışmasında, tezlerin %27'sinde hemşirelik kuram/modellerinin kullanıldığı saptanmıştır (Spear, 2007). Paşalak, Eroğlu ve Akyüz (2018) çalışmasında; 1989-2017 yılları arasında Yükseköğretim Kurumu Ulusal Tez Merkezi veritabanı, kadın sağlığı hemşireliği alanında en fazla kuram ve modellerin kullanıldığı obstetri/kadın doğum alanında, 15 lisansüstü tez çalışmasının olduğu saptanmıştır. Bu çalışma kapsamına alınan hemşirelikte lisansüstü tezler içerisinde yer alan doktora çalışmalarında kuram/model kullanılmadığı dikkati çekmektedir.

Çalışma kapsamına alınan tezlerin örneklem bildirim durumları incelendiğinde, %76,2'sinde örnekleme teknik bildirim yapılmadığı belirlenmiştir. Olasılıklı ve olasılıksız örnekleme tekniği bildirim yapılmaması eksiklik olarak görülmüştür. Çalışmada olasılıklı örnekleme seçim tekniğini bildiren çalışmalarda, en fazla %28,5 ile tabakalı rastgele örnekleme tekniği kullanıldığı belirlenmiştir. Türkiye'de 2012-2017 yılları arasında cinsel sağlık ve üreme sağlığı konularında yapılmış olan 12 tezin %46,7'sinde örnekleme hesabına gidilmediği saptanmıştır (Yüksel Koçak ve Büyükkayacı Duman, 2019). Bu sonuç, yapılan bu çalışmanın sonucunu da destekler nitelikte olup, olasılıksız örnekleme tekniklerinin daha fazla kullanıldığını düşündürmektedir.

Çalışma kapsamına alınan tezlerin çoğunda anket yöntemi ve görüşme yönteminin fazla kullanıldığı, gözlem yönteminin az kullanıldığı saptanmıştır. Çalışmalarda ölçek kullanımının az (%33,3) olduğu ve tezlerin %40'ında veri toplama tekniğinin hatalı veya bildirim yapılmadan aktarıldığı belirlenmiştir. Yalvaç'a (2000) göre anket, belli bir amaçla işletme sistemine ilişkin çeşitli soruları ve bilgi isteklerini içeren önceden hazırlanmış 'anket formları' ile bilgi toplama tekniği olarak tanımlanmaktadır ve bu teknikle kişilerden anket formlarını kendilerinin doldurmaları/yanıtlamaları istenir. Görüşme yönteminde ise, doğrudan doğruya kişiler ile özel 'teke tek görüşmeler' yapılarak veriler toplanmaktadır. Çalışma kapsamında incelenen tezlerde görüşme tekniği bildirilen çalışmalarda aslında teke tek görüşme tekniği yerine anket yolu ile verilerin toplandığı görülmektedir. Bu nedenle veri toplama tekniği bildiriminde hata olduğu düşünülmektedir. Bunun yanı sıra anket tekniği ve bilgi toplama sırasında, anket formlarını yanlış ve eksik anlama, eksik yanıtlama, yanlış bilgi verme vb. gibi sorunların sıklıkla yaşanabilmesinden dolayı karşılaşılabilecek sorunları en aza indirmek için gerekli önlemlerin alınıp alınmamasının araştırmalarda belirtilmesi gerektiği de düşünülmektedir.

Çalışma kapsamında incelenen tezlerin %23,8'inin sahada yapıldığı bulunmuş olup, kadın sağlığını geliştirmeye yönelik yapılacak olan çalışmaların sahada daha çok yapılması gerektiği düşünülmektedir. Her bilim ve uygulama alanında olduğu gibi hemşirelik bilim ve uygulama alanında da teori ile uygulama ilişkisinin ve bu ilişkinin konu ve alanla bağlantılı dengesinin önemi düşünüldüğünde yukardaki görüş anlamlı olarak değerlendirilebilir.

Türkiye'de hemşirelik alanında yapılan araştırmaların yeterli nitelikte ve nicelikte olmadığı belirtilmektedir (Dağcı, 2019; Karabulut, Gürçayır ve Aktaş, 2019; Paşalak, Eroğlu ve Akyüz, 2018). Benzer şekilde, Kuzey Kıbrıs'ta da lisansüstü eğitim talepleri son on yıllık süreçte başlayıp artış göstermekle birlikte kadın sağlığına yönelik yapılmış tezlerin nitelik ve nicelik açısından yeterli olmadığı düşünülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma, Kuzey Kıbrıs'ta yer alan bir üniversitede kadın sağlığı ile ilgili yapılmış 21 hemşirelikte lisansüstü tez çalışmalarını belgesel kaynak analizi ve içerik analizi yöntemleriyle incelemek amacıyla yapılmıştır. Araştırma sonuçlarının, Kuzey Kıbrıs'ta kadın sağlığı ile ilgili yapılacak olan araştırmalara yol gösterici olacağı düşünülmektedir. Ayrıca, ülkede kadın sağlığı ile ilgili konulara ve hemşirelikte lisansüstü tezlerin içerik analizleri ile ilgili çalışmalara ilişkin literatüre katkı sağladığı düşünülmektedir.

- Araştırmada 'Kadın sağlığı ile ilgili hemşirelikte yapılmış lisansüstü tezlerin genel özellikleri (konu alanı, tez türü, örgüt türü) nelerdir?' sorusuna yanıt aranmış olup sonuç olarak; çalışma kapsamında ele alınan tez çalışmalarının daha çok yüksek lisans programında yürütüldüğü, çoğunlukla kadın sağlığının geliştirilmesine yönelik konularda yapıldığı ve cinsellikle ilgili çalışmalara rastlanmadığı, doktora tezlerinde kuram/model kullanılmadığı, tezlerin çok azının yayına dönüştürüldüğü saptanmıştır. Bu sonuçlar doğrultusunda; Kuzey Kıbrıs'ta kadın sağlığının korunmasına, geliştirilmesine, iyileştirilmesine ve sürdürülmesine yönelik çok yönlü hemşirelik araştırmalarının artırılması, kadın sağlığı ile ilgili hemşirelikte yapılan doktora tezlerinde kuram/model kullanılması ve çalışmaların yayına dönüştürülmesi bakımından hemşirelerin desteklenmesi önerilmektedir.
- Araştırmada 'Kadın sağlığı ile ilgili hemşirelikte yapılmış lisansüstü tezlerin araştırma yöntem ve teknikleri nelerdir?' sorusuna yanıt aranmış olup sonuç olarak; çalışma kapsamından ele alınan tez çalışmalarında, ölçek kullanımının az olduğu, çalışmaların betimleyici/tanımlayıcı düzeyde olduğu, sadece bir deneysel çalışmanın yapıldığı, veri toplama tekniği ile örnekleme teknik türü bildirim yapılmamasında hata ve eksikliklerin olduğu, en fazla anket ile teke tek görüşme tekniğinin kullanıldığı bulunmuştur. Bu sonuçlar doğrultusunda; hemşirelikte yapılan çalışmaların yöntem ve tekniğinde görülen eksikliklerin gelecekte yapılacak olan çalışmalarda dikkate alınması, deneysel araştırmaların ve çalışmalarda ölçek kullanımının yaygınlaştırılması, hemşirelik alanında bilimsel araştırma ve teknikleri konusunda verilen ders ve seminerlerle tez danışmanlık desteğinin niteliğinin artırılması önerilmektedir.

Kaynakça

- Akalpler, Ö. ve Eroğlu, K. (2015). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde üniversite öğrencilerinin sık görülen cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlara ilişkin bilgileri ve cinsel davranışları. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 2(2), 1-19. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/88660>
- Akalpler, O. ve Okumus, H. (2018). Gum chewing and bowel function after caesarean section under spinal anesthesia. *Pakistan Journal of Medical Sciences*, 34(5), 1242-1247. doi:10.12669/pjms.345.15772
- Aksayan, S., Bahar, Z. ve Bayık, A. (2004). Hemşirelik disiplini ve araştırma. İ. Erefe (Ed.). *Hemşirelikte Araştırma İlke Süreç ve Yöntemleri* (3. bs.) (s. 13-26) içinde. Ankara: Hemşirelikte Araştırma ve Geliştirme Derneği.
- Ardahan, M. ve Özsoy, S. (2015). Türkiye'de hemşirelik araştırmalarındaki eğilimler: Yüksek lisans ve doktora tezleri üzerine bir çalışma. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 4(4), 516-534.
- Asit, G. (2019). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti medyasında etik sorunsalı: Kürtaaj davası haberleri örneği. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 7(1), 321-344. doi: 10.19145/e-gifder.424181
- Best, J. (1959). *Research in education*. New Jersey: Prentice Hall.
- Bogdan, R. C. ve Biklen, S. K. (1982). *Qualitative research for education: An introduction to theory and methods*. Boston: Allyn and Bacon.

- Çakıcı, M., Çakıcı, E., Bayraktar, F., Subaşı, B., Karademir, D., Kayagül, F. ve Atabey, E. (2001). KKTC’de kadına yönelik şiddet. *Kıbrıs Türk Tıp Dergisi*, 2(2), 4-23.
- Çakıcı, M., Düşünmez, S. ve Çakıcı, E. (2007). *Kuzey Kıbrıs’ta kadına yönelik şiddet*. Lefkoşa: Kıbrıs Türk Ruh Sağlığı Derneği.
- Dağcı, M. (2019). Türkiye’de 2008-2018 yılları arasında model ve kuram kullanılmış hemşirelik araştırmaları: Sistematik inceleme. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, (9), 929-943. doi: 10.38079/igusabder.591038
- Devlet Planlama Örgütü (DPÖ). (2017). Ekonomik ve sosyal göstergeler / istatistik yıllığı 2011-2015. Erişim adresi: <http://www.devplan.org/frame-tr.html>
- Durmuş, H. A. (2016). Türkiye’de hemşirelikte nitel araştırmaların durumu. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 32(1), 90-96. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/egehemsire/issue/49333/630123>
- Duverger, M. (1973). *Sosyal bilimlere giriş: Metodoloji açısından* (Ü. Oskay, Çev.). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Emiroğlu, O. N., Kuru, N. ve Çopur, E. Ö. (2018). Türkiye’de 2009-2016 yılları arasında iş sağlığı hemşireliği alanında yürütülen lisansüstü tezlerin değerlendirmesi. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 5(2), 116-127. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/profile/Nilguen_Kuru_Alici/publication/332410644_
- Hinçal, E., Taneri, B., Taneri, U. ve Djamgoz, M. B. (2008). Cancer incidence in North Cyprus (1990-2004) relative to Europe Anrates. *Asian Pac J Cancer Prev*, 9(4), 725-732. Erişim adresi: <http://journal.waocp.org/?sid=Entrez:PubMed&id=pmid:19256767&key=2008.9.4.725>
- Kaptanoğlu, A. F., Süer, K., Diktaş, H. ve Hinçal, E. (2013). Knowledge, attitudes and behaviour towards sexually transmitted diseases in Turkish Cypriot adolescents. *Centeur J Public Health*, 21(1), 54-58. doi:10.21101/cejph.a3808
- Karabulut, N., Gürçayır, D. ve Aktaş, Y. Y. (2019). Hemşirelik araştırma tarihi. *ACU Sağlık Bil Derg*, 10(2), 121-128. doi: 10.31067/0.2018.48
- Madge, J. (1965). *The tools of science an analytical description of social scince techniques*. New York: Anchor Books.
- Mammadov, B., Vural, G., Aytac, E. ve Mammadov, E. (2019). Novel design of a three-dimensional printed umbilical cord clamp: A proof of concept study. *Asme. J. Med. Devices*, 13(3), 035002. doi: 10.1115/1.4043763
- Mammadov, B., Vural, G. ve Tosun, Ö. (2018). Risk factors associated with intimate partner violence during pregnancy in Northern Cyprus. *Cyprus J Medsci*, 1, 9-14. doi: 10.5152/cjms.2018.312
- Masaroğulları, N. ve Uzunboylu, H. (2017). Kadına yönelik şiddet ve nedenleri. *International Journal of Innovative Research in Education*, 4(2), 85-96. doi: 10.18844/ijire.v4i2.2319
- Mertan, B., Bayraktar, F., Pehlivan, G., Maner, U., Hüsnü, Ş. ve Çelik, D. (2012). Knowledge and attitudes toward domestic violence against women: The case of North Cyprus. *Kadın/Women 2000*, 13(2), 47-60.
- NEU Grand Library. (2020). *Library catalogue*. Erişim adresi: <http://library.neu.edu.tr/cgi-bin/koha/opac-main.pl>
- Özlüses, E. ve Çelebioglu, A. (2014). Educating fathers to improve breastfeeding rates and paternal-infant attachment. *Indian Pediatrics*, 51(8), 654-657. doi: 10.1007/s13312-014-0471-3
- Paşalak, Ş. İ., Eroğlu, K. ve Akyüz, A. (2018). Kadın sağlığı hemşireliği alanında yapılan araştırmalarda kuram/model kullanımı. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 34(1), 91-108. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/egehemsire/issue/36787/327105>

- Pervaiz, R., Tulay, P., Faisal, F. ve Serakinci, N. (2017). Incidence of cancer in the Turkish Republic of Northern Cyprus. *Turkish Journal of Medical Sciences*, 47(2), 523-530. doi: 10.3906/sag-1510-145
- Sancar, N., Nalca Andrieu, M., Hincal, E. ve Granit, D. (2017). Cancer incidence 2010-2014 among the North Cyprus population of adults aged 15 and over. *Turkish Journal of Oncology / Türk Onkoloji Dergisi*, 32(2), 43-54. doi: 10.5505/tjo.2017.1583
- Sarpkaya, D. ve Eroğlu, K. (2011). Use of family planning methods among 15-49 age group women and affecting factors in Turkish Republic of Northern Cyprus. *Türkiye Klinikleri Journal of Medical Sciences*, 31(5), 1236-1244. doi: 10.5336/medsci.2011-22539
- Sarpkaya Güder, D., Yalvaç, M. ve Vural, G. (2018). The effect of pregnancy Pilates-assisted childbirth preparation training on childbirth fear and neonatal outcomes: A quasi-experimental / quantitative research. *Qual Quant*, 52, 2667-2679. doi: 10.1007/s11135-018-0682-0
- Sarpkaya Güder, D., Yalvaç, M. ve Vural, G. (2019). The effect of childbirth preparation training on primiparous women's birth plans and the childbirth processes. *Clinical and Experimental Obstetrics & Gynecology*, 46(6), 924-932. doi: 10.12891/ceog4931.2019
- Sökücü Yorgancı, F. ve Aslan, E. (2012). Kadının çalışma durumunun emzirmeye etkisi. *İstanbul Üniversitesi Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*, 20(1), 62-68.
- Spear, H. J. (2007). Nursing theory and knowledge development: A descriptive review of doctoral dissertations, 2000-2004. *Advances in Nursing Science*, 30(1), 1-14.
- Süer, H. K., Güvenir, M., Güler, E. ve Diktaş, H. (2012). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Yakın Doğu Üniversitesi Hastanesi'ne başvuran kan donörlerinde HBsAg, Anti-HCV, Anti-HIV ve Sifilis test sonuçlarının değerlendirilmesi. *Klinik Dergisi*, 25(3), 99-102. doi: 10.5152/kd.2012.28
- Şafak, Ç. ve Tutkun, N. A. (2015). Anne sütü ile beslenme sürelerinin yaşam çözümlemesi ile incelenmesi: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti örneği. *İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hastanesi Dergisi*, 5(3), 167-176. doi: 10.5222/buchd.2015.167
- Yalvaç, M. (2000). *Kütüphane ve bilgi merkezlerinde sistem analizinin önemi ve uygulanabilirliği: Bir örnek: İstanbul Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı Bağlı Birimlere Yayın Sağlama Alt Sistemi'nde sistem analizi uygulaması*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Yüksel Koçak, D. ve Büyükkayacı Duman, N. (2019). Türkiye'de hemşirelik alanında üreme sağlığı-cinsel sağlık konularında yapılmış olan tezlerin içerik açısından incelenmesi. *ACU Sağlık Bil Dergisi*, 10(2), 265-270.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (5. bs.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, B. (2015). İçerik çözümlemesi yönteminin tarihsel gelişimi uygulama alanları ve aşamaları. B. Yıldırım (Der.). *İletişim Araştırmalarında Yöntemler: Uygulama ve Örneklerle* (s. 105-155) içinde. Konya: Literatürk Akademia.

Nazi Almanya'sında Nazizm İdeolojisiyle Şekillenen Kitap Okuma Kültürünün Sinemadaki Sunumu: “Kitap Hırsızı” Filminin Göstergebilimsel Analizi

The Presentation of Book Reading Culture Shaped with Nazism Ideology in Nazi Germany in Cinema: The Semiotic Analysis of the Film "The Book Thief"

Ebru Gülbuğ Erol *

Öz

Antikomünist, antikapitalist, antisemitist ve ırkçılık temelli Nazizm ideolojisi, Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi'nin (NSDAP) iktidarda bulunduğu dönemde (1933-1945) Almanya'da sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel hayata doğrudan etki etmiştir. NSDAP'nin iktidardan uzaklaştırılmasından sonra Nazizm ideolojisinin etkisi altındaki Almanya'yı konu alan çok sayıda film çekilmiş ve ideolojinin Alman toplumundaki yansımaları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu filmlerden biri de Brian Percival yönetmeliğindeki 2013 yılı Almanya-ABD ortak yapımı Kitap Hırsızı (The Book Thief) filmi olmuştur. Filmde Nazizm ideolojisi altında Almanya'daki kitap okuma kültürünün ne yönde şekillendiği konu edilmiştir. Çalışmada Kitap Hırsızı filmi göstergebilimsel açıdan analiz edilerek, filmde Nazizm ideolojisi altında Alman eğitiminin ve beraberinde kitap okuma kültürünün ne yönde şekillendiğinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Çalışma kapsamında filmin göstergebilimsel analizi, ABD'li dilbilimci Charles Sanders Peirce'in göstergebilim anlayışı ve İngiliz dilbilimci Geoffrey Leech'in anlamlandırmanın yedi türü ışığında gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın analizinde filmde ana karakter Liesel'in Nazi rejimi altında korku ve baskıya maruz kaldığına ve insanların özgür şekilde kitap okumasının engellendiğine yönelik kurgunun oluşturulduğu ortaya konulmuştur. Diğer yandan filmde Nazi Almanya'sında Nazizm ideolojisinin öğretilerini yansıtan veya Nazi rejiminin sansürüne uğramayan kitapların okunmasının da teşvik edildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: *Kitap okuma kültürü; sinema; kitap; film; Nazi Almanya'sı.*

Abstract

The anti-communist, anti-capitalist, anti-semitic and racist-based Nazism ideology had a direct impact on social, political, economic and cultural life in Germany during the period of the National Socialist German Workers Party (NSDAP) (1933-1945). After the removal of the NSDAP from power, many films about Germany under the influence of Nazism ideology were shot and the reflections of the ideology in German society were tried to be revealed. One of these films was the 2013 German-US co-production The Book Thief, directed by Brian Percival. In the film, it is the subject of how the book reading culture in Germany was shaped

---

* Prof. Dr., Alanya Hamdullah Emin Paşa Üniversitesi. E-posta: egerol@ahep.edu.tr
Prof. Dr., Alanya Hamdullah Emin Pasa University. E-posta: egerol@ahep.edu.tr

under Nazism ideology. The aim of this study was to analyze the film The Book Thief in terms of semiotics and to reveal how German education and book reading culture were shaped under Nazism ideology. Semiotic analysis of the film was made in the light of US linguist Charles Sanders Peirce's semiotics understanding and British linguist Geoffrey Leech's seven types of signification within the scope of the study. In the analysis of the study, it was revealed that the main character Liesel was subjected to fear and pressure under the Nazi regime and that people were prevented from reading books freely in the film. On the other hand, it was concluded that it was encouraged reading books that reflected the teachings of the Nazi ideology or were not censored by the Nazi regime in Nazi Germany in the film.

Keywords: Book reading culture; cinema; book; film; Nazi Germany.

Giriş

İktidarlar, kitleleri kendi düşüncelerine göre şekillendirmeyi ve kendi ideolojilerini kitlelere benimsetmeyi amaçlayabilmektedir. Özellikle basın ve yayın üzerinde mutlak denetim sağlayan egemen güçler, insanların okuma kültürünün şekillenmesinde önemli bir rol üstlenebilmekte, insanların neleri okuyup neleri okumamaları gerektiği konusunda doğrudan etkide bulunabilmektedir. Bu aşamada kimi zaman gazete ve dergi yayınları sansürlenebilmekte, kitaplar yasaklanabilmekte ve yayınevleri kapatılabilmektedir. Naziler de Almanya'da iktidarda buldukları dönemde (1933-1945), Almanya'da okunan kitaplar üzerinde kontrol kurarak Alman halkının kitap okuma kültürünün şekillenmesinde doğrudan etkili olmaya çalışmıştır. Nazi Almanya'sında Nazizm ideolojisinin öğretilerini yücelten ve benimseten kitaplar ön plana çıkarılmış, Nazi rejimi tarafından tehdit olarak sunulan kitaplar ise kitap yakma etkinliğinde yok edilmiştir. Bu şekilde Naziler, Alman halkının okuyacağı kitaplar üzerinde doğrudan belirleyici bir rol oynamıştır. Nazi Almanya'sında kitapları konu alan çeşitli yayınlar gerçekleştirilmiştir. Brian Percival yönetmenliğindeki 2013 Almanya-ABD ortak yapımı *Kitap Hırsızı (The Book Thief)* filmi de Nazilerin Almanya'da kitap okuma kültürünün şekillenmesini beyaz perdeye yansıtmıştır. Filmde Liesel adlı bir kız çocuğunun hayatı üzerinden Nazi Almanya'sında Nazizm ideolojisi üzerinden şekillenen eğitim ve kitap okuma kültürü konu edilmiştir.

Uluslararası çalışmalar içerisinde okuma kültürünü konu alan çok sayıda akademik çalışma bulunmaktadır (Schlott, 1984; Verók, 1999; Misiūnas ve Pischel, 2002; Ifedili, 2009; Fabunmi ve Folorunso, 2010; Leu, 2010; Daniels ve Steres, 2011; Buchanan, 2012; Azmi, 2013). Bu çalışmalar içerisinde: Lyons (2008), on dokuzuncu yüzyıl Fransa'sında okuma kültürü ve yazma uygulamalarını; Howley (2018), Aulus Gellius ve Roma okuma kültürünü; Akindedele (2012), okuma kültürü, ebeveyn katılımı ve çocukların gelişimini; Stranger-Johannessen (2014), Uganda'da kütüphane aracılığıyla okuma kültürünün teşvik edilmesini; Joubert vd. (2014), kırsal bir ortaokulda okuma kültürünün oluşturulmasını; Egong (2014), okuma kültürü ve akademik başarıyı; Ilogho (2015), Nijeryalı çocuklar arasında okuma kültürünü teşvik etmede resimli kitapların rolünü; Loh (2015), Singapur'da okulda okuma kültürünün inşa edilmesini; Olasehinde vd. (2015), okuma kültürünün teşvik edilmesini; Dick (2006), kitap tarihi, kütüphane tarihi ve Güney Afrika'nın okuma kültürünü; Kamalova ve Koletvinova (2016), öğrencilerin okuma ve okuma kültürünün geliştirilmesi sorununu; Loh

vd. (2017), okul kütüphanesi aracılığıyla okuma kültürünün oluşturulmasını; Wema (2018), Tanzanya'daki yüksek öğrenim kurumlarındaki öğrenciler arasında okuma kültürünü ve Heidtmann (2002), okuma kültüründeki değişiklikleri incelemiştir. Okuma kültürüne ilişkin farklı konular üzerinden geniş bir yelpazede akademik çalışmaların yapıldığı ortaya çıkmaktadır.

Okuma kültürü gibi Nazizm ideolojisi üzerine de çok sayıda akademik çalışma gerçekleştirilmiştir (Kirchheimer, 1941; Dülffer, 1976; Mason, 1977; Taylor, 1981; Wagner, 1981; Farias, 1989; Paskow, 1991; Herf, 1993; Dunlop, 1996; Rockmore, 1997; Young, 1998; Herkommer, 2008; Geyer ve Fitzpatrick, 2009; Kuhl, 2002; Eley, 2013; Patel ve Reichardt, 2016; Zakić, 2017). Bu çalışmalarda da: Collingwood (1940), Hansen (1981), Nazizm ve Faşizm'i; Loomis ve Beegle (1946), Nazizm'in kırsal alanlarda yayılmasını; Sternhell (1973), Frosh (2015), antisemitizm ve Nazizm'i; Stein (1988), Nazizm'in köklerini; Fischer (1991), Harsch (1993), Hamilton (2003), Campbell (2004), Häberlen (2013), Falter (2014), Nazizm'in yükselişini; Berman (1992), Herman (2001), Yahudiler ve Nazizm'i; Weindling (1993), ulusal birleşme ve Nazizm arasında sağlık, ırk ve Alman siyasetini; Davidson (1997), Nazizm'in doğuşu ve yükselişini; Ian (1997), Stalinizm ve Nazizm'i; Geary (2002), Hitler ve Nazizm'i; Kirk (2002), Nazizm ve işçi sınıfını; Mühlberger (2003), Nazizm'in sosyal temellerini; Stone (2003), İngiltere'deki Nazizm'e tepkileri; Forti (2006), ırkçılık ve Nazizm'i; Stuart (2006), sosyalizm, milliyetçilik ve Nazizm'i; Neumann (2009), Nazizm'in yapısı ve pratiğini; Giles (2014), Nazizm ve öğrencileri incelemiştir.

Uluslararası alanda Nazi Almanya'sında sinemayı inceleyen de çeşitli akademik çalışmalar bulunmaktadır (Padover, 1939; Hull, 1993; Rentschler, 1996; Schulte-Sasse 1996; Petro, 1998; Witte, 1998; O'Brien, 2004; Rothberg, 2009; Ascheid, 2010; Hake, 2010; Shandley, 2010; Hochscherf ve Vande Winkel, 2016). Diğer yandan son yıllarda ulusal çalışmalar içerisinde kitapları (Erol, 2020) ve okuryazarlığı konu alan çeşitli akademik çalışmalar yapılmaktadır (Çakı vd., 2020; Gazi vd., 2020). Çalışmada ise NSDAP iktidarı döneminde Nazizm ideolojisi altında Almanya'da şekillenen kitap okuma kültürünün sinemaya yansımalarının ortaya konulmasına çalışılmıştır. Çalışma kapsamında "Nazizm ideolojisi, Alman halkının kitap okuma kültürü üzerinde ne gibi bir rol oynamıştır?" sorusunun yanıtlanması amaçlanmıştır. Bu amaçla çalışmada Kitap Hırsız filmi göstergebilimsel açıdan incelenerek, filmdeki görsel, yazılı ve sözlü göstergeler üzerinden verilen mesajların ortaya konulmasına çalışılmıştır. Çalışmada elde edilen bulgular, Nazi Almanya'sında okuma kültürüne ilişkin bilgi vermesi, Nazizm ideolojisinin kitaplar üzerindeki etkisini yansıtması ve Nazi Almanya'sındaki okuma kültürünün sinemadaki sunumuna ışık tutması bakımından önem taşımaktadır.

Nazizm İdeolojinde Eğitim

Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi (NSDAP), tarafından benimsenen Nazizm ideolojisi (Goodrick-Clarke, 1993, s. 7), antisemitik, antikapitalist, antikomünist ve etnik Alman milliyetçiliğini savunan bir dünya görüşüdür. Nazizm ideolojisi, NSDAP'nin Almanya'da iktidarda olduğu dönemde (1933-1945) Alman toplumsal, siyasal ve ekonomik hayatında etkili olmuştur. Nazizm ideolojisinde Komünizm ideolojisi ve Yahudiler tehdit olarak sunulmuştur. Diğer yandan Nazizm ideolojisinde devlet vurgusu ön planda olmuş ve bireyin

varlığının temelinde devletin olduğu ileri sürülmüştür (Macit, 2007, s. 75). Nazi propagandası ideolojinin öğretilerini kitlelere benimsetmeye çalışılmış, bu aşamada Nazizm ideolojisini yücelten söylemlere yer verilmiştir. Nazi Almanya'sında Nazizm ideolojisi, pek çok alanda olduğu gibi eğitim alanında da etkisini hissettirmiştir. Nazi Almanya'sında, öğrencilerin Nazizm ideolojisinin öğretilerini benimsemesi amaçlanmış, bu amaçla NSDAP bünyesinde, *Hitler Gençliği* (Hitlerjugend, HJ) adı verilen gençlik birimi oluşturulmuştur. HJ, NSDAP'nin paramiliter birimi olan SA'nın (Taarruz Bölüğü / Sturmabteilung) gençlik kolları olarak örgütlenmiştir. HJ üyeleri, SA'lar gibi kahverengi bir gömlek giymiş ve üstünde gamalı haç olan kol bandı takmıştır (McNab, 2015, s. 379-380).

Nazizm ideolojisi altında eğitim alan erkekler iyi bir vatansever ve asker olarak idealize edilmiştir. Bu aşamada Nazi propagandası Alman erkeklerin, NSDAP'nin bir diğer paramiliter birimi olan SS'e (Koruma Timi / Schutzstaffel) katılmasını teşvik etmiştir. İkinci Dünya Savaşı sırasında da Alman gençleri, askerlik eğitimine tabi tutulmuş ve Almanya'nın asker ihtiyacının artmaya başladığı dönemlerde pek çok Alman genci cephelerde savaşmaya gönderilmiştir. Diğer yandan, Nazizm ideolojisi altında verilen eğitimde spor faaliyetleriyle öğrencilerin güçlü ve sağlıklı bireyler olarak yetiştirilmesi de amaçlanmıştır. Bu amaçla 27 Temmuz 1934 tarihinde Nazi Almanya'sında *Beden Eğitimi için Nasyonal Sosyalist Reich Birliği* (Nationalsozialistischer Reichsbund für Leibesübungen) kurulmuştur. Nazizm ideolojisinde ari ırk vurgusu yapılmakta ve Alman ırkının, ari ırk olduğu düşüncesi ön plana çıkarılmaktadır. Yahudiler, ari ırk için tehdit olarak değerlendirilmekte (Passmore, 2014, s. 146) ve Nazi propagandasında, Yahudilere karşı olumsuz söylemlere yer verilmektedir. 1933 ile 1945 arasında, genç Almanlar okullarda, (ders dışı) HJ'de ve radyo ve film aracılığıyla Yahudi karşıtı ideolojiye maruz kalmıştır (Voigtländer ve Voth, 2015, s. 7931).

Nazizm ideolojisi altında verilen eğitimde liderin yüceltilmesi ve lidere mutlak bağlılık ön planda tutulmaktadır. HJ'de *Führer* (Lider) olarak adlandırılan Nazi Almanya'sının devlet başkanı Adolf Hitler'e bağlılık vurgulanmakta ve Hitler'e yönelik kült liderlik propagandası gerçekleştirilmektedir. Bu aşamada Alman gençlerinin Hitler'in emirlerine itaat etmesi teşvik edilmiştir. Ayrıca Alman öğrencileri gibi Alman öğretmenlerin de Nazizm ideolojisini benimsemesine önem verilmiştir. Bu amaçla 21 Nisan 1929 tarihinde *Nasyonal Sosyalist Öğretmenler Ligi* (Nationalsozialistische Lehrerbund, NSLB) kurulmuştur. Diğer yandan NSLB tarafından *Yardım Et! (Hilf Mit!)* adında öğrencilere yönelik eğitim ve propaganda içerikli nasyonal sosyalist bir gazete yayınlanmıştır. Almanya'nın 1945 yılında kayıtsız şartsız teslim olmasından sonra (Hart, 2015, s. 945), Nazizm ideolojisi Almanya'da etkinliğini kaybetmiştir. Denazifikasyon (Nazilerden Arındırma) sürecinde de Naziler tarafından kurulan eğitim odaklı örgütler kapatılmıştır.

Nazi Almanya'sında Kitap Okuma Kültürünün Şekillenmesi

Naziler, Almanya'da iktidara geldikten sonra basın ve yayın üzerinde sıkı bir denetim kurmuştur. Bu aşamada Naziler, Almanya'da Nazi rejimine ve Nazizm ideolojisine karşı yayınları hedef almış ve bu tür yayınlara karşı yasakçı bir tutum içerisine girmiştir. Özellikle Naziler, ideolojilerine muhalif olan kitaplara karşı hareket geçmiş ve bu kitapların Alman halkı tarafından okunmamasına çalışmıştır. Nazi Almanya'sına yönelik eleştirileri, Marksizm,

Komünizm ve Bolşevizm literatürü, pasifist edebiyatı, ırk ilkelerine zarar verdiği düşünülen cinsellik ve cinsel eğitim üzerine yazıları içeren kitaplar Nazilerin hedefinde olmuştur. Bu aşamada Naziler tarafından pek çok yazar yasaklı hale getirilmiştir. Yasaklı yazarların resmi listesi de Halkı Aydınlatma ve Propaganda Bakanlığı tarafından yayınlanmıştır. Bakanlık, mevcut kitapları yasaklayabilmekte ve bunlara el koyabilmekte, isterse yayın öncesi sansür uygulayabilmekte ve belirli yazar ve yayıncıların sınır dışı edilmesine karar verebilmektedir (Sturge, 2002, s. 154).

Nazi rejimi, kitaplar konusunda kararlılığını vurgulamak ve Alman halkının Nazizm ideolojisine karşıt kitapları okumasını engellemek için kitap yakma etkinliği düzenlemiştir. Etkinlik, Alman Öğrenci Birliği'nin (Deutsche Studentenschaft, DSt) katılımıyla gerçekleşmiş ve pek çok kitap etkinlik kapsamında hedef alınmıştır. *Alman olmayan ruha karşı eylem (Aktion wider den undeutschen Geist)* olarak gerçekleşen kitap yakma etkinliğinde Yahudi, komünist, sosyalist ve anarşist yazarların eserleri yakılmıştır. Kütüphaneci Wolfgang Herrmann'ın *Kara Listeler*'i (*Schwarze Listen*) yakılacak eserlerin seçilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Birçok şehirde kitaplar yakılmış (Pohlmann, 2012, s. 193) diğer yandan Nazilerin kitap yakma etkinliği, Alman halkı nezdinde güç gösterisi haline gelmiş ve etkinlikle birlikte rejimin karşı olduğu kitapların okunmasının engellenmesinde Nazilerin ne kadar kararlı olduğu ortaya konulmuştur. Pek çok yazar ve bilim insanının çalışması yasaklanmış, eserlerinin kütüphanelerde, okullarda ya da üniversitelerin müfredatlarında bulunması engellenmiştir. Nazilerin kitaplar üzerinde kurduğu denetim sonucunda Alman halkı yalnızca rejimin kendilerine izin verdiği kitapları okuma imkânı bulmuştur. Bu aşamada Hitler'in *Kavgam (Mein Kampf)* kitabı ve Nazizm ideolojisini yücelten yayınlar ön plana çıkmıştır.

Naziler, kitaplara olduğu gibi kütüphanelere de müdahale etmiştir. 1933 ile 1939 arasındaki altı yılda, Nazi rejimi, Alman halk kütüphanelerini dönüştürmeye çalışmış, bu amaçla önce sıkı bir sansür uygulamış ve şüpheli görüşlere sahip personeli politik olarak güvenilir kişilerle değiştirmiş, ardından beş yüz veya daha fazla nüfusa sahip her köye bir halk kütüphanesi getirmek için inşaat programı başlatmıştır. Rejim, kütüphane raflarını propagandayla doldurmuş ve kütüphane kullanımını artırmaya yönelik programları teşvik etmiştir. Politikayı uygulamak için ayrıntılı bir idari yapı oluşturulmuş, eski fikirler ve değerler yenileriyle değiştirilmiştir. Tabii ki en önemlisi, kütüphanenin artık bir Nazi halk kütüphanesi haline geldiği ilkesi olmuştur (Stieg, 1992, s. 23).

Dil, Kültür ve Sanat İlişkisi

Ülke yönetiminde bulunan kimi egemen güçler kendi ideolojik söylemlerini kitlelere benimsetmek için kitle iletişim araçlarını propaganda amacıyla etkin bir şekilde kullanabilmektedir. Egemen güçlerin topluma dayatmak istedikleri düşüncelerin medyada kullanılan dil üzerinden kitlelere aktarılması ve benimsetilmesi amaçlanabilmektedir. Bu aşamada iktidar, kültür ve sanat faaliyetlerinden yararlanabilmekte ve kitlelerin okudukları kitaplardan izledikleri filmlere kadar pek çok alanda ideolojik söylemlerini kitlelere empoze etmeye çalışabilmektedir. Böylece çeşitli kültürel ve sanatsal faaliyetler üzerinden egemen güçler, kitlelere neyin doğru neyin yanlış, kimin dost kimin düşman olduğuna yönelik algı oluşturmayı hedefleyebilmektedir. Egemen güçler, kendi düşüncelerinin toplumda hakim olabilmesini sağlamak için farklı düşüncelere sahip yayınlara yönelik sansür

uygulayabilmektedir. Özellikle egemen güçler kendi düşüncelerine karşı olan yayınların kitlelerle buluşmasını önlemeye yönelik sıkı politikalara girişebilmektedir. Fransız dilbilimci Roland Barthes, gösteriler, sporlar, haberler ve oyunlar gibi çeşitli ortamlarda iktidarın varlığının görüldüğünü belirtmektedir (Barthes, 2015, 2. 45). Bu süreçte kültür ve sanat faaliyetleri içerisinde egemen güçlerin kullandığı dil ortaya çıkabilmekte ve günlük hayatın çeşitli anlarında insanlar egemen güçlerin diline doğrudan maruz kalabilmektedir.

Yöntem

Çalışmada *Kitap Hırsızı* filmi, nitel araştırma yöntemlerinden göstergebilim yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Çalışma kapsamında Nazi Almanya'sındaki eğitimi ve kitapları konu alan film içerisindeki dokuz kısım, ABD'li dilbilimci Charles Sanders Peirce'in (1839-1914) göstergebilim anlayışı ve İngiliz dilbilimci Geoffrey Leech'in (1936-2014) anlamlandırmanın yedi türü ışığında analiz edilmiştir. Çalışmada Peirce'in göstergebilim kavramları üzerinden filmdeki göstergelerin açıklanmasına, Leech'in anlamlandırma türleri üzerinden de film üzerinden verilen mesajların ortaya konulmasına çalışılmıştır. Göstergebilim, çalışmanın konusunu değil yalnızca yöntemini oluşturduğu için her iki dilbilimcinin de göstergebilim anlayışları çalışmada kapsamlı olarak ele alınmamıştır. Bu aşamada çalışmada filmde yer alan görsel, sözlü ve yazılı göstergelerin analizinde kullanılan kavramlar konusunda genel bilgi verilmiştir.

Peirce'in göstergebilim analizinde görüntüsel gösterge, belirtisel gösterge ve simge olmak üzere üç kavram ön plana çıkmaktadır. *Görüntüsel gösterge*, göstergelerin insanlar tarafından doğrudan algılanan anlamlarını ifade etmektedir. Belirtisel gösterge ise bir kavram veya durumun oluş nedeninin başka bir kavram veya durum ile ilişkilendirilmesini açıklamaktadır (Fiske, 2017, s. 133). Belirtisel göstergede bir olayın nedeni başka bir olayla ilişkilendirilmektedir. *Simge* de aralarında benzerlik bulunmayan iki kavramdan birinin diğerini temsil etmesini ifade etmektedir. Bu aşamada simge olarak kullanılan göstergenin bir kavram veya bir durumu temsil etmesi insanlar arasındaki uzlaşma sonucunda mümkün olmaktadır.

Leech'in de göstergebilim analizinde anlamlandırmanın yedi türü ön plana çıkmaktadır. Bunlar sırasıyla *kavramsal*, *yan anlamsal*, *toplumsal*, *duygusal*, *yansıtıcı*, *eşdizimsel* ve *konusal* anlamı ifade etmektedir. *Kavramsal anlam*, bir kavramın insanların ilk akla gelen anlamını ifade etmektedir. Örneğin bir gülün çiçek olarak aktarılması onun kavramsal anlamını vurgulamaktadır. Bu anlamın dilbilim iletişiminde merkezi faktör olduğu varsayılmıştır (Umagandhi ve Vinothini, 2017, s. 71). *Yan anlamsal anlam* ise kavramın kültürden kültüre şekillenen ikinci anlamını açıklamaktadır. Örneğin bir gül, kültür içerisinde oluşturulan anlamıyla yan anlamsal açıdan sevgiyi ifade edebilmektedir. *Toplumsal anlam*, mesajın hangi bağlamda kullanıldığını ifade etmektedir. *Duygusal anlamda* da iletişim sürecinde kaynağın duygularına odaklanılmaktadır. Bu anlam türünde konuşmacının ya da yazarın hisleri ortaya konulmaktadır. Bu aşamada kaynağın mesajı hangi tavır içerisinde oluşturduğu ön planda olmaktadır. *Yansıtıcı anlam*, farklı anlamlara sahip bir kavramın anlamlarından birinin ön plana çıkmasını ifade etmektedir. *Eşdizimsel anlam*, bir kavramın başka kavramlarla bir araya getirilmesi sonucu oluşan anlamlarını içermektedir. Bu aşamada

bir göstergenin anlamı, kullanıldığı diğer gösterge veya göstergelerle farklı boyutlara taşınabilmektedir. *Konusal anlam*, bir konuşmacının veya yazarın mesajı sıralama, odak ve vurgu açısından düzenleme biçimini ifade etmektedir. Konusal anlama cümlelerin etken, edilgen kullanımı örnek verilebilmektedir. Cümlenin etken ve edilgen olarak kullanılmasının aynı anlamı ifade ettiği, buna karşılık iletişimsel değerlerinin farklı olabileceği belirtilmektedir (Leech, 1985, s. 20).

Jacques Derrida'nın yapısökümü, Claude Lévi-Strauss'un somutlama mantığı, Algirdas Julien Greimas'ın Eyleyenler Örnekçesi, Vladimir Propp'un biçimbilimsel yaklaşımı veya Roland Barthes'ın mit olgusu gibi çeşitli göstergebilim anlayışları bulunmaktadır. Çalışmada Peirce ve Leech'in göstergebilim modellerinin kullanılmasının temel nedeni filmde yer alan göstergelerin her iki model üzerinden kapsamlı ve anlaşılır bir şekilde ortaya konulacağı düşüncesidir. Bu aşamada filmde örneğin ikili karşıtlıklara sık yer verilmediği için Lévi-Strauss'un somutlama mantığından, mit olgusuna geniş yer verilmediği için de Barthes'ın mit olgusundan yararlanılmamıştır.

Çalışma kapsamında oluşturulan tablolar aracılığıyla ilk olarak filmin kısımları, Peirce'in göstergebilim kavramları, ardından da Leech'in anlamlandırma türleri üzerinden incelenmiştir. Elde edilen bulgular da filmin kurgusu özelinde Nazi Almanya'sındaki kitap okuma kültürü boyutunda analiz edilmeye çalışılmıştır.

Bulgular ve Yorum

Çalışmanın bu kısmında, *Kitap Hırsızı* filminin özetine yer verilmiş, ardından da göstergebilimsel analizi gerçekleştirilmiştir.

“Kitap Hırsızı” Filminin Özeti

Film, 1938 yılında Nazi Almanya'sındaki bir şehirde Meminger adlı küçük bir kızın yaşamını konu almaktadır. Filmin başlarında Meminger, koruyucu bir aileye teslim edilmektedir. Meminger'in koruyucu ailesi Hans Hubermann ve Rosa Hubermann'dır. Meminger, komşusu Rudy Steiner ile de arkadaş olmuştur. Liesel'in kitap okumayı çok sevmesi film boyunca ön plana çıkarılmaktadır. Filmde şehirdeki Nazi rejiminin egemenliğine vurgu yapılmakta ve şehirdekilerin Nazi rejimi tarafından “tehdit” olarak sunulan kitapları yaktığı bir etkinliğe yer verilmektedir. Etkinlikte Liesel kitap yakmaya zorlanmaktadır. Etkinlik bittikten sonra Liesel, yanık kitaplar içerisinden bir kitabı gizlice almaktadır. Liesel'in kitabı almasını belediye başkanının eşi Ilsa Hermann görmektedir. Hermann, Liesel'i evindeki kütüphanesine çağırmakta ve onun kütüphaneden kitap alıp okumasına izin vermektedir. İlerleyen süreçte belediye başkanı, Liesel'in kütüphaneye geldiğini görmektedir. Bunun üzerine Liesel de kütüphaneye gizlice girmekte ve kitap alıp okumaktadır. Bu arada Liesel'in koruyucu ailesi de Yahudi Max Vandenburg'u evlerinin bodrumunda saklamaktadır. Liesel, Vandenburg'la arkadaş olmaktadır.

Resim 1. "Kitap Hırsızı" Filminin Afişi (Kaynak: IMDB, 2021)

Kitap Okuma Kültürü Bağlamında "Kitap Hırsızı" Filminin Göstergibilimsel Analizi

Çalışmada Kitap Hırsızı filmi, her biri üçer sekansa ayrılan dokuz kısım üzerinden göstergibilimsel açıdan analiz edilmiştir.

Birinci Kısım

Görüntüsel gösterge boyutunda ele alındığında filmin birinci kısmında Liesel'in eğitim aldığı okula yer verildiği görülmektedir. Bu kısımda Liesel'in koruyucu ailesinin yanına yerleştikten sonra şehirdeki okulda eğitime başladığı aktarılmaktadır. Liesel'in eğitime başladığı sınıfta Hitler'in resmine ve Nazi Almanyası'nın bayraklarına (Resim 2) ve *Alman Irklarının Resimleri 1* (Bilder deutscher Rassen 1) adlı bir postere (Resim 2) yer verilmektedir. Okulun girişinde de Nazi Almanyası'nın ve *Hitler Gençliği*'nin (Hitlerjugend, HJ) bayrakları (Resim 3) bulunmaktadır. Belirtisel Gösterge boyutunda incelendiğinde okulda NSDAP'nin simgelerinin bulunması, Nazilerin Alman eğitimine etkisi olduğunu yansıtmaktadır. Hitler'in fotoğrafı, Nazi rejimi ve Nazizm ideolojisini simgelemektedir. Diğer yandan Hitler'in Alman okulundaki kült liderliğine de vurgu yapılmaktadır.

Tablo 1

Birinci Kısımın Peirce'in Göstergibilim Anlayışı Üzerinden Analizi

Görüntüsel Gösterge	Liesel'in eğitim aldığı okul
Belirtisel Gösterge	Okulda NSDAP'nin simgelerinin bulunması, Nazilerin Alman eğitimine etkisi olduğunu ifade etmektedir
Simge	Hitler'in fotoğrafı Nazi rejimi ve Nazizm ideolojisini simgelemektedir

Resim 2. Birinci Sekans

Resim 3. İkinci Sekans

Resim 4. Üçüncü Sekans

Kavramsal anlam açısından Alman öğrencilerin eğitim alması yansıtılmaktadır. Okuldaki Hitler resmi, HJ'nin bayrakları ve özellikle *Alman Irklarının Resimleri 1* adlı poster üzerinden yan anlamsal anlam boyutunda Alman okullarında Nazizm ideolojisinin etkisi aktarılmaktadır. Toplumsal anlam açısından NSDAP iktidarında eğitim ortaya konulmaktadır. Filmin ilk kısmındaki görsel ve yazılı göstergeler üzerinden Alman eğitim sisteminde doğrudan NSDAP'nin etkili olduğuna ve Nazizm ideolojisinin ırksal fikirlerinin ön plana çıkarıldığına yönelik algı meydana gelmektedir. Duygusal anlam boyutunda egemenlik ön plana çıkarılmaktadır. Filmde Alman halkının Nazizm ideolojisini benimsediği (veya benimsetilmeye zorlandığı) ve Nazizm ideolojisinin Alman eğitime egemen olduğu düşüncesi ortaya çıkarılmaktadır. Yansıtıcı anlam açısından Nazizm, otorite mesajı vermektedir. Nazizm'in Alman halkı üzerinde kurduğu otoriteye vurgu yapılmaktadır. Eşdizimsel anlam boyutunda Liesel'in Nazizm ideolojisi etkisinde eğitim alması yansıtılmaktadır. Bu açıdan Liesel'in eğitim sürecinin Nazizm ideolojisi altında şekillendiğine vurgu yapılmaktadır. Genel itibarıyla konusal anlam açısından Nazizm ve eğitim vurgulanmaktadır. Alman eğitimi ve Nazizm arasında güçlü bir bağ kurulmaktadır.

Tablo 2

Birinci Kısımın Leech'in Anlamlandırmanın Yedi Türü Üzerinden Analizi

Kavramsal Anlam	Yan anlamsal Anlam	Toplumsal Anlam	Duygusal Anlam	Yansıtıcı Anlam	Eşdizimsel Anlam	Konusal Anlam
Alman öğrencilerin eğitim alması	Alman okullarında Nazizm ideolojisinin etkisi	NSDAP iktidarında eğitim	Egemenlik	Nazizm'in otorite mesajı vermesi	Liesel'in Nazizm ideolojisi etkisinde eğitim alması	Nazizm ve eğitim

İkinci Kısım

Görüntüsel gösterge açısından incelendiğinde filmin ikinci kısmında Liesel'in okuluna ve yaşadığı şehre yer verildiği görülmektedir. Liesel'in giydiği üniformadan Liesel'in HJ'de yer aldığı anlaşılmaktadır (Resim 5). Bu arada Liesel evde boş zamanlarında kitap okumaktadır (Resim 6). Hitler'in doğum günü olduğu içinde de bulunduğu sokaktaki evlere Nazi Almanya'sının bayrakları asılmaktadır (Resim 7). Belirtisel gösterge üzerinden ele alındığında şehirde NSDAP'nin simgelerinin bulunması, Nazilerin Almanların sosyal hayatı üzerinde etkisi olduğunu yansıtmaktadır. Gamalı haçlı bayraklar, Nazi rejimini ve Nazizm ideolojisini simgelemektedir. Filmde Liesel'in hayatının doğrudan Nazizm ideolojisinin etkisi altında olduğuna vurgu yapılmaktadır.

Tablo 3

İkinci Kısımın Peirce'in Göstergibilim Anlayışı Üzerinden Analizi

Görüntüsel Gösterge	Liesel'in okulu ve yaşadığı şehir
Belirtisel Gösterge	Şehirde NSDAP'nin simgelerinin bulunması, Nazilerin Almanların sosyal hayatı üzerinde etkisi olduğunu ifade etmektedir
Simge	Gamalı haçlı bayraklar, Nazi rejimini ve Nazizm ideolojisini simgelemektedir

Resim 5. Dördüncü Sekans

Resim 6. Beşinci Sekans

Resim 7. Altıncı Sekans

Kavramsal anlam boyutunda Almanların sosyal hayatı yansıtılmaktadır. HJ üniformaları ve bayraklarından ve Hitler'in doğum günü için asılan Nazi Almanya'sının bayraklarından yan anlamsal anlam açısından Alman sosyal hayatında Nazi rejiminin etkisi aktarılmaktadır. Toplumsal anlam boyutunda NSDAP iktidarında yaşam ortaya konulmaktadır. Partinin, Alman halkının toplumsal hayatı üzerindeki etkisine vurgu yapılmakta, bu açıdan duygusal anlam açısından egemenlik ön plana çıkarılmaktadır. Yansıtıcı anlam boyutunda Nazizm, otorite mesajı vermektedir. NSDAP'nin liderliğinde Nazizm ideolojisinin Alman eğitiminde olduğu gibi Alman toplumsal hayatında da egemen olduğu düşüncesi ortaya çıkmaktadır. Eşdizimsel anlam açısından Liesel'in Nazi rejimi altında yaşaması yansıtılmaktadır. Liesel'in eğitim hayatında olduğu gibi toplumsal hayatında da Nazizm ideolojisine maruz kaldığı mesajı verilmektedir. Konusal anlam boyutunda Nazizm ve sosyal hayat vurgulanmaktadır. Nazi Almanya'sında sosyal hayatın Nazizm ideolojisi ekseninde şekillendiğine yönelik algı oluşturulmaktadır.

Tablo 4

İkinci Kısımın Leech'in Anlamlandırmanın Yedi Türü Üzerinden Analizi

Kavramsal Anlam	Yan anlamsal Anlam	Toplumsal Anlam	Duygusal Anlam	Yansıtıcı Anlam	Eşdizimsel Anlam	Konusal Anlam
Almanların sosyal hayatı	Alman sosyal hayatında Nazi rejiminin etkisi	NSDAP iktidarında yaşam	Egemenlik	Nazizm'in otorite mesajı vermesi	Liesel'in Nazi rejimi altında yaşaması	Nazizm ve sosyal hayat

Üçüncü Kısım

Görüntüsel gösterge boyutunda ele alındığında filmin üçüncü kısmında kitapların yakıldığı meydana yer verildiği görülmektedir. İnsanlar, Nazi rejimi tarafından tehdit olarak sunulan kitapları yakmak için toplanmaktadır (Resim 8). Bu sırada belediye başkanı konuşma yapmaktadır (Resim 9). İlerleyen süreçte kitaplar ateşe verilmektedir (Resim 10). Belirtisel gösterge boyutunda incelendiğinde meydana NSDAP'nin simgelerinin bulunmasıyla kitapların yakılmasından Nazilerin sorumlu olduğu ortaya çıkmaktadır. Gamalı haçlı bayraklar, Nazi rejimi ve Nazizm ideolojisini simgelemektedir. İnsanların meydana kitap yakmasının temelinde Nazizm ideolojisi olduğuna vurgu yapılmaktadır.

Tablo 5*Üçüncü Kısımın Peirce'in Göstergibilim Anlayışı Üzerinden Analizi*

Görüntüsel Gösterge	Kitapların yakıldığı meydan
Belirtisel Gösterge	Meydanda NSDAP'nin simgelerinin bulunması, kitapların yakılmasından Nazilerin sorumlu olduğunu ifade etmektedir
Simge	Gamalı haçlı bayraklar, Nazi rejimi ve Nazizm ideolojisini simgelemektedir

Resim 8. Yedinci Sekans

Resim 9. Sekizinci Sekans

Resim 10. Dokuzuncu Sekans

Kavramsal anlam açısından Almanya'da kitap yakma etkinliği yansıtılmaktadır. Yan anlamsal anlam boyutunda Nazizm ve Nazi rejimi etkisindeki Alman halkı aktarılmaktadır. Filmde yer alan bayraklardan ve üniformalı kişilerden kitap yakma eyleminin Naziler tarafından düzenlendiği mesajı ortaya çıkmaktadır. Bu aşamada toplumsal anlam açısından NSDAP iktidarında inşa edilen düzen ortaya konulmaktadır. Nazi rejimi tarafından tehdit olarak nitelendirilen kitapların yakılması üzerinden duygusal anlam boyutunda öfke ön plana çıkarılmaktadır. Nazilerin, rejimine ve ideolojisine muhalif olan kitaplara yönelik öfke içerisinde olduğu aktarılmaktadır. Yansıtıcı anlam açısından kitapların yakılması, otorite mesajı vermektedir. Bu açıdan Nazilerin Alman halkı üzerinde kurduğu otoriteye vurgu yapılmaktadır. Eşdizimsel anlam boyutunda Liesel'in kitaplar konusunda Nazi propagandasına maruz kalması yansıtılmaktadır. Bu açıdan Liesel'in kitaplara yönelik düşüncesinin şekillenmesinde Nazi propagandasına maruz kaldığı aktarılmaktadır. Filmin bu kısmında kitapların yakılması üzerinden konusal anlam açısından Nazizm ve kitaplar vurgulanmaktadır. Bu şekilde Nazizm ideolojisinin Almanya'da hangi kitapların okunup, hangi kitapların okunmayacağı konusunda belirleyici olduğu mesajı verilmektedir.

Tablo 6*Üçüncü Kısımın Leech'in Anlamlandırmanın Yedi Türü Üzerinden Analizi*

Kavramsal Anlam	Yan anlamsal Anlam	Toplumsal Anlam	Duygusal Anlam	Yansıtıcı Anlam	Eşdizimsel Anlam	Konusal Anlam
Almanya'da kitap yakma etkinliği	Nazizm ve Nazi rejimi etkisindeki Alman halkı	NSDAP iktidarında inşa edilen düzen	Öfke	Kitapların yakılmasının otorite mesajı vermesi	Liesel'in kitaplar konusunda Nazi propagandasına maruz kalması	Nazizm ve kitaplar

Dördüncü Kısım

Görüntüsel gösterge açısından incelendiğinde filmin dördüncü kısmında da kitapların yakıldığı meydana yer verildiği görülmektedir. Meydana toplanan halk, kitaplar yanarken *Das Lied der Deutschen*'ı söylemektedir (Resim 11). Diğer yandan Liesel'in de kitap yakması istenmekte (Resim 12) ve Liesel de bir kitabı ateşe atmaktadır (Resim 13). Belirtisel gösterge

üzerinden ele alındığında Nazi Selamı ve Nazi Almanya'sının milli marşı Das Lied der Deutschen'in söylenmesi, kitap yakma eyleminin ulusal bir görevmiş gibi algılanmasına yol açmaktadır. Nazi selamı, Nazi rejimi ve Nazizm ideolojisini simgelemektedir. Tüm bu süreçte Nazi rejimine muhalif kitapların yakılması, insanların Nazi Almanya'sına bağlılıklarının bir göstergesi olarak sunulmaktadır.

Tablo 7

Dördüncü Kısımın Peirce'in Göstergibilim Anlayışı Üzerinden Analizi

Görüntüsel Gösterge	Kitapların yakıldığı meydan
Belirtisel Gösterge	Nazi Selamı ve Das Lied der Deutschen'in söylenmesi, kitap yakma eyleminin ulusal bir görev olarak sunulmasına yol açmaktadır
Simge	Nazi selamı, Nazi rejimi ve Nazizm ideolojisini simgelemektedir

Resim 11. Onuncu Sekans

Resim 12. On Birinci Sekans

Resim 13. On İkinci Sekans

Kavramsal anlam boyutunda Almanya'da kitap yakma etkinliği yansıtılmaktadır. Yan anlamsal anlam açısından Nazi rejiminin Alman halkı üzerinde kurduğu kontrol aktarılmaktadır. Nazi selamı verilmesi ve aynı zamanda dönemin Alman milli marşının söylemesi, kitap yakma etkinliğinin Nazilerce düzenlendiği mesajını vermektedir. Toplumsal anlam boyutunda NSDAP iktidarında otorite ortaya konulmaktadır. NSDAP'nin Alman halkı üzerinde kurduğu otorite aracılığıyla da duygusal anlam açısından egemenlik ön plana çıkarılmaktadır. NSDAP'nin Alman sosyal hayatına egemen olduğu ve insanların okudukları kitaplar üzerinde bile etki oluşturabildiği algısı meydana getirilmektedir. Yansıtıcı anlam boyutunda kitapların yakılması, baskı mesajı vermektedir. Nitekim eşdizimsel anlam açısından Liesel'in kitap yakmaya zorlanması yansıtılmaktadır. Liesel'in kitap yakmaya zorlanması, Nazi rejiminin insanlar üzerinde baskı oluşturduğuna yönelik algının meydana gelmesine yol açmaktadır. Kitap yakma etkinliği üzerinden de konusal anlam boyutunda Nazizm ve kitaplar vurgulanmaktadır.

Tablo 8

Dördüncü Kısımın Leech'in Anlamlandırmanın Yedi Türü Üzerinden Analizi

Kavramsal Anlam	Yan anlamsal Anlam	Toplumsal Anlam	Duygusal Anlam	Yansıtıcı Anlam	Eşdizimsel Anlam	Konusal Anlam
Almanya'da kitap yakma etkinliği	Nazi rejiminin Alman halkı üzerinde kurduğu kontrol	NSDAP iktidarında otorite	Egemenlik	Kitapların yakılmasının baskı mesajı vermesi	Liesel'in kitap yakmaya zorlanması	Nazizm ve kitaplar

Beşinci Kısım

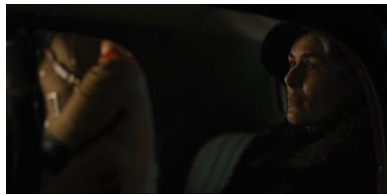
Görüntüsel gösterge boyutunda ele alındığında filmin beşinci kısmında yine kitapların yakıldığı meydana yer verildiği görülmektedir. Kitap yakma etkinliği sona erdikten sonra Liesel meydana gelmekte ve yanmakta olan kitap yığından bir kitabı almaktadır (Resim 14). Liesel'in kitabı aldığını belediye başkanının eşi Ilsa Hermann görmektedir (Resim 15). Bu sırada Liesel'in koruyucu babası Liesel'i almaya gelmektedir (Resim 16). Belirtisel gösterge boyutunda incelendiğinde Liesel'in kitabı alması, Nazi rejiminin kitaplar konusundaki fikrine katılmadığı algısını meydana getirmektedir. Yanmış kitaplar, muhalefeti simgelemekte ve Nazilerce tehdit olarak yansıtılmaktadır.

Tablo 9*Beşinci Kısımın Peirce'in Göstergebilim Anlayışı Üzerinden Analizi*

Görüntüsel Gösterge	Kitapların yakıldığı meydan
Belirtisel Gösterge	Liesel'in kitabı alması, Nazi rejiminin kitaplar konusundaki fikrine katılmadığını ifade etmektedir
Simge	Yanmış kitaplar, muhalefeti simgelemektedir

Resim 14. On Üçüncü Sekans

Resim 15. On Dördüncü Sekans

Resim 16. On Beşinci Sekans

Kavramsal anlam açısından Almanya'da kitap yakma etkinliği sonrası yansıtılmaktadır. Liesel'in yanmakta olan kitaplar içerisinde bir kitabı almasıyla yan anlamsal anlam boyutunda Nazi rejimi tarafından oluşturulan düzene karşıtlık aktarılmaktadır. Toplumsal anlam açısından NSDAP iktidarında otorite ortaya konulmaktadır. Buna karşılık Liesel'in hareketi üzerinden duygusal anlam boyutunda karşıtlık ön plana çıkarılmaktadır. Yansıtıcı anlam açısından kitabın alınması, sorgulama mesajı vermektedir. Liesel'in kitabı alması Nazi rejimini ve Nazizm ideolojisini sorguladığı düşüncesinin oluşmasına neden olmaktadır. Eşdizimsel anlam boyutunda Liesel'in Nazi rejiminin kitap politikasına karşı hareket etmesi yansıtılmaktadır. Kitap yakma etkinliği üzerinde de yine konusal anlam açısından Nazizm ve kitaplar vurgulanmaktadır.

Tablo 10*Beşinci Kısımın Leech'in Anlamlandırmanın Yedi Türü Üzerinden Analizi*

Kavramsal Anlam	Yan anlamsal Anlam	Toplumsal Anlam	Duygusal Anlam	Yansıtıcı Anlam	Eşdizimsel Anlam	Konusal Anlam
Almanya'da kitap yakma etkinliği sonrası	Nazi rejimi tarafından oluşturulan düzene karşıtlık	NSDAP iktidarında otorite	Karşıtlık	Kitabın alınmasının sorgulama mesajı vermesi	Liesel'in Nazi rejiminin kitap politikasına karşı hareket etmesi	Nazizm ve kitaplar

Altıncı Kısım

Görüntüsel gösterge açısından incelendiğinde filmin altıncı kısmında Liesel'in koruyucu ailesinin ve belediye başkanının evlerine yer verildiği görülmektedir. Liesel, evde kitap okumayı sürdürmektedir (Resim 17). Bu sırada Liesel'in evlerinde Nazilerden saklanan bir Yahudi bulunmaktadır (Resim 18). Yanan kitaplar içerisinde Liesel'in kitap aldığını gören Hermann, Liesel'i evde bulunan kütüphaneye davet etmektedir (Resim 19). Belirtisel gösterge üzerinden ele alındığında Liesel'in kitap okuması, Liesel'in kitap okuma ilgisini yansıtmaktadır. Bu aşamada kitaplar da öğrenmeyi simgelemektedir.

Tablo 11

Altıncı Kısımın Peirce'in Göstergibilim Anlayışı Üzerinden Analizi

Görüntüsel Gösterge	Liesel'in koruyucu ailesinin ve belediye başkanının evleri
Belirtisel Gösterge	Liesel'in kitap okuması, Liesel'in kitap okuma ilgisini yansıtmaktadır
Simge	Kitaplar, öğrenmeyi simgelemektedir

Resim 17. On Altıncı Sekans

Resim 18. On Yedinci Sekans

Resim 19. On Sekizinci Sekans

Kavramsal anlam boyutunda Liesel'in çevresindeki insanlarla geçirdiği zaman yansıtılmaktadır. Bu aşamada Liesel'in kitaplara ilgisiyle yan anlamsal anlam açısından kitap okuma sevgisi aktarılmaktadır. Toplumsal anlam boyutunda NSDAP iktidarında yaşam ortaya konulmaktadır. Liesel'in kitaplara sevgisi vurgulanmakta, bu açıdan duygusal anlam açısından sevgi ön plana çıkarılmaktadır. Yansıtıcı anlam boyutunda da Liesel'in kitap okuması, kitap okuma sevgisini aktarmaktadır. Eşdizimsel anlam açısından Liesel'in kitap okumayı hayatının bir parçası haline getirmesi yansıtılmaktadır. Bu aşamada da konusal anlam boyutunda kitap okuma vurgulanmaktadır.

Tablo 12

Altıncı Kısımın Leech'in Anlamlandırmanın Yedi Türü Üzerinden Analizi

Kavramsal Anlam	Yan anlamsal Anlam	Toplumsal Anlam	Duygusal Anlam	Yansıtıcı Anlam	Eşdizimsel Anlam	Konusal Anlam
Liesel'in çevresindeki insanlarla geçirdiği zaman	Kitap okuma sevgisi	NSDAP iktidarında yaşam	Sevgi	Liesel'in kitap okumasının kitap okuma sevgisini aktarması	Liesel'in kitap okumayı hayatının bir parçası haline getirmesi	Kitap okuma

Yedinci Kısım

Görüntüsel gösterge boyutunda ele alındığında filmin yedinci kısmında Liesel'in koruyucu ailesinin evine yer verildiği görülmektedir. Liesel'in evinde saklanan Yahudi Max Vandenburg, Kavgam kitabının sayfalarını ve kitapta bulunan Hitler'in fotoğrafını beyaza boyamaktadır (Resim 20). Daha sonra sayfaları boyanan kitabı Liesel'e hediye etmektedir (Resim 21). Sayfaları Liesel'in doldurmasını istemektedir. Liesel de Vandenburg'a kitap okumaktadır (Resim 22). Belirtisel gösterge boyutunda incelendiğinde Kavgam kitabının boyanması, Nazi rejiminin öğretilerine karşı çıkılmasını ifade etmektedir. Kitabın boş sayfalarının Liesel tarafından doldurulmasıyla kitapla yaşam arasında bir ilişki meydana gelmektedir. Bu açıdan kitap, yaşamı simgelemektedir.

Tablo 13*Yedinci Kısımın Peirce'in Göstergebilim Anlayışı Üzerinden Analizi*

Görüntüsel Gösterge	Liesel'in koruyucu ailesinin evi
Belirtisel Gösterge	Kavgam kitabının boyanması, Nazi rejiminin öğretilerine karşı çıkılmasını ifade etmektedir
Simge	Kitap, yaşamı simgelemektedir

Resim 20. On Dokuzuncu Sekans Resim 21. Yirminci Sekans Resim 22. Yirmi Birinci Sekans

Kavramsal anlam açısından Liesel ve Vandenburg yansıtılmaktadır. Liesel'e kitap hediye edilmesi ve Liesel'in kitap okuması üzerinden yan anlamsal anlam boyutunda kitap okuma sevgisi aktarılmaktadır. Toplumsal anlam açısından NSDAP iktidarında yaşam ortaya konulmaktadır. Liesel'in kitaplara olan ilgisinden dolayı duygusal anlam boyutunda sevgi ön plana çıkarılmaktadır. Yansıtıcı anlam boyutunda da Liesel'in kitap okuması, kitap okuma sevgisini aktarmaktadır. Eşdizimsel anlam boyutunda Liesel'in kitap okuma isteği yansıtılmaktadır. Konusal anlam açısından da kitap okuma vurgulanmaktadır.

Tablo 14*Yedinci Kısımın Leech'in Anlamlandırmanın Yedi Türü Üzerinden Analizi*

Kavramsal Anlam	Yan anlamsal Anlam	Toplumsal Anlam	Duygusal Anlam	Yansıtıcı Anlam	Eşdizimsel Anlam	Konusal Anlam
Liesel ve Vandenburg	Kitap okuma sevgisi	NSDAP iktidarında yaşam	Sevgi	Liesel'in kitap okumasının kitap okuma sevgisini aktarması	Liesel'in kitap okuma isteği	Kitap okuma

Sekizinci Kısım

Görüntüsel gösterge açısından incelendiğinde filmin sekizinci kısmında belediye başkanının evine yer verildiği görülmektedir. Liesel, belediye başkanının evine gizlice girerek, evdeki kütüphaneden izinsiz kitap almaktadır (Resim 23). İlerleyen süreçte Liesel tekrar izinsiz kitap almakta (Resim 24) ve bu sırada arkadaşı Rudy'ye yakalanmaktadır (Resim 25). Belirtisel gösterge üzerinden ele alındığında Liesel'in kitapları izinsiz almasıyla, Liesel'in kitap okuma isteğinin önlenememesi ifade edilmektedir. Bu aşamada kitaplar, bağımlılığı simgelemektedir.

Tablo 15

Sekizinci Kısımın Peirce'in Göstergibilim Anlayışı Üzerinden Analizi

Görüntüsel Gösterge	Belediye başkanının evi
Belirtisel Gösterge	Liesel'in kitapları izinsiz almasıyla, Liesel'in kitap okuma isteğinin önlenememesi ifade edilmektedir
Simge	Kitaplar, bağımlılığı simgelemektedir

Resim 23. Yirmi İkinci Sekans

Resim 24. Yirmi Üçüncü Sekans

Resim 25. Yirmi Dördüncü Sekans

Kavramsal anlam boyutunda Liesel'in gizlice kitap alması yansıtılmaktadır. Liesel'in gizlice kitap alması üzerinden yan anlamsal anlam açısından kitap okuma isteği aktarılmaktadır. Toplumsal anlam boyutunda da yine NSDAP iktidarında yaşam ortaya konulmaktadır. Liesel'in izinsiz olarak kitap almasından dolayı duygusal anlam açısından korku ön plana çıkarılmaktadır. Yansıtıcı anlam boyutunda kitabın alınması, kitap okuma isteğini aktarmaktadır. Eşdizimsel anlam açısından Liesel'in kitap okuma çabası yansıtılmaktadır. Konusal anlam boyutunda da kitap okuma vurgulanmaktadır.

Tablo 16

Sekizinci Kısımın Leech'in Anlamlandırmanın Yedi Türü Üzerinden Analizi

Kavramsal Anlam	Yan anlamsal Anlam	Toplumsal Anlam	Duygusal Anlam	Yansıtıcı Anlam	Eşdizimsel Anlam	Konusal Anlam
Liesel'in gizlice kitap alması	Kitap okuma isteği	NSDAP iktidarında yaşam	Korku	Kitabın alınmasının kitap okuma isteğini aktarması	Liesel'in kitap okuma çabası	Kitap okuma

Dokuzuncu Kısım

Görüntüsel gösterge boyutunda ele alındığında filmin dokuzuncu ve çalışma kapsamında incelenen son kısmında Liesel'in koruyucu ailesinin bulunduğu sokağa yer verildiği görülmektedir. Liesel'in kaldığı ev bir hava bombardımanına hedef olmuş ve Liesel, hava bombardımanı sırasında koruyucu ailesini kaybetmiştir (Resim 26). Bu sırada Liesel yıkıntılar arasında kitabını bulmuştur (Resim 27). Liesel'in yanına Hermann gelmiş ve ona sarılmıştır (Resim 28). Belirtisel gösterge boyutunda incelendiğinde Liesel'in yıkıntılar içerisinde kitabı alması, Liesel'in geçmişini korumaya çalıştığını ifade etmektedir. Bu aşamada kitap, geçmişini simgelemektedir.

Tablo 17*Dokuzuncu Kısımın Peirce'in Göstergibilim Anlayışı Üzerinden Analizi*

Görüntüsel Gösterge	Liesel'in koruyucu ailesinin bulunduğu sokak
Belirtisel Gösterge	Liesel'in yıkıntılar içerisinde kitabı alması, Liesel'in geçmişini korumaya çalıştığını ifade etmektedir
Simge	Kitap, geçmişini simgelemektedir

Resim 26. Yirmi Beşinci Sekans

Resim 27. Yirmi Altıncı Sekans

Resim 28. Yirmi Yedinci Sekans

Kavramsal anlam açısından Liesel'in bulunduğu sokağın hava bombardımanından sonraki hali yansıtılmaktadır. Liesel'in yıkıntılar içerisinde kitabı almasıyla yan anlamsal anlam boyutunda geçmişe dair kitabın kalması aktarılmaktadır. Toplumsal anlam açısından İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'ya yönelik hava bombardımanı ortaya konulmaktadır. Hava bombardımanı sonucunda insanların hayatlarını kaybetmesiyle duygusal anlam boyutunda hüznün ön plana çıkarılmaktadır. Yansıtıcı anlam açısından da kitabın tutulması, kitap sevgisini aktarmaktadır. Eşdizimsel anlam boyutunda Liesel'in zor anlarında bile kitabını bırakmaması yansıtılmaktadır. Geçmişe dair kitabın kalmasıyla konusal anlam açısından geçmiş ve kitap vurgulanmaktadır.

Tablo 18*Dokuzuncu Kısımın Leech'in Anlamlandırmanın Yedi Türü Üzerinden Analizi*

Kavramsal Anlam	Yan anlamsal Anlam	Toplumsal Anlam	Duygusal Anlam	Yansıtıcı Anlam	Eşdizimsel Anlam	Konusal Anlam
Liesel'in bulunduğu sokağın hava bombardımanından sonraki hali	Geçmişe dair kitabın kalması	İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'ya yönelik hava bombardımanı	Hüznün	Kitabın tutulmasının kitap sevgisini aktarması	Liesel'in zor anlarında bile kitabını bırakmaması	Geçmiş ve kitap

Sonuç

Çalışmada incelenen Kitap Hırsızı filminde, Nazi Almanya'sında Nazizm ideolojisinin Alman halkının sosyal hayatında önemli bir etkiye sahip olduğu yansıtılmıştır. Filmde Nazi rejiminin Alman eğitimi üzerindeki etkisi vurgulanarak, Alman öğrencilerin doğrudan Nazi propagandasına maruz kaldığına yönelik algı oluşturulmuştur. Diğer yandan Nazizm ideolojisinin öğretilerinin Alman eğitiminde ön plana çıkarıldığı vurgulanarak, Nazi Almanya'sında ideolojinin eğitime ne şekilde yansıtıldığı ortaya konulmuştur. Filmde özellikle ülkede muhalif kitapların ortadan kaldırılarak, Alman halkının kitaplar üzerinden Nazizm ideolojisinin öğretilerine karşıt her türlü düşünceye ulaşmasının engellenmesine çalışıldığına vurgu yapılmıştır.

Liesel'in başından geçen olaylar üzerinden filmde kitap okuma kültürünün şekillenmesinde Nazizm ideolojisinin önemli bir rolü olduğuna yönelik algı oluşmaktadır. Filmdeki kurguda Nazi Almanya'sında Liesel istediği her kitabı okuyamamakta, okuyacağı kitaplar doğrudan Nazi rejimi tarafından sınırlandırılmaktadır. Diğer bir deyişle filmde Naziler, Liesel'in hangi kitapları okuyabileceğini belirlemekte ve Nazi rejimi ve Nazizm ideolojisine muhalif olan ya da tehdit oluşturabilecek kitapların okunması engellenmektedir. Bu aşamada filmde Nazilerin muhalif kitapların ortadan kaldırılması için düzenlenen kitap yakma etkinliği, Nazilerin iktidarını toplum nezdinde güçlendirilmesinin bir yolu olarak algılanabilmektedir. Nitekim filmin kurgusunda kitapların yakılmasıyla, Nazizm ideolojisinin dışındaki farklı söylemlerin benimsenmesinin engellenmeye çalışıldığı düşüncesi meydana gelmektedir. Bu şekilde filmde kitlelerin Nazizm ideolojisini benimseyen ve Nazilerce idealize edilen vatandaşlar olmasına çalışıldığı ortaya konulmuştur.

İnsanların düşüncelerinin şekillenmesinde, hayata yönelik bakış açıları oluşturmasında ve kimi zaman da belirli bir fikri, düşünceyi veya ideolojiyi benimsemesinde kitaplar önemli rol oynayabilmektedir. Bu açıdan egemen güçler, kitlelerin düşüncelerinin istenilen yönde şekillenmesini sağlayabilmek için insanların okudukları kitaplara doğrudan müdahale edebilmektedir. Filmde Liesel'in yaşadığı olaylar yoluyla Alman halkının kitap okuma kültüründe Nazi rejiminin güçlü bir etkisinin olduğu kurgulanmıştır. Filmdeki görsel ve sözlü göstergeler üzerinden Nazilerin, ülkede elde ettiği güçlü otoriteden yararlanarak Alman halkının kitap okuma kültürünü istediği yönde şekillendirmeye çalıştığına yönelik algı meydana gelmiştir.

Filmde egemen gücün düşüncelerini kitlelere benimsetmesi sürecinde kitaplardan ne yönde yararlandığına yönelik kurgu oluşturulmuştur. Bu aşamada film üzerinden egemen gücün, söylemlerini kitlelere benimsetmesinde kitapları bir araç olarak değerlendirdiği algısı meydana gelmektedir. Filmdeki kurguda egemen güç, kendi düşüncelerine karşı olan yayınları ortadan kaldırarak, ülkede kendi ideolojisini hakim kılmaya çalıştığı mesajı verilmektedir. Tüm bu süreçte film üzerinden egemen gücün dilinin, toplum tarafından benimsenmesinde kültürel faaliyetlerin önem taşıdığına yönelik düşünce ortaya çıkarılmaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde film üzerinden kitapların yakılmasıyla Nazi rejiminin, Nazi Almanya'sında insanların kitap okuma kültürünün özgür biçimde şekillenmesini engellemeye çalışıldığının kurgulandığı ortaya çıkmaktadır. Bu aşamada

Liesel'in kitap yakma etkinliğinden sonra yanan kitaplar içerisinde gizlice kitap alması, filmde Liesel'in kitap okuma kültürünü özgürce şekillendirme çabası olarak yansıtılmaktadır. Ayrıca filmde Liesel'in yaşadığı tüm zorluklara rağmen kitap okumayı bırakmadığı mesajı verilmektedir. Filmde toplumsal baskı sonucunda muhalif kitapların okunmasının engellediğine yönelik algı oluşturulmaktadır. Diğer bir deyişle filmde Nazi Almanya'sında Alman halkının kitap okuma kültürünü özgürce şekillendirmesinde toplumsal baskının önemli bir engel olarak sunulduğu ileri sürülebilmektedir. Bu süreçte filmde Liesel'in yaşadığı zorluklar üzerinden Nazi Almanya'sında kitap okuma kültürünün özgürce şekillenmesinin ne kadar güç olduğuna yönelik algı meydana gelmektedir. Tüm bu aşamada film üzerinden kitap okuma kültürünün şekillenmesinde özgür bir ortamın ne kadar önem taşıdığı düşüncesi ortaya çıkabilmektedir. Filmde elde edilen bulgular, filmdeki kurgunun göstergebilimsel bir analizini yansıtmaktadır. Bu açıdan çalışmadaki bulgular üzerinden Nazi Almanya'sında kitap okuma kültürünün ne yönde şekillendiğine ilişkin genellemede bulunulmamaktadır. Gelecek çalışmalarda kitapların konu edildiği 2008 yapımı *Kırık Kalp Kütüphanesi* (Heartbreak Library) ya da 2017 yapımı *Sahaf* (The Bookshop) gibi filmlerin kitap okuma boyutunda incelenmesiyle sinema ve kitap bağlantılı literatüre katkı sağlanması mümkün olabilecektir.

Kaynakça

- Akindele, N. (2012). Reading culture, parental involvement and children's development in formative years: The Covenant University Experience. *Library Philosophy and Practice (e-journal)*, 1-21.
- Ascheid, A. (2010). *Hitler's heroines: Stardom & womanhood in Nazi cinema*. The United States: Temple University Press.
- Azmi, M. N. L. (2013). National language policy and its impacts on second language reading culture. *Journal of International Education and Leadership*, 3(1), 1-11.
- Barthes, R. (2015). *Bir deneme bir ders: Eiffel Kulesi ve açılış dersi*. (M. Rifat, S. Rifat, Çev.). 2. baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Berman, A. (1992). *Nazism, the Jews and American Zionism, 1933-1988*. The United States: Wayne State University Press.
- Buchanan, R. (2012). Zines in the classroom: Reading culture. *English Journal*, 102(2), 71-77.
- Campbell, B. (2004). *The SA generals and the rise of Nazism*. The United States: University Press of Kentucky.
- Collingwood, R. G. (1940). Fascism and Nazism. *Philosophy*, 15(58), 168-176.
- Çakı, C., Gazi, M. A., Çakı, G. ve Gülada, M. O. (2020). Likbez Kampanyası dönemindeki propaganda posterleri üzerine göstergebilimsel bir inceleme. *Türk Kütüphaneciliği*, 34(4), 663-692. doi: 10.24146/tk.806892.
- Daniels, E. ve Steres, M. (2011). Examining the effects of a school-wide reading culture on the engagement of middle school students. *RMLE Online*, 35(2), 1-13. doi: 10.1080/19404476.2011.11462085
- Davidson, E. (1997). *The making of Adolf Hitler: The birth and rise of Nazism*. The United States: University of Missouri Press.
- Dick, A. L. (2006). Book history, library history and South Africa's reading culture. *South African Historical Journal*, 55(1), 33-45. doi: 10.1080/02582470609464929
- Dunlop, J. B. (1996). Alexander Barkashov and the rise of National Socialism in Russia. *Demokratizatsiya*, 4(4), 519-30.

- Dülffer, J. (1976). Bonapartism, Fascism and National Socialism. *Journal of Contemporary History*, 11(4), 109-128. doi: 10.1177/002200947601100407
- Egong, A. I. (2014). Reading culture and academic achievement among secondary school students. *Journal of Education and Practice*, 5(3), 132-136.
- Eley, G. (2013). *Nazism as Fascism: violence, ideology, and the ground of consent in Germany 1930-1945*. The United Kingdom: Routledge.
- Erol, E. (2020). The publishing in Nazi Germany, the construction of anti-semitist discourses spread by the Nazism Ideology and the use of books for the purpose of propaganda. *Turkish Librarianship*, 34(4), 693-722. doi: 10.24146/tk.818460
- Fabunmi, F. A., ve Folorunso, O. (2010). Poor reading culture: A barrier to students' patronage of libraries selected secondary school in ado local government area of Ekiti-State, Nigeria. *African Research Review*, 4(2), 450-461. doi: 10.4314/afrrrev.v4i2.58357
- Falter, J. W. (2014). Political cleavages in the Weimar republic and the rise of National Socialism. *European Political Science*, 13, 106-116. doi: 10.1057/eps.2013.41
- Farias, V. (1989). *Heidegger and Nazism*. The United States: Temple University Press.
- Fischer, C. (1991). *The German communists and the rise of Nazism*. Germany: Springer.
- Fiske, J. (2017). *İletişim çalışmalarına giriş*. (S. İrvan, Çev.). 5. bs. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Forti, S. (2006). The biopolitics of souls: Racism, Nazism, and Plato. *Political Theory*, 34(1), 9-32. doi: 10.1177/0090591705280526
- Frosh, S. (2015). *Hate and the 'Jewish science': anti-semitism, Nazism and psychoanalysis*. Germany: Springer.
- Gazi, M. A., Çakı, C., Gülada, M. O. ve Çakı, G. (2020). Çin Halk Cumhuriyeti Kültür Devrimi sürecinde okuma alışkanlığının propaganda posterlerinde sunumu. *Türk Kütüphaneciliği*, 34(3), 406-431. doi: 10.24146/tk.806892
- Geary, R. (2002). *Hitler and Nazism*. The United Kingdom: Routledge.
- Geyer, M. ve Fitzpatrick, S. (2009). *Beyond totalitarianism: Stalinism and Nazism compared*. The United Kingdom: Cambridge University Press.
- Giles, G. J. (2014). *Students and National Socialism in Germany*. The United States: Princeton University Press.
- Goodrick-Clarke, N. (1993). *The occult roots of Nazism: Secret aryan cults and their influence on Nazi Ideology*. New York: NYU Press.
- Häberlen, J. C. (2013). Scope for agency and political options. The German working-class movement and the rise of Nazism. *Politics, Religion & Ideology*, 14(3), 377-394. doi: 10.1080/21567689.2013.820443
- Hake, S. (2010). *Popular cinema of the Third Reich*. The United States: University of Texas Press.
- Hamilton, R. F. (2003). The rise of Nazism: A case study and review of interpretations: Kiel, 1928-1933. *German Studies Review*, 26(1), 43-62. doi: 10.2307/1432901
- Hansen, E. (1981). Fascism and Nazism in the Netherlands 1929-39. *European Studies Review*, 11(3), 355-385. doi: 10.1177/026569148101100304
- Harsch, D. (1993). *German social democracy and the rise of Nazism*. The United States: Univ of North Carolina Press.
- Hart, B. L. (2015). *İkinci Dünya Savaşı tarihi*. (K. Bağrıaçık, Çev.). İstanbul: İş Bankası Yayınları.

- Heidtmann, H. (2002). Lesen und neue Medien. Veränderungen der Lesekultur in der Mediengesellschaft. *Universitas (Stuttgart)*, 57(673), 723-732.
- Herf, J. (1993). Multiple restorations: German political traditions and the interpretation of Nazism, 1945-1946. *Central European History*, 26(1), 21-55.
- Herkommer, C. (2008). Women under National Socialism: Women's scope for action and the issue of gender. O. Jensen ve C.-C. W. Szejnmann (Ed.), in *Ordinary people as mass murderers* (s. 99-119). London: Palgrave Macmillan. doi: 10.1057/9780230583566_5
- Herman, F. (2001). Hollywood, Nazism, and the Jews, 1933-41. *American Jewish History*, 89(1), 61-89.
- Hochscherf, T., ve Vande Winkel, R. (2016). Third Reich cinema and film theory. *Historical Journal of Film, Radio and Television*, 36(2), 190-213. doi: 10.1080/01439685.2016.1167465
- Howley, J. A. (2018). *Aulus Gellius and Roman reading culture*. The United Kingdom: Cambridge University Press.
- Hull, D. S. (1993). *Film in the Third Reich: A study of the German cinema, 1933-1945*. The United States: University of California Press.
- Ian, K. (1997). *Stalinism and Nazism: Dictatorships in comparison*. Cambridge University Press.
- Ifedili, C. J. A. (2009). An assessment of reading culture among students in Nigerian tertiary institution--a challenge to educational managers. *Reading Improvement*, 46(4), 206-214.
- Ilogho, J. E. (2015). The role of picture books in promoting reading culture among Nigerian children: Implication for libraries and development of leadership qualities. *International Journal of Academic Library and Information Science*, 3(2), 66-71. doi: 10.14662/IJALIS2015.010
- IMDB (2021). Kitap Hırsız Film Afişi. Erişim adresi https://www.imdb.com/title/tt0816442/?ref_=tt_mv_close
- Joubert, I., Ebersöhn, L., Ferreira, R., Du Plessis, L., ve Moen, M. (2014). Establishing a reading culture in a rural secondary school: A literacy intervention with teachers. *Journal of Asian and African Studies*, 49(4), 399-412. doi: 10.1177/0021909613487676
- Kamalova, L. A., ve Koletvinova, N. D. (2016). The problem of reading and reading culture improvement of students-bachelors of elementary education in modern high institution. *International Journal of Environmental and Science Education*, 11(4), 473-484. doi: 10.12973/ijese.2016.318a
- Kirchheimer, O. (1941). The legal order of National Socialism. *Zeitschrift für Sozialforschung*, 9(3), 456-475. doi: 10.5840/zfs19419341
- Kirk, T. (2002). *Nazism and the working class in Austria: Industrial unrest and political dissent in the 'national community'*. The United Kingdom: Cambridge University Press.
- Kuhl, S. (2002). *The Nazi connection: Eugenics, American racism, and German national socialism*. The United Kingdom: Oxford University Press.
- Leech, G. (1985). *Semantics the study of meaning*. The Great Britain: Penguin Books.
- Leu, U. B. (2010). Die Zürcher Buch-und Lesekultur 1520 bis 1575. *Zwingliana*, 31, 61-90.
- Loh, C. E. (2015). Building a reading culture in a Singapore school: Identifying spaces for change through a socio-spatial approach. *Changing English*, 22(2), 209-221. doi: 10.1080/1358684X.2015.1022509
- Loh, C. E., Ellis, M., Paculdar, A. A., & Wan, Z. H. (2017). Building a successful reading culture through the school library: A case study of a Singapore secondary school. *IFLA Journal*, 43(4), 335-347. doi: 10.1177/0340035217732069

- Loomis, C. P., & Beegle, J. A. (1946). The spread of German Nazism in rural areas. *American Sociological Review*, 11(6), 724-734. doi: 10.2307/2087068
- Lyons, M. (2008). *Reading culture and writing practices in nineteenth-century France*. Canada: University of Toronto Press.
- Macit, M. H. (2007). *Faşizm ve Nazizm*. Ankara: Savaş Yayınevi.
- Mason, T. (1977). National Socialism and the Working Class, 1925-May, 1933. *New German Critique*, (11), 49-93. doi: 10.2307/487804
- McNab, C. (2015). *Hitler'in Ordusu, Nazi Savaş Makinesinin Tarihi, 1939-1945*. (O. Doğan, Çev.). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Misiūnas, R., & Pischel, S. (2002). Das Buch, der Buchmarkt und die Lesekultur: Litauen im Spiegel der Literatursoziologie. *Osteuropa*, 52(9/10), 1143-1164.
- Mühlberger, D. (2003). *The social bases of Nazism, 1919-1933 (Vol. 48)*. The United Kingdom: Cambridge University Press.
- Neumann, F. L. (2009). *Behemoth: The structure and practice of national socialism, 1933-1944*. The United States: Rowman & Littlefield.
- O'Brien, M. E. (2004). *Nazi cinema as enchantment: The politics of entertainment in the Third Reich*. The United States: Camden House.
- Olasehinde, M. O., Akanmode, O. A., Alaiyemola, A. T., ve Babatunde, O. T. (2015). promoting the reading culture towards human capital and global development. *English Language Teaching*, 8(6), 194-200. doi: 10.5539/elt.v8n6p194
- Padover, S. K. (1939). The German motion picture today: the Nazi cinema. *The Public Opinion Quarterly*, 3(1), 142-146.
- Paskow, A. (1991). Heidegger and Nazism. *Philosophy East and West*, 41(4), 522-527. doi: 10.2307/1399648
- Passmore, K. (2014). *Faşizm*. (S. Gül, Çev.). Ankara: Dost Yayınları.
- Patel, K. K., ve Reichardt, S. (2016). The dark side of transnationalism social engineering and Nazism, 1930s-40s. *Journal of Contemporary History*, 51(1), 3-21. doi: 10.1177/0022009415607956
- Petro, P. (1998). Nazi cinema at the intersection of the classical and the popular. *New German Critique*, (74), 41-55. doi: 10.2307/488491
- Pohlmann, T. (2012). Erfüllungsgehilfen? Die rolle der Bibliotheken im rahmen der Bücherverbrennungen 1933. *Perspektive Bibliothek*, 1(2), 193-221.
- Rentschler, E. (1996). *The ministry of illusion: Nazi cinema and its afterlife*. The United States: Harvard University Press.
- Rockmore, T. (1997). *On Heidegger's Nazism and philosophy*. The United States: Univ of California Press.
- Rothberg, M. (2009). In the Nazi cinema: Race, visuality and identification in Fanon and Klüger. *Wasafiri*, 24(1), 13-20. doi: 10.1080/02690050802588984
- Schlott, W. (1984). Leser und Lesekultur im sowjetischen Literaturunterricht. *Osteuropa*, 34(4), 246-255.
- Schulte-Sasse, L. (1996). *Entertaining the Third Reich: Illusions of wholeness in Nazi cinema*. The United States: Duke University Press.
- Shandley, R. (2010). *Rubble films: German cinema in shadow of 3rd Reich*. The United States: Temple University Press.

- Stein, G. J. (1988). Biological science and the roots of Nazism. *American Scientist*, 76(1), 50-58.
- Sternhell, Z. (1973). National Socialism and antisemitism: The case of Maurice Barres. *Journal of Contemporary History*, 8(4), 47-66. doi: 10.1177/002200947300800403
- Stieg, M. (1992). The Second World War and the public libraries of Nazi Germany. *Journal of Contemporary History*, 27(1), 23-40. doi: 10.1177/002200949202700102
- Stone, D. (2003). *Responses to Nazism in Britain, 1933-1939: Before war and Holocaust*. Germany: Springer.
- Stranger-Johannessen, E. (2014). Promoting a reading culture through a rural community library in Uganda. *IFLA Journal*, 40(2), 92-101. doi: 10.1177/0340035214529732
- Stuart, R. (2006). *Marxism and national identity: Socialism, nationalism, and national socialism during the French fin de siècle*. The United States: SUNY Press.
- Sturge, K. (2002). Censorship of translated fiction in Nazi Germany. *TTR: Traduction, Terminologie, Rédaction*, 15(2), 153-169. doi: 10.7202/007482ar
- Taylor, S. (1981). Symbol and ritual under National Socialism. *British Journal of Sociology*, 32(4), 504-520. doi: 10.2307/590130
- Umagandhi, R. ve Vinothini, M. (2017). Leech's seven types of meaning in semantics. *International Journal of Multidisciplinary Research and Development*, 4(3), 71-72.
- Verók, A. (1999). Zur Lesekultur der Siebenbürger Sachsen im 16. und 17. Jahrhundert. *Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde*, 22(2), 217-222.
- Voigtländer, N. ve Voth, H. J. (2015). Nazi indoctrination and anti-Semitic beliefs in Germany. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 112(26), 7931-7936. doi: 10.1073/pnas.1414822112
- Wagner, J. (1981). *Brothers beyond the sea: National Socialism in Canada*. Canada: Wilfrid Laurier University Press.
- Weindling, P. (1993). *Health, race and German politics between national unification and Nazism, 1870-1945*. The United Kingdom: Cambridge University Press.
- Wema, E. (2018). Investigating reading culture among students in higher learning institutions in Tanzania. *University of Dar es Salaam Library Journal*, 13(1), 4-19.
- Witte, K. (1998). The indivisible legacy of Nazi cinema. *New German Critique*, (74), 23-30. doi: 10.2307/488488
- Young, J. (1998). *Heidegger, philosophy, Nazism*. The United Kingdom: Cambridge University Press.
- Zakić, M. (2017). *Ethnic Germans and national socialism in Yugoslavia in World War II*. The United Kingdom: Cambridge University Press.

1980 Nikaragua Okuryazarlık Kampanyası'ndaki Propaganda Posterlerinin Kitap Okuma Boyutunda İncelenmesi

An Examination of the Propaganda Posters in the 1980 Nicaragua Literacy Campaign in the Context of Reading Books

Mehmet Ali Gazi*, Caner Çakı**, Mustafa Karaca*** ve Gül Çakı****

Öz

1979 yılında Nikaragua'da meydana gelen devrim sonucunda Sandinista Ulusal Kurtuluş Cephesi (Frente Sandinista de Liberación Nacional, FSLN), ülke yönetimini devralmış ve 1980 yılında okuryazarlık kampanyasını başlatmıştır. FSLN'nin kurucusu Carlos Fonseca'nın kütüphaneci ve öğretmen olması, kampanyanın ayrı bir önem kazanmasına yol açmıştır. Kampanyada okuryazarlığın ve kitap okumanın önemine vurgu yapılması amacıyla propaganda posterlerinden etkin bir şekilde yararlanılmıştır. Kampanya, 1980 yılında UNESCO Nadezhda K. Krupskaya okuryazarlık ödülüne layık görülmüştür. Çalışmada okuryazarlık kampanyasında okuryazarlığın ve kitap okumanın teşvik edilmesi amacıyla propaganda posterlerinden ne şekilde yararlanıldığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu amaçla çalışmada Amsterdam'daki Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü'nden (Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis) propaganda posterlerine ulaşılmış ve ulaşılan propaganda posterlerindeki görsel ve yazılı göstergeler, ABD'li dilbilimci Charles William Morris'in göstergebilimindeki üç boyutu ışığında analiz edilmiştir. Elde edilen bulgularda, propaganda posterleri üzerinden okuryazarlığın insanları özgürleştirdiği ileri sürülerek ve okuryazarlık devrimle özdeşleştirilerek insanların okuryazar olmasının ve kitap okumasının teşvik edilmesine çalışıldığı ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Kitap; okuma alışkanlığı; okuryazarlık; Nikaragua, propaganda.

Abstract

The Sandinista National Liberation Front (Frente Sandinista de Liberación Nacional, FSLN) took over the administration of the country as a result of the revolution that took place in Nicaragua in 1979 and started a literacy campaign in 1979. The fact that FSLN's founder,

*Dr. Öğr., Üyesi. Malatya Turgut Özal Üniversitesi Görsel İletişim Tasarımı Bölümü.
E-posta: maligazi@gmail.com

Assist. Prof. Dr., Malatya Turgut Özal University, Department of Visual Communication Design

** Arş., Gör., İnönü Üniversitesi İletişim Bilimleri ABD.

E-posta: caner.caki@inonu.edu.tr

Res. Assist. Inonu University Department of Communication Sciences

*** Doç., Dr. Anadolu Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi ABD.

E-posta: mustafa_karaca@anadolu.edu.tr

Assoc. Dr. Anadolu University Department of Political Science and Public Administration

**** Doktora Öğrencisi, Maltepe Üniversitesi Halkla İlişkiler ve Reklamcılık ABD.

E-posta: gulcaki06@hotmail.com

PhDStudent. Maltepe University Public Relations and Advertising Department

Geliş Tarihi - Received: 03.02.2021

Kabul Tarihi - Accepted: 26.03.2021

Carlos Fonseca, is a librarian and a teacher, made the campaign gain a special importance. Propaganda posters were used effectively to emphasize the importance of literacy and reading books in the campaign. The campaign was awarded the UNESCO Nadezhda K. Krupskaya literacy award in 1980. It was tried to reveal how propaganda posters were used in literacy campaign in order to encourage literacy and reading books in the study. For this purpose, propaganda posters were accessed from the International Institute of Social History (Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis) in Amsterdam and visual and written indicators in propaganda posters were analyzed in the light of three dimensions in semiotics of the US linguist Charles William Morris. In the findings obtained, it was revealed that efforts were made to encourage people to be literate and to read books asserting the perception that literacy liberates people and identifying literacy with revolution through the propaganda posters.

Keywords: Book; reading habit; literacy; Nicaragua; propaganda.

Giriş

1979 yılında Nikaragua’da gerçekleşen devrim sonucunda devlet başkanı Anastasio Somoza Debayle devrilmiş ve ülkede 43 yıl boyunca (1936-1979) süren Somoza ailesinin iktidarı son bulmuştur. Devrimden sonra Nikaragua’da yönetime gelen Sandinista Ulusal Kurtuluş Cephesi (Frente Sandinista de Liberación Nacional, FSLN), ülkenin eğitim, sağlık ve sosyal refah alanlarındaki bazı ciddi sorunlarının üstesinden gelmeyi amaçlayan bir dizi reformu uygulamaya koymuştur (Sandiford vd., 1994, s. 35). FSLN, devrimden kısa bir sonra da ülkede okuryazar sayısını arttırabilmek için okuryazarlık kampanyası başlatmıştır. Ulusal Okuryazarlık Haçlı Seferi (Cruzada Nacional de Alfabetización, CNA) olarak adlandırılan kampanya, en başarılı ulusal okuma yazma kampanyalarından biri olmuştur (Bender-Slac, 2018, s. 271). Nikaragua’da okuryazarlığın artmasıyla, insanlar daha geniş ölçüde bilgi kaynaklarına ulaşabilmekte, bu da yeni yönetim tarafından gerçekleştirilen propaganda faaliyetlerinin kitlelere daha kolay ulaşmasını sağlayabilmektedir. Yeni yönetim tarafından gerçekleştirilen okuryazarlık kampanyası, Nikaragua’nın sosyal devlet olma yönünde önemli bir adımı olarak değerlendirilebilmektedir. Nitekim okuryazarlığın arttırılmasıyla, Nikaragua halkı yüksek öğrenimlerini sürdürme olanağı elde etmekte, bu şekilde istihdam olanakları genişleyebilmektedir.

23 Mart 1980 tarihinde başlatılan okuma yazma kampanyası kapsamında da (Arrove, 1981, s. 245), Nikaragua halkından destek alabilmek için de okuryazarlığı ve kitap okumasını yücelten propaganda faaliyetine girişilmiştir. Bu aşamada kampanyada okuryazarlığın ve kitap okumanın önemini kitlelere benimsetmek amacıyla propaganda posterleri etkili bir şekilde kullanılmıştır. Posterlerde hem görsel hem yazılı mesajlardan kitlelerin okuryazar olması teşvik edilmiştir. Özellikle okuma yazma bilmeyen insanlar, posterdeki görseller üzerinden kampanya kapsamında verilen mesajları anlayabilme olanağı elde etmiştir.

Nikaragua’da gerçekleşen devrimi konu alan pek çok akademik çalışma bulunmaktadır (De La Pena, 1980; Siebert, 1980; Gorman, 1981; Molyneux, 1984; Schaefer-Rodriguez, 1985; Jameson, 1987; Cuzán, 1990; Wright, 1990; Gariazzo, 1991; Prevost, 1996; Ryan, 2000; Zimmermann, 2001; Pérez, 2002; Rocha, 2003; Sáez, 2007; Palazón Sáez, 2008; Azuaje, 2010; Bataillon ve Juárez, 2013; Guerrero, 2014; Booth, 2019; Mosinger, 2019). Bu çalışmalar

içerisinde: Marini (1981), devrim ve Orta Amerika devrim sürecini; Cuzán ve Heggen (1982), devrimin mikro-politik açıklamasını; Downs ve Kusnetzoff (1982), devrimde yerel yönetimin değişen rolünü; Coraggio (1984), Serra Vázquez (1985), Ortega (1989), devrim ve demokrasiyi; Gordon (1985), devrim ve etnik yapıyı; Fisher (1986), devrimi ve ABD tepkisini; Hodges (1986), devrimin entelektüel temellerini; Rooper ve Smith (1986), devrimde etnik sorunu; Vilas (1990), devrimin geleceğini; Quintanilla (1993), devrim ve görsel sanatları; Vargas (1998), devrim ve restorasyonu; De Diego Romero (2003), devrim ve siyasi meşruiyeti; Smith (2008) devrim ve siyaseti; Perla (2009), devrimi ve ABD-Nikaragua dayanışma hareketini; González Arana (2010) devrimi ve diktatörlüğü; Krujit (2011), devrim ve karşı devrimi; Gordon ve Munro (1983) devrim ve uluslararası örgütleri incelemiştir.

Nikaragua'da devrimi inceleyen çalışmaların dışında Nikaragua'da eğitimi konu alan çeşitli akademik çalışmalar da bulunmaktadır (Jamison vd. 1981; Collins, 1987; Arnove, 1995a; Peña vd., 2000; Hernández vd. 2008; Martínez-Rugama vd., 2017). Bu çalışmalar içerisinde de: Bloch ve Acevedo (1988), kütüphane eğitimi; Gurdián ve Salamanca (1990) iki dilli eğitimi; Arnove ve Dewees (1991) eğitim ve devrimci dönüşümü; Torres (1991) Nikaragua'da resmi olmayan eğitim ve sosyalizmi; Arnove (1995b), yetişkin eğitimi; Frost (1995), yerli çocukların iki dilli eğitimi; Miron (1995), özel eğitimin gelişimini; Peña vd. (1999), kadın eğitimi; Garfield ve Vermund (1986), Kroeger vd. (1996), Steppe vd. (2020), sağlık eğitimi; Gershberg (1999), eğitimin özerkleştirilmesini; Polvorosa (2002) eğitim sisteminin zorluklarını; Müller (2007), eğitim ve cinsiyeti; Handa vd., (2009), kalkınma önceliği olarak yaygın temel eğitimi; Geale (2010), anne eğitimi; Catter (2011), kültürlerarası eğitimi; Mora (2013), beş yıllık yerli eğitimi; Shier vd. (2013), eğitim hakkını; Martínez ve Arrechavala (2020), küreselleşme ve eğitimi incelemiştir.

Çalışmanın konusu olan Nikaragua okuma yazma kampanyasını inceleyen alana ilişkin olarak çok sayıda akademik çalışmanın bulunduğu da ortaya çıkmaktadır (Angus, 1980; Cardenal Martínez, 1980; Tünnermann Bernheim, 1980; Arnove, 1981; Cordero ve Monge, 1981; Deiner, 1981; Armas, 1984; MacAdam, 1984; Kleinbach, 1985; Rodríguez, 1990; Sandiford vd., 1994; Jiménez, 1998; Baracco, 2004; Hanemann, 2006; Vannini, 2007; Parra, 2008; Terradellas ve Parra, 2008; Bender-Slack, 2018; Miller, 2019; Bender-Slack, 2020). Bu çalışmalarda da: Torres (1980), Cardenal ve Miller, (1982), devrim ve okuryazarlığı; Flora vd. (1983), Nikaragua okuma yazma kampanyasının siyasi bilinç üzerindeki etkisini; Lankshear (1986), Nikaragua'da okuma yazma hakkını; Lankshear vd. (1995), kadın okuryazarlığını; Fernandez (1985) Nikaragua'da okuryazarlık ve yetişkin eğitimi; Robles ve Lucio-Villegas (2014), okuryazarlık ve katılımı ele almıştır.

Son yıllarda Türkiye'de kütüphanecilik, kitap okuma alışkanlığı ve okuryazarlık konularında afişlerin ve posterlerin incelendiği çeşitli akademik çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalar içerisinde: Aladağ (2019), Fransız dilbilimci Roland Barthes'ın göstergebilim metodu üzerinden Türkiye'deki "Kütüphane Haftası" afişlerini incelemiştir. Çalışmada afişler üzerinden verilmek istenen mesajlar, düz anlam, yan anlam, metafor ve metonimi boyutunda kapsamlı olarak ele alınmıştır.

Gazi vd. (2020) de Barthes'ın göstergebilim kavramları üzerinden Çin Kültür Devrimi'nde (1966-1976) okuma alışkanlığının şekillenmesinde posterlerin rolünü analiz etmiştir. Elde edilen bulgularda posterler üzerinden Çin halkının kültürel bir mücadele içerisinde olduğuna yönelik algı oluşturulduğu ve Mao'yu ve devrimi yücelten yayınlarla da bu mücadeleden üstün gelinebileceğine vurgu yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Çakı vd. (2020), Rus dilbilimci Roman Jakobson'un göstergebilim kavramları üzerinden Rusya'da Vladimir Lenin döneminde başlatılan ve Likbez adıyla bilinen okuryazarlık kampanyasında kullanılan posterleri incelemiştir. Çalışma sonucunda posterlerde kitap okumanın, Komünizm ideolojisiyle yakınlaşmanın bir yolu olarak sunulduğuna ulaşılmıştır.

Nikaragua'daki okuryazarlık kampanyası, bugüne kadar gerçekleştirilen okuryazarlık kampanyaları içerisinde en dikkat çeken kampanyalardan biri olmuş ve yukarıda da ele alındığı üzere konuya ilişkin farklı açılardan çok sayıda akademik çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada ise Nikaragua'daki okuryazarlık kampanyasında posterler üzerinden gerçekleştirilen propagandaya ışık tutulması amaçlanmıştır. Bu amaçla çalışmada Nikaragua'da okuryazarlık kampanyası sürecinde kullanılan propaganda posterleri göstergebilim yöntemi kullanılarak incelenmiştir. İncelenen propaganda posterlerinde okuryazarlık ve kitap okuma boyutunda hangi söylemlere yer verildiği, hangi konuların ön plana çıkarıldığı ve kitapların ne şekilde sunulduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Böylece çalışmada "Nikaragua'daki okuryazarlık kampanyasında okuryazarlığın ve kitap okumanın teşvik edilmesinde propaganda posterleri ne şekilde kullanılmıştır?" sorusuna yanıt verilmesi amaçlanmıştır. Çalışmada elde edilen bulgular, Nikaragua'da okuryazarlık kampanyasındaki propagandayı açıklaması, Nikaragua'nın yakın tarihi hakkında bilgi vermesi ve okuryazarlık kampanyasında posterlerin kullanımına ışık tutması bakımından önem taşımaktadır.

Çalışma kapsamında Nikaragua'da gerçekleştirilen okuma kampanyasında kullanılan posterler ele alınarak Nikaragua halkının hangi görsel ve yazılı mesajlar üzerinden okuryazar olmasının ve kitap okumasının teşvik edildiği ortaya konulabilmektedir. Bu şekilde posterler üzerinden kampanyanın içeriği ve gerçekleştirilen okuryazarlık propagandasının kapsamı hakkında bilgi verilebilmektedir. Diğer yandan çalışma, devrim sonrasında yeni yönetimin Nikaragua halkı için okuryazarlığa ne kadar önem verdiğini de yansıtmaktadır. Çalışmada okuryazarlıkla birlikte Nikaragua toplumunda bilgiye ulaşım konusunda ne gibi değişimlerin yaşandığı açıklanmaya çalışılmıştır. Bu şekilde yeni yönetimin okuryazarlık kampanyasıyla ideolojik söylemlerine mi yoksa doğrudan bilginin önemine mi vurgu yaptığının ortaya konulması hedeflenmiştir. Diğer bir deyişle okuryazarlık kampanyasında insanların okuryazar olduktan sonra hangi kitapları okumaları gerektiği yönünde bir yönlendirmede bulunup bulunmadığı da çalışmada incelenmiştir.

1979 Nikaragua Devrimi ve FSLN'nin Nikaragua'da İktidara Gelişi

19 Temmuz 1961 tarihinde kütüphaneci ve aynı zamanda öğretmen olan Carlos Fonseca tarafından Sandinista Ulusal Kurtuluş Cephesi (Frente Sandinista de Liberación Nacional, FSLN) adlı siyasi bir parti kurulmuştur. Parti, zaman içerisinde çeşitli guruplardan aldığı desteklerle 1936 yılından 1979 yılına kadar kırk üç yıl boyunca Nikaragua'da otokratik bir aile yönetimi olarak hüküm süren Somoza ailesine karşı önemli bir siyasi güç haline gelmiştir. FSLN'nin elde ettiği güç zaman içerisinde Somoza ailesinin ülkede etkinliğini kaybetmesine

yol açmıştır. FSLN, 1979 yılı içerisinde başkent Managua dışında ülkede kontrol kurmayı başarmıştır. Rejimi kurtarmak için yabancı askeri müdahaleyi sağlayamayan devlet başkanı Anastasio Somoza Debayle de ülkeyi terk etmiştir (Gorman, 1981, s. 137). Somoza'nın ülkeyi terk etmesinden sonraki süreçte FSLN yönetime gelmeyi başarmıştır. Somoza'nın düşüşü, nüfusun geniş bir kesitinin siyasi faaliyete dahil edilmesiyle karakterize edilen, büyüyen bir halk muhalefetinin sonucu olmuştur (Molyneux, 1984, s. 179). Devrimin zaferi, Latin Amerika'da Küba Devrimi tarafından açılan toplumsal mücadeleler döngüsünde yeni bir aşamanın bir dereceye kadar sonucunu ve aynı zamanda başlangıcını temsil etmiştir (Marini, 1981, s. 62). Somoza'nın devrilmesinden sonra Ulusal Yeniden Yapılanma Cuntası (Junta de Gobierno de Reconstrucción Nacional) kurulmuş ve başkanlığına FSLN'den Daniel Ortega seçilmiştir. Devrim, Somoza'yı devirmekle birlikte (Nolff, 1982, s. 33), ülkede tam bir istikrar ortamının sağlanmasını mümkün kılamamıştır. Nitekim Contras (Kontralar) olarak da bilinen Contrarevolucionarios (karşı devrimciler), FSLN'in karşıtı bir hareket olarak ortaya çıkmıştır. Kontralar, FSLN'ye karşı mücadelede eden ve 1990'ların başına kadar aktif olan isyancı gruplar olmuştur. Kontralar içerisinde de Nikaragua Demokratik Gücü (Fuerza Democrática Nicaragüense, FDN) ön plana çıkmıştır. FSLN ülke içerisinde Kontralar'ın muhalefetine maruz kalırken aynı zamanda uluslararası alanda ABD'yle de karşı karşıya kalmıştır. 1981 yılında ABD başkanı Ronald Reagan'ın göreve başlamasından sonra ABD ve Nikaragua arasındaki ilişkiler, Somoza iktidarı döneminin aksine olumsuz bir seyre dönmüş ve Reagan, FSLN'ye karşıtı bir politikaya yönelmiştir. Tüm bu yaşananlar Nikaragua'da istikrarın sağlanmasını oldukça zorlaştırmıştır. Buna karşılık FSLN, ABD'nin onu iktidardan çıkarma çabalarına direnmiş (Perla, 2009, s. 80) ve Kontralar'a karşı mücadeleyi sürdürmüştür. Ayrıca FSLN, ülkede olağanüstü hâl ilan etmiş ve olağanüstü hâl durumu uzun bir dönem devam etmiştir.

Nikaragua'da devriminden sonra 4 Kasım 1984 tarihinde genel seçim gerçekleştirilmiştir. Seçimde FSLN oyların %66,78'sini alarak önemli bir seçim başarısı elde etmiştir. Ortega da %66,97 oy oranı elde ederek devlet başkanı seçilmiştir. Buna karşılık 25 Şubat 1990 tarihinde gerçekleşen seçimde Ulusal Muhalefet Birliği (Unión Nacional Opositora, UNO) oyların %53,9'unu alarak birinci parti olurken, FSLN ise %40,8 oy oranı ile ikinci parti olmuştur. Diğer yandan Ortega seçimde Violeta Chamorro'ya yenilerek (Anderson, 1992, s. 93) devlet başkanlığından ayrılmıştır.

Nikaragua Okuryazarlık Kampanyasına Genel Bakış

İnsanlar, okuryazar olduklarında sosyo-ekonomik açıdan pek çok avantaj elde edebilmektedir. Bir ülkede okuryazarlığın arttırılması, insanların iyi bir eğitim almasına imkân sağlamakta ve bu şekilde ülkede çok sayıda eğitim almış kalifiye elamanların istihdamı da sağlanabilmektedir. Diğer yandan okuryazar nüfusun artmasıyla yönetimler, söylemlerini ve ideolojilerini kitlelere daha kolay benimsetme imkânı bulabilmektedir. Bu nedenle pek çok ülkede okuryazar nüfusun arttırılmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır. Çalışmalar kapsamında kimi zaman halkın seferber edildiği okuryazarlık kampanyaları gerçekleştirilmiştir. 1980 yılında Nikaragua'da gerçekleştirilen okuryazarlık kampanyası da bu kampanyalardan biridir.

1979 yılında meydana gelen Nikaragua Devrimi'nden önce Nikaragua'da nüfusun önemli bir bölümü okuryazar değildi. Devrim ise okuryazar olmama sorununun çözülmesinde önemli bir süreci başlatmıştır. Okuryazar olmama sorununun üstesinden gelme projesi, devrimci mücadelenin başlangıcından beri mevcut olmuştur. Bu nedenle devrimden sonra FSLN, ülkedeki okuryazarlığın arttırılmasını sağlamak için harekete geçmiştir. Diğer yandan ülkenin istikrarsız ekonomik durumu göz önüne alındığında da kampanyanın ancak halk kitlelerinin örgütlenmesi ve seferber edilmesiyle gerçekleştirilmesi söz konusu olmuştur (Fernandez, 1985, s. 133). FSLN, okuryazarlığın ülke genelinde arttırılması için 23 Mart 1980 tarihinde Nikaragua'da okuryazarlık kampanyası başlatmıştır. Ulusal Okuryazarlık Haçlı Seferi (Cruzada Nacional de Alfabetización) adıyla bilinen kampanya, Somoza ailesinin devrilmesinden kısa bir süre sonra gerçekleştirilmiştir. Kampanya, 23 Ağustos 1980 tarihine kadar sürmüş ve kampanyada ülkenin dört bir yanından gelen gönüllüler yer almıştır. Kampanya kapsamında insanların gönüllü olmasını teşvik etmek için de çalışmalar yapılmıştır. Nüfus sayımı verilerine göre 10 yaş üstü toplam nüfusun %50'sinin okuma yazma bilmediği ortaya konulmuştur. Kırsal kesimde de 10-14 yaş grubunun %74-80'inin de okuma yazma bilmediği sonucuna ulaşılmıştır. Nüfus sayımı ayrıca her üç okuma yazma bilmeyen kişi için öğretmenlik yapacak bir kişinin mevcudiyetini ortaya çıkarmıştır. Kampanya kapsamında nüfus sayımı sonuçlarına göre ülke iki bölgeye ayrılmıştır. Kentsel bölgelerde, kampanyanın temel organizasyonu Sandinista Savunma Komiteleri'ne (Comites de Defensa Sandinista, CDS) bırakılırken, kırsal bölgelerde Tarımsal Kalkınma Bakanlığı, Eğitim Bakanlığı, 19 Temmuz Sandinista Gençliği (La Juventud Sandinista 19 de Julio, JS), Çiftlik İşçileri Derneği (Asociación de Trabajadores del Campo, ATC) ve Nikaragua Ulusal Eğitimciler Derneği'nden (Asociación Nacional de Educadores de Nicaragua, ANDEN) destek gelmiştir. Kent-kır ayrımı iki büyük Nikaragua okuma yazma öğretmeni grubunun oluşmasına yol açmıştır: Halk Okuryazarlığı Öğretmenleri (Los Alfabetizadores Populares, AP) ve Halk Okuryazarlığı Ordusu (El Ejército Popular de Alfabetización, EPA). AP gönüllüleri boş zamanlarında kentsel alanlarda okuma yazma öğretmiştir. Gönüllü öğretmenler ve orta öğretim ve üniversite öğrencilerinden oluşan EPA da tam zamanlı çalışmak için birkaç aylığına kırsal ve dağlık bölgelere gitmiştir (Deiner, 1981, s. 120). Mücadele imgesi, kelime dağarcığı ve ulusal bir savaş, kampanyanın sembolleştirilmesinde büyük bir yer tutmuştur. EPA'nın altı ulusal cephesi, çoğu okuma yazma bilmeyen köylülerle çalışmak, öğrenmek ve öğretmek için ülkenin kırsal bölgelerinde yaşayan yaklaşık 65.000 tugadistadan (okuma yazma işçileri) oluşmuştur (Arnove, 1981, s. 248).

Okuryazarlık olgusunun politik doğasından, okumayı, yazmayı ve hesaplamayı öğrenmenin kampanyanın tek ya da en önemli amacı olmadığı ortaya çıkmaktadır. Kampanya kapsamında kitlelerin devrimci sürece dahil edilmesi ve köylülüğün yaşam koşullarının iyileştirilmesi de önemli bir adım olmaktadır. Bu açıdan okuma yazma bilmemenin ortadan kaldırılmasına ek olarak, kampanya kapsamında başka amaçlar da yer almaktadır. Örneğin, insanların kendi tarihlerine, değerlerine ve yaşadıkları devrimci sürece sahip çıktıkları bir farkındalık süreci geliştirmek bu amaçlardan biri olmaktadır. Ayrıca işçiler ve köylülerle doğrudan temas yoluyla gençlerin bilinçlenmesi, böylece birliğin güçlendirilmesi de amaçlanmıştır. Çevre sağlığı, hijyen ve koruyucu hekimlik konularında eğitim çalışmaları yürütmek ve şiirler, şarkılar ve halkın mücadelelerinin tarihini toplayan kayıtlar ve arkeolojik

alanların tespiti yoluyla kültürün ve tarihin canlandırılması da amaçlardan bazılarını oluşturmuştur (Fernandez, 1985, s. 133-134). Yoksul ve okuma yazma bilmeyen nüfusa okuma ve yazma öğretmek için ülkenin kırsal bölgelerine 60 binden fazla genç seferber olmuştur. Beş ay süren kampanya sayesinde okuryazar bilmeyenlerin oranı %50,3'ten %2,9'a düşmüştür. Katılımcı ve destekleyici doğası nedeniyle kampanya, Nikaragua tarihindeki en önemli eğitim ve kültür etkinliğinden biri haline gelmiştir (Vannini, 2007, s. 118). 1981 yılında Nikaragua, kampanyanın başarısı nedeniyle UNESCO'nun Nadeshda Krupskaya ödülüne layık görülmüştür (Sandiford vd., 1994, s. 36). Diğer yandan kampanya, Nikaragua'da devriminin ilk aşamalarında meydana gelen dönüşümleri diğer olay veya süreçlerden daha çok sembolize etmiştir. Nitekim, devrimden sonraki ilk yıl olan 1980 yılı, Eğitim Yılı ilan edilmiştir (Arnove, 1987, s. 269-270).

Metodoloji

Çalışma kapsamında Nikaragua Okuryazarlık Kampanyası'nı konu alan propaganda posterlerine Hollanda Kraliyet Bilim ve Sanat Akademisi bünyesindeki Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü (Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis, IISG) üzerinden erişilmiştir. Çalışmada IISG'de konuya ilişkin toplam 29 propaganda posterine ulaşılmıştır. Çalışma kapsamında ulaşılabilen tüm posterler 29 tane olduğu için çalışma bu posterler üzerinden incelenmiştir. Ulaşılan propaganda posterlerinin içerik ve konu bakımından birbirine benzer olması nedeniyle verilmek istenen propaganda mesajlarını en iyi şekilde yansıtaacağı düşünülen 9 propaganda posterini çalışmanın örnekleme olarak belirlenmiştir. Çalışmada örneklem olarak belirlenen 9 propaganda posterini, göstergebilim yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir.

Göstergebilim alanında çeşitli uzmanların kavram ve modelleri bulunmaktadır (Çakı vd., 2017, s. 73; Gülada, 2019 s. 223; Erol, 2020, s. 703). Bu çalışmada ise propaganda posterlerindeki görsel ve yazılı göstergeler, ABD'li dilbilimci Charles William Morris'in göstergebilimdeki üçboyutu (sözdizimsel, anlambilimsel, edimbilimsel) ışığında incelenmiştir. Sözdizimsel boyut, belirli anlamların oluşturulabilmesi için göstergelerin ne şekilde bir araya getirildiğini ele almaktadır. Anlambilimsel boyut da adımda da anlaşılacağı üzere göstergeler yoluyla oluşturulan anlamı açıklamaktadır. Göstergeler üzerinden ortaya konulan anlamlar kültürden kültüre farklılık taşıyabilmektedir. Bu aşamada göstergelerin anlamlarının kapsamlı bir şekilde ele alınabilmesi için göstergelerin kullanıldığı kültürün göstergelere atfettiği anlamların doğru şekilde bilinmesi önem taşımaktadır. Edimbilimsel boyutta ise göstergeler üzerinden ortaya konulmak istenen değişim ifade edilmektedir. Yani göstergelerin bir araya getirilmesiyle oluşan anlamlandırmaların ne gibi bir amacı bulunduğu açıklanmaktadır (Gülada, 2019, s. 335).

Çalışmada belirlenen propaganda posterleri Morris'in göstergebilimdeki üç boyutunun dışında metafor ve metonimi kavramları üzerinden de incelenmiştir. Metafor bir kavramın başka bir kavram yerine eğreti olarak kullanılmasıdır. Bu şekilde kavram, diğer kavramı temsil etmektedir. Metonimi ise aralarında benzerlik bulunan bir kavramın diğeri yerine kullanılmasıdır (Guiraud, 2016, s. 146). Metonimi, bir kavramın tümü temsil etmesini de ifade

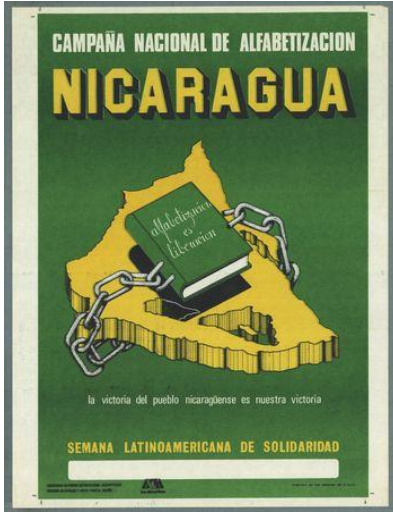
etmektedir. Diğer bir deyişle bir şeyin bir parçası veya onu temsil edecek bir olgunun ön plana çıkarılması da metonimi tanımlamaktadır.

Bulgular ve Yorum

Çalışmanın bu kısmında zincir, özgürlük, kitleler, yumruk, destek, savaş, okuryazar, kadın ve görev konulu 9 propaganda posterini göstergebilimsel açıdan analiz edilmiştir.

“Zincir” Konulu Propaganda Posterini

Zincir konulu propaganda posterini, sözdizimsel boyut üzerinden incelendiğinde posterde yeşil bir fonda Nikaragua haritasının ve haritanın üstünde de yeşil kaplı bir kitabın resmedildiği görülmektedir. Yeşil kaplı kitabın üzerinde alfabetización es liberación (okuryazarlık özgürlüktür) yazısı bulunmaktadır. Nikaragua haritası zincirle çevrilmiş, kitabın olduğu yerde ise zincir kırılmıştır.

Poster 1. “Zincir” Konulu Propaganda Posterini¹ (Kaynak: IISG, 2021a).

Posterde yer alan zincir, esaret metaforu olarak kullanılmaktadır. Nikaragua haritası da Nikaragua halkını simgelemektedir. Kitap ise okuryazarlık ve kitap okumayı temsil etmektedir. Kitabın Nikaragua haritası üzerindeki zinciri kırmasıyla Nikaragua halkının okuryazarlık ve kitap okumayla esaretten kurtulacağı mesajı verilmektedir. Bu açıdan anlambilimsel boyut açısından ele alındığında posterde kitabın insanları esaretten kurtardığı algısı meydana getirilmektedir. Nikaragua halkının okuryazar olmadan ve kitap okumadan esaretten kurtulamayacağına yönelik düşünce oluşturulmaktadır. Bu nedenle de edibilimsel boyut üzerinden incelendiğinde posterde insanların esaretten kurtulması için kitap okuması gerektiğine yönelik mesaj verilmektedir. Diğer yandan yazılı kodlar içerisinde okuryazarlığın ve kitap okumanın bir zafer olarak sunulması okuryazarlığın ve kitap okumanın Nikaragua halkı için önemine vurgu yapmaktadır. Posterde yeni yönetimin, insanların okuryazar olmasıyla birlikte bilgiye ulaşmasını teşvik ettiği mesajı ortaya çıkmaktadır. Bu aşamada devrimin temellerinden birinin insanların kitaplar üzerinden bilgiye erişimini sağlamak olduğu belirtilebilmektedir.

¹ Posterin üstünde *Campaña nacional de alfabetización Nicaragua* (Ulusal okuryazarlık kampanyası Nikaragua), altında da *La victoria de pueblo nicaraguense es nuestra Victoria* (Nikaragua halkının zaferi bizim zaferimizdir) ve *Semana Latinoamericana de solidaridad* (Latin Amerika dayanışma haftası) yazıları bulunmaktadır.

Tablo 1

“Zincir” Konulu Propaganda Posterleri

Sözdizimsel Boyut	Zincirle çevrili Nikaragua haritası ve kitap
Anlambilimsel Boyut	Kitabın insanları esaretten kurtarması
Edibilimsel Boyut	İnsanların esaretten kurtulması için kitap okuması gerektiği

“Özgürlük” Konulu Propaganda Posterleri

Özgürlük konulu propaganda posterleri, sözdizimsel boyut açısından ele alındığında posterde Nikaragua haritasının üzerinde ellerinde pankartlar ve kitaplar olan insanların resmedildiği görülmektedir. Ön planda bulunan insanların sol ellerini yumruk yaparak havaya kaldırdıkları resmedilmektedir. Posterde yer alan kişiler üstünde *Alfabetización es liberación* (Okuryazarlık özgürlüktür) yazan büyük bir pankart taşımaktadır.

Poster 2. “Özgürlük” Konulu Propaganda Posterleri² (Kaynak: IISG, 2021b).

Posterde Nikaragua haritası da Nikaragua halkını simgelemektedir. Haritanın üzerinde yer alan insanlar ise Nikaragua halkının metonimi olarak ön plana çıkarılmaktadır. Kitap ise okuryazarlık ve kitap okumayı temsil etmektedir. Nikaragualıların pankartta yer alan yazıyı taşımaları, Nikaragualıların okuryazarlığın ve kitap okumanın özgürlük sağladığı düşüncesini destekledikleri mesajını vermektedir. Anlambilimsel boyut üzerinden incelendiğinde posterde kitabın insanları özgürleştirdiği algısı meydana getirilmektedir. Bir elle yumruk yapılması, diğer elle de kitabın havaya kaldırılmasıyla okuryazarlık ve kitap okumanın da devrimin bir parçasıymış gibi düşünülmesine yol açılmaktadır. Sonuç olarak edibilimsel boyut açısından ele alındığında posterde insanların özgürleşmesi için kitap okuması gerektiğine yönelik mesaj verildiği ortaya çıkmaktadır. Posterde haritanın üzerindeki insanlarla da Nikaragua halkının

²Posterin üstünde *Todos a alfabetizar* (Herkes okur yazar), sol altında *Puño en alto! Libro abierto!*(Yumruk havada! Kitap açık!), sağ altında da *Cruzada Nacional de Alfabetización* (Ulusal Okuryazarlık Kampanyası) yazıları bulunmaktadır.

okuryazarlık ve kitap okumaya destek verdiği algısı oluşturulmaya çalışılmaktadır. Poster üzerinden Nikaragua'daki yeni yönetimin okuryazarlık kampanyası üzerinden Nikaragalıların bilgiye ulaşmasını teşvik ettiği sonucuna ulaşılmaktadır.

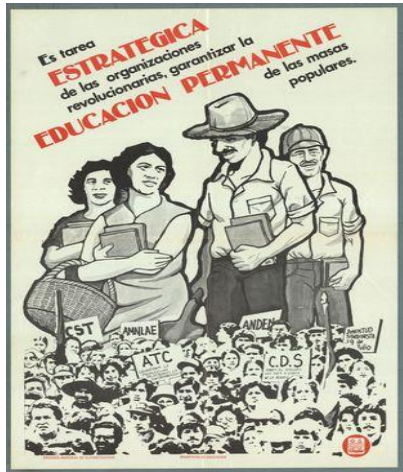
Tablo 2

“Özgürlük” Konulu Propaganda Posterini

Sözdizimsel Boyut	Nikaragua haritası üzerindeki insanlar ve kitaplar
Anlambilimsel Boyut	Kitabın insanları özgürleştirme
Edibilimsel Boyut	İnsanların özgürleşmesi için kitap okuması gerektiği

“Kitleler” Konulu Propaganda Posterini

Kitleler konulu propaganda posterini, sözdizimsel boyut üzerinden incelendiğinde posterde kitaplar taşıyan iki kadın ve iki erkeğin resmedildiği görülmektedir. Erkeklerden biri hasır şapka takmakta, kadınlardan biri de sepet taşımaktadır. Posterin altında ise pankartlar taşıyan bir insan topluluğu yer almaktadır. Pankartlarda *ANDEN* (Asociación Nacional de Educadores de Nicaragua / Nikaragua Ulusal Eğitimciler Derneği), *CST* (la Central Sandinista de Trabajadores, Sandinista İşçilerin Merkezi), *ATC* (Asociación de Trabajadores del Campo / Çiftlik İşçileri Derneği), *CDS* (Los Comites de Defensa Sandinistas / Sandinista Savunma Komiteleri), *AMNLAE* (La Asociación de Mujeres 'Luisa Amanda Espinoza' / 'Luisa Amanda Espinoza' Kadınlar Derneği) ve *La Juventud Sandinista 19 de Julio* (19 Temmuz Sandinista Gençliği) yazıları bulunmaktadır.

Poster 3. “Kitleler” Konulu Propaganda Posterini³ (Kaynak: IISG, 2021c).

Posterde taşınan pankartlardaki yazılardan posterdeki insanların Nikaragalılar olduğu anlaşılmaktadır. Diğer yandan posterde ön plana çıkarılan iki erkekten birinin başında yer alan hasır şapka, Nikaragalıların metonimi olarak kullanılmaktadır. Nitekim hasır şapka,

³ Posterin üstünde *Es tarea estrategica de las organizaciones revolucionarias, garantizar la educacion permanente de las masas populares* (Halk kitlelerinin kalıcı eğitimini garanti altına almak devrimci örgütlerin stratejik görevidir) yazısı bulunmaktadır.

Nikaragualıların geleneksel olarak giydikleri bir şapkadır. Bir kişinin hasır şapka giymesi kuşkusuz onun doğrudan Nikaragualı olduğunu göstermemektedir. Buna karşılık bir göstergenin tek başına değil bulunduğu göstergelerle bir arada değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu aşamada sözdizimsel boyutta göstergelerin konumlandırılmasından, posterde yer alan kişinin hasır şapkasından bu kişinin Nikaragualı olduğu algısı oluşabilmektedir. Bu açıdan posterde yer alan insanlar ise Nikaragua halkının metonimi olarak ön plana çıkarılmaktadır. Kitap ise okuryazarlık, eğitim ve kitap okumayı temsil etmektedir. Anlambilimsel boyut açısından ele alındığında posterde kitap okumanın devrimin bir parçası gibi sunulduğuna yönelik algı meydana gelebilmektedir. Diğer yandan posterde çeşitli pankartlar taşıyan insanlar üzerinden okuryazarlığın ve kitap okumanın Nikaragua'da önemli bir destek bulduğuna yönelik düşünce oluşabilmektedir. Edibilimsel boyut üzerinden incelendiğinde de posterde Nikaragua halkının kitap okuması gerektiğine yönelik mesaj verildiği ortaya çıkmaktadır. Okuryazarlığın ve kitap okumanın devrimin bir parçası olarak sunulması, Nikaragua'da okuryazarlığa ve kitap okumaya önem atfedilmesine yol açmaktadır. Posterde yeni yönetimin devrimle birlikte insanların yalnızca okuryazar olmasını değil aynı zamanda eğitim almalarını da sağlamayı amaçladığı ortaya çıkmaktadır. Okuryazarlığın, Nikaragua halkının eğitim sürecinin ilk aşaması olduğunun poster üzerinden sunulduğu belirtilebilmektedir. Nitekim Nikaragua halkının, okuryazar olması durumunda yüksek eğitim olanağı elde etmesi söz konusu olabilmektedir.

Tablo 3

“Kitleler” Konulu Propaganda Posterleri

Sözdizimsel Boyut	Kitap ve pankart taşıyan insanlar
Anlambilimsel Boyut	Kitap okumanın devrimin bir parçası olarak sunulması
Edibilimsel Boyut	Nikaragua halkının kitap okuması gerektiği

“Yumruk” Konulu Propaganda Posterleri

Yumruk konulu propaganda posterleri, sözdizimsel boyut açısından ele alındığında posterde siyah fonda bir erkek ve kırmızı fonda da bir kadın silüetine yer verildiği görülmektedir. Erkek görseli, hasır şapkayı andıran bir şapka takmaktadır. Erkek ve kadın silüetlerinin sol ellerinde kitap tuttuğu ve sağ ellerini yumruk yapıp, yukarı kaldırdıkları resmedilmektedir. Posterin solunda da Nikaragua bayrağının renkleri bulunmaktadır.

Poster 4. “Yumruk” Konulu Propaganda Poster⁴ (Kaynak: IISG, 2021d).

Yumruk, devrimin bir simgesi olarak sunulmaktadır. Kitap ise okuryazarlık ve kitap okumayı temsil etmektedir. Nikaragua bayrağı, Nikaragua halkını simgelemektedir. Çalışma kapsamında incelenen bir önceki posterde olduğu gibi hasır şapka, Nikaraguaların metonimi olarak kullanılmaktadır. Bu açıdan posterde yer alan erkek ve kadın silüetleri, doğrudan Nikaragualıları temsil etmektedir. Anlambilimsel boyut üzerinden incelendiğinde posterde devrim ve kitap okumanın özdeşleştirildiği algısı meydana getirilmektedir. Nikaragua halkının okuryazar olarak ve kitap okuyarak devrim gerçekleştirdiklerine yönelik düşünce oluşabilmektedir. Bu aşamada edimbilimsel boyut açısından ele alındığında posterde insanların kitap okumasının teşvik edilmeye çalışıldığı ortaya çıkmaktadır. Okuryazarlığın ve kitap okumanın devrimle özdeşleştirilmesi, Nikaragualıların okuryazar olması ve kitap okumasının önemine vurgu yapmaktadır. Poster üzerinden Nikaragua halkının okuryazar olmasıyla bilgiye ulaşmasının teşvik edildiğine yönelik algı meydana gelmektedir.

Tablo 4

“Yumruk” Konulu Propaganda Poster

Sözdizimsel Boyut	Kitap ve pankart taşıyan insanlar
Anlambilimsel Boyut	Kitap okumanın devrimin bir parçası olarak sunulması
Edimbilimsel Boyut	Nikaragua halkının kitap okuması gerektiği

“Destek” Konulu Propaganda Poster

Destek konulu propaganda poster, sözdizimsel boyut üzerinden incelendiğinde posterde bir taburenin üzerinde oturan hasır şapka giyen bir erkeğin resmedildiği görülmektedir. Posterde yer alan erkeğin yanında bir dünya temsili bulunmaktadır. Erkek, sol koluyla dünya temsiline yaslanırken bir taraftan da önündeki üstünde “a, b, c” harfleri bulunan kitaba bakmaktadır.

⁴Posterin üstünde *Adelante brigadistas!* (ileri tugaylar!), *Producción y alfabetización una sola operación!* (Üretim ve okuryazarlık tek bir iş!), *Puño en alto!* (Yumruk havada!) ve *Libro abierto!* (Kitap açık!), altında da *Cruzada Nacional de Alfabetización* (Ulusal Okuryazarlık Kampanyası) ve *Ministerio de Educacion* (Eğitim Bakanlığı) yazıları bulunmaktadır.

Poster 5. Destek Konulu Propaganda Posteri ⁵ (Kaynak: IISG, 2021e).

Posterde bulunan hasır şapka yine Nikaragualıların metonimi olarak kullanılmaktadır. Bu açıdan posterdeki erkek görseliyle doğrudan Nikaragualılar temsil edilmektedir. Posterdeki yazılı kodlardan dünya temsilinin, Nikaragua'ya yapılması istenen yardıma yönelik kullanıldığı anlaşılmaktadır. Posterdeki kitabın üstünde “a, b, c” harflerinin bulunmasıyla kitabın okuma-yazma öğreten bir kitap olduğu yansıtılmaktadır. Anlambilimsel boyut açısından ele alındığında posterde Nikaragua halkının kitap okumak istediği algısının meydana getirildiği ortaya çıkmaktadır. Edimbilimsel boyut üzerinden incelendiğinde de posterde kitap konusunda dünya çapında destek istendiğine yönelik mesaj verildiği anlaşılmaktadır. Poster üzerinden Nikaragualıların okuryazarlık ve kitap okumaya önem verdiklerine yönelik algı oluşturulmakta, bu şekilde okuryazarlık ve kitap okumayı teşvik eden kampanyanın kitleler nezdinde meşrulaştırılmasına çalışılmaktadır.

Tablo 5

“Destek” Konulu Propaganda Posteri

Sözdizimsel Boyut	Dünya temsilinin yanında kitap okuyan adam
Anlambilimsel Boyut	Nikaragua halkının kitap okumak istediği
Edimbilimsel Boyut	Kitap konusunda destek istenmesi

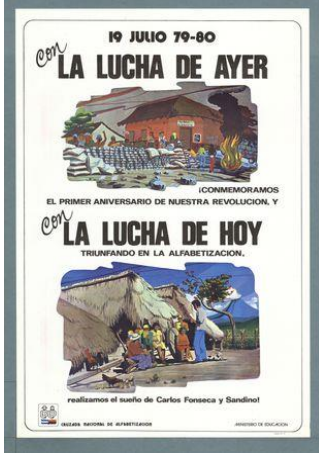
“Savaş” Konulu Propaganda Posteri

Savaş konulu propaganda posterleri, sözdizimsel boyut açısından ele alındığında posterin üst ve alt olmak üzere iki bölümden oluştuğu görülmektedir. Posterin üstünde evler bulunmakta ve evlerin bulunduğu alanda da barikat kurmuş, çatışma halindeki insanlar resmedilmektedir. Posterin altında ise saman çatılı evlerin önünde oturmakta olan bir grup insan yer almaktadır.

⁵Posterin üstünde *Con la solidaridad internacional*: (Uluslararası dayanışmayla:) *Queremos el apoyo mundial, queremos aprender a leer y escribir* (Dünya çapında destek istiyoruz, okumayı ve yazmayı öğrenmek istiyoruz), altında da *Nicaragua confía en tu ayuda* (Nikaragua yardımınıza güveniyor) ve *Ministerio de Educacion* (Eğitim Bakanlığı) yazıları bulunmaktadır.

Oturmakta olan insanların elinde kitap (ya da defter) bulunmaktadır. Posterin arka planında da bir yanardağ yer almaktadır.

Poster 6. “Savaş” Konulu Propaganda Posteri ⁶ (Kaynak: IISG, 2021f).

Posterin üstünde yer alan görsellerde, 1979 yılında Nikaragua’da gerçekleşen devrime atıf yapıldığı anlaşılmaktadır. Posterin altında yer alan görsellerden ise Nikaragua’daki okuryazarlık çalışmasına vurgu yapıldığı ortaya çıkmaktadır. Yazılı kodlardan posterdeki insanların Nikaragualıların metonimi olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Anlambilimsel boyut üzerinden incelendiğinde posterde Nikaragua’nın günümüzdeki mücadelesinin okuryazarlık olduğu algısı meydana getirilmektedir. Posterde Nikaragua halkının geçmişteki mücadelesinin silahlı mücadele olduğu aktarılmakta, günümüzde ise mücadelenin eğitim alanında okuma-yazma seferberliğiyle meydana geldiğine vurgu yapılmaktadır. Edibilimsel boyut açısından ele alındığında posterde insanların kitap okumasının teşvik edildiği ortaya çıkmaktadır. Posterde Nikaragua halkı için okuryazarlık ve kitap okumanın, 1979 yılında gerçekleşen devrim gibi önem atfettiğine yönelik düşünce oluşmaktadır. Bu şekilde poster üzerinden Nikaragualıların okuryazarlık ve kitap okumanın önemini kavramasına çalışıldığı ileri sürülebilmektedir. Nikaragua’daki yeni yönetimin, insanların okuryazar olmasıyla birlikte bilgiye ulaşmasını bir mücadele gibi posterde sunduğu belirtilebilmektedir.

⁶Posterin üstündeki görselin çevresinde *19 Julio 79-80* (19 Temmuz 79-80), *Con la lucha de ayer* (dünün savaşıyla), *¡Conmemoramos el primer aniversario de nuestra revolucion, y* (Devrimimizin birinci yıl dönümünü anıyoruz ve), altındaki görselin çevresinde ise *con la lucha de hoy* (bugünün savaşıyla), *Triunfando en la alfabetización* (Okuryazarlıkta başarılı olmak), *Realizamos el sueño de Carlos Fonseca y Sandino!* (Carlos Fonseca ve Sandino'nun hayalini gerçekleştiriyoruz!) yazıları bulunmaktadır.

Tablo 6

“Savaş” Konulu Propaganda Posterleri

Sözdizimsel Boyut	Çatışma halindeki insanlar ve kitap okuyan insanlar
Anlambilimsel Boyut	Nikaragua'nın günümüzdeki mücadelesinin okuryazarlık olduğu
Edibilimsel Boyut	İnsanların kitap okumasının teşvik edilmesi

“Okuryazar” Konulu Propaganda Posterleri

Okuryazar konulu propaganda posterleri, sözdizimsel boyut üzerinden incelendiğinde posterde Nikaragualı gerilla önderi Augusto César Sandino'nun (1895-1934) ve Sandinista Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin (Frente Sandinista de Liberación Nacional, FSLN) kurucusu, Nikaragualı öğretmen ve kütüphaneci Carlos Fonseca'nın (1936-1976) resimlerinin bulunduğu görülmektedir. Sandino ve Fonseca'nın resimlerinin altında, büyük bir kitabın üstünde yer alan insanlar resmedilmektedir. Kitabın üstündeki insanların ellerinde kitaplar bulunmakta ve bazıları hasır şapka takmaktadır.

Poster 7. “Okuryazar” Konulu Propaganda Posterleri ⁷ (Kaynak: IISG, 2021g).

Posterdeki görsel ve yazılı kodlardan büyük kitabın üzerinde yer alan insanların Nikaragualılar olduğu anlaşılmaktadır. Bu aşamada posterdeki insanlar, Nikaragualıların metonimi olarak kullanılmaktadır. Kitap ise okuryazarlık ve kitap okumayı temsil etmektedir. Posterde Sandino ve Fonseca'nın resimleri diğer kişilere nazaran büyük gösterilerek vurgu yapılmaktadır. Anlambilimsel boyut açısından ele alındığında posterde insanların Sandino ve Fonseca gibi okuryazar olmasının gerektiğine yönelik algı oluşturulmaya çalışıldığı ortaya çıkmaktadır. Edibilimsel boyut açısından ele alındığında da posterde Sandino ve Fonseca'ya atıfta

⁷ Posterin üstünde *Sandino y Fonseca ya estan alfabetizando! ¿Y vos?* (Sandino ve Fonseca zaten okuryazar! Ya siz?), altında da *Milicias Obreras de la alfabetización M.O.A.* (Okuryazarlık İşçileri Milisleri M.O.A) – *La Central Sandinista de Trabajadores C.S.T.* (Sandinista İşçilerin Merkezi C.S.T.), *1980: Año de la alfabetización* (1980: Okur yazarlık yılı) yazıları bulunmaktadır.

bulunularak insanların kitap okumasının teşvik edilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Bu aşamada poster üzerinden Nikaragualıların, Sandino ve Fonseca gibi okuryazar olması ve kitap okumasının amaçlandığı ileri sürülebilmektedir.

Tablo 7

“Okuryazar” Konulu Propaganda Posterleri

Sözdizimsel Boyut	Sandino, Fonseca, büyük bir kitap ve kitap taşıyan insanlar
Anlambilimsel Boyut	İnsanların Sandino ve Fonseca gibi okuryazar olması gerektiği
Edimbilimsel Boyut	İnsanların kitap okumasının teşvik edilmesi

“Kadın” Konulu Propaganda Posterleri

Kadın konulu propaganda posterleri, sözdizimsel boyut açısından ele alındığında posterde kırmızı fonda yerde oturan sekiz kadının resmedildiği görülmektedir. Kadınların dörderli iki gurup olarak oturduğu ve her guruptaki kadının diğer gruptaki bir kadınla yüz yüze olduğu resmedilmektedir. Ön planda yer alan iki kadın kitap okumaktadır. Kadınların ortasında büyük bir çiçek bulunmaktadır. Arka planda da parlayan güneş ve bir dağ resmedilmektedir.

Poster 8. “Kadın” Konulu Propaganda Poster⁸ (Kaynak: IISG, 2021h).

Posterdeki yazılı kodlardan posterdeki kadın görsellerinin Nikaragualı kadınların metonimi olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Posterdeki çiçek de mutluluk metaforu olarak ön plana çıkarılmaktadır. Kitap ise okuryazarlık ve kitap okumayı temsil etmektedir. Anlambilimsel boyut üzerinden incelendiğinde posterde kadınların okuryazar olması gerektiği algısının meydana getirilmeye çalışıldığı ortaya çıkmaktadır. Bu aşamada kadınların kitap okuması ve önlerinde çiçek bulunması, okuryazar olmanın ve kitap okumanın kadınların hayatını olumlu yönde etkileyeceğine yönelik düşüncenin oluşmasına yol açmaktadır. Edimbilimsel boyut açısından ele alındığında da posterde kadınların kitap okumasının teşvik edilmeye çalışıldığı

⁸Posterin üstünde 1980 Año de la alfabetización (1980 Okuryazarlık yılı) ve Adelante mujer con tu participación (Kadın, katılımla ilerle), altında da Asociación de Mujeres Nicaragüenses Luisa Amanda Espinoza (Nikaragua Kadınlar Derneği Luisa Amanda Espinoza) yazıları bulunmaktadır.

ortaya çıkmaktadır. Bu aşamada kadınların okuryazar olması ve kitap okumasına yönelik olumlu bir algı inşa edilmeye çalışılmaktadır.

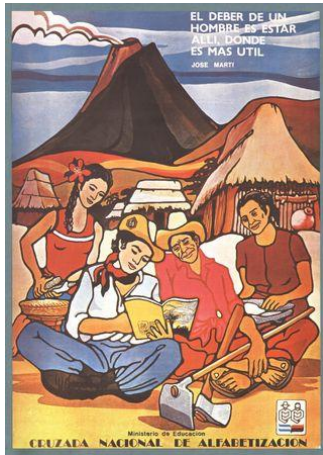
Tablo 8

“Kadın” Konulu Propaganda Posteri

Sözdizimsel Boyut	Kitap okuyan kadınlar ve büyük bir çiçek
Anlambilimsel Boyut	Kadınların okuryazar olması gerektiği
Edibilimsel Boyut	Kadınların kitap okumasının teşvik edilmesi

“Görev” Konulu Propaganda Posteri

Görev konulu propaganda posterini, sözdizimsel boyut üzerinden incelendiğinde posterde saman çatılı evlerin önünde bulunan dört kadının resmedildiği görülmektedir. Ön planda olan kadın elindeki kitabı göstermekte, yanında çapa ve balta bulunan bir diğer kadın da kitaba bakmaktadır. Diğer iki kadının ise işleriyle meşgul oldukları resmedilmektedir. Kitabı gösteren ve kitaba bakan kadınlar, hasır şapkalar giymektedir. Posterin arka planında da bir yanardağ bulunmaktadır.

Poster 9. “Görev” Konulu Propaganda Posteri⁹ (Kaynak: IISG, 2021i).

Posterdeki saman çatılı evler, Nikaragua'nın ve hasır şapkalar ise Nikaragualıların metonimi olarak kullanılmaktadır. Posterin arka planında yer alan yanardağ görseli de posterdeki yerin Nikaragua olduğu algısını oluşturmaktadır. Nitekim Nikaragua'da çok sayıda yanardağ bulunmakta ve beş yanardağ görseli de Nikaragua bayrağında yer almaktadır. Bu açıdan yanardağ görseli, Nikaragua'nın bir simgesi olarak ön plana çıkmaktadır. Kitap ise okuryazarlık ve kitap okumayı temsil etmektedir. Anlambilimsel boyut açısından ele alındığında posterde kadınların okuryazar olması gerektiğine yönelik algının oluşturulmaya

⁹ Posterin sağ üstünde *El deber de un hombre es estar allí, donde es mas util. Jose Marti* (Bir insanın görevi, en yararlı olduğu yerde olmaktır. Jose Marti), altında da *Ministerio de Educacion* (Eğitim Bakanlığı) ve *Cruzada Nacional de Alfabetización* (Ulusal Okuryazarlık Kampanyası) yazıları bulunmaktadır.

çalışıldığı ortaya çıkmaktadır. Kitaba bakan kadınlardan birinin yanında çapa ve baltanın bulunması, kadının çalışma dışındaki zamanında okuma-yazma öğrendiği veya kitap okuduğuna yönelik düşüncenin oluşmasına yol açmaktadır. Bu şekilde Nikaragualıların okuma-yazmaya ve kitap okumaya istekli olduğu algısı oluşmaktadır. Edimbilimsel boyut açısından ele alındığında posterde kadınların kitap okumasının teşvik edilmeye çalışıldığı ortaya çıkmaktadır. Bu aşamada da kadınların çalışma hayatlarının dışında okuma-yazma öğrenmeye ve kitap okumaya zaman ayırmasına çalışıldığı ileri sürülebilmektedir. Nikaragua'daki yeni yönetimin, kadınların kitap okumasını teşvik etmesiyle kadınları bilgiyi araştıran ve sorgulayan bireyler olarak idealize ettiği belirtilebilmektedir.

Tablo 9

“Görev” Konulu Propaganda Posterleri

Sözdizimsel Boyut	Çalışan ve kitap okuyan kadınlar
Anlambilimsel Boyut	Kadınların okuryazar olması gerektiği
Edimbilimsel Boyut	Kadınların kitap okumasının teşvik edilmesi

Sonuç

Çalışmada incelenen posterlerde çeşitli algılar oluşturularak Nikaragua'da okuryazarlığın ve kitap okumanın teşvik edilmeye çalışıldığı ortaya çıkmaktadır. Nikaragua'da 1979 yılında gerçekleşen devrimin bir parçası olarak okuryazarlığın sunulması, bunlardan ilkidir. Bu şekilde Nikaragualıların okuma-yazma öğrenmeleriyle ülkede devrimin pekişmesine katkı sağlayacaklarına yönelik algı oluşturulmaya çalışılmıştır. Diğer yandan posterlerde okuryazarlığın benimsetilmesi devrimcilerin bir sorumluluğuymuş gibi sunulmuş ve bu şekilde devrime bağlı olan kişilerin Nikaragua halkının okuryazar olmasına katkı sağlaması gerektiği mesajı verilmiştir. Posterler üzerinden okuryazarlığa büyük önem atfedilmiş, 1980 yılında başlatılan okuryazarlık kampanyasındaki mücadeleyle 1979 yılında gerçekleşen devrim sırasındaki mücadele birbirine benzetilmiştir. Böylece Nikaragua'da okuryazarlık konusunun, Somoza ailesinin iktidardan uzaklaştırılması ve yönetimin FSLN'nin denetimine geçmesi kadar önemli bir konu olduğuna yönelik kamuoyunda algı meydana getirilmeye çalışılmıştır.

Posterlerdeki görsel ve yazılı kodlar üzerinden okuryazarlığın ve kitap okumanın Nikaragua'yı özgürleştirdiğine yönelik algı oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu aşamada posterlerde kitaplar, okuryazarlığın simgesi olarak ön plana çıkarılmış ve insanların okuryazar olması ve kitap okumasıyla esaretten kurtulacağı mesajı verilmiştir. Buna karşılık posterlerde esaretin boyutu ya da esaretin kim veya kimler tarafından oluşturulduğuna yönelik herhangi bir bilgi verilmemiştir. Diğer yandan posterlerde 1979 yılında yönetimin ele geçirilmesi suretiyle gerçekleşen devrimin, 1980 yılında okuryazarlık kampanyasıyla sürdürüldüğüne yönelik kamuoyunda algı oluşturulmaya çalışılmıştır. Posterlerde Nikaragua halkının okuryazar olmayı ve kitap okumayı istediğine yönelik algı oluşturulmaya çalışıldığı da ortaya çıkmıştır. Bu aşamada posterlerde resmedilen insan görselleri, Nikaragua halkının metonimi olarak kullanılmıştır. Bu şekilde kampanya kapsamında Nikaragua halkının okuryazar olmasının ve

kitap okumasının, yönetimdeki iktidar tarafından baskıyla gerçekleşmediğine yönelik algı oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu açıdan posterler üzerinden okuryazarlık ve kitap okumanın, Nikaragualıların kendi istekleri olduğu mesajı verilerek, okuryazarlık kampanyasının kitleler nezdinde meşrulaştırılmasına çalışıldığı ileri sürülebilmektedir.

Çalışma kapsamında incelenen posterler genel olarak ele alındığında okuryazarlığa ve kitap okumaya yönelik inşa edilen algılar üzerinden posterlerin etkili bir şekilde kullanıldığı sonucuna ulaşılabilmektedir. Özellikle posterlerde okuryazarlığın devrimle özdeşleştirilmesi ve devrimin başarılı bir şekilde sürdürülebilmesi için okuryazar olunmasının bir şart gibi algılatılması, propaganda mesajının kitleler üzerinde daha etkili olmasını sağladığı ileri sürülebilmektedir. Diğer yandan posterlerde okuryazarlık kampanyasının geniş kitleler tarafından desteklendiğine yönelik algı oluşturulması da kampanyanın kitleler üzerinde daha güçlü bir etki meydana getirmesini sağlayabileceği belirtilebilmektedir.

Posterler üzerinden elde edilen bulgular boyutunda değerlendirildiğinde Nikaragua'da devrimden sonra gelen yönetimin, okuryazarlığı Nikaragua halkının bir önceliği olarak sunduğu ortaya çıkmaktadır. Nikaragua halkının bilgiye ulaşması teşvik edilmekte bunun için de okuryazar olması istenmektedir. Kampanya kapsamında Nikaragua halkının okuryazar olarak bilgi düzeyini geliştirebileceğine yönelik mesaj verilmektedir. Posterler yoluyla Nikaragua halkı nezdinde okuryazarlık ve bilgi arasında güçlü bir ilişkinin olduğu algısı meydana getirilmekte, bu şekilde Nikaragua halkının okuryazar olması teşvik edilmeye çalışılmaktadır. Nikaragua yönetimi, okuryazarlık kampanyasında hazırlanan posterler üzerinden Nikaragualıları, bilgiye ulaşmak için mücadele veren ve kitaplar üzerinden bilgisini geliştiren bireyler olarak idealize etmektedir. Tüm bu süreçte posterler, devrimle birlikte toplumsal dönüşümde Nikaragua'daki yeni yönetimin bilgi boyutunda ne gibi söylemlere sahip olduğunu yansıtmaktadır. Çalışmada incelenen posterlerde okuryazarlık kampanyasında yeni yönetimin ideolojik söylemlerini ön plana çıkarmadan doğrudan bilgiye ulaşımın önemine vurgu yapmaya çalıştığı ileri sürülebilmektedir.

Dönemin şartlarında değerlendirildiği Nikaragua'da posterlerin okuryazarlığın ve kitap okumanın teşvik edilmesinde propaganda amaçlı kullanılmasının önemli bir rolü olduğu belirtilebilmektedir. Posterlerde yer alan görseller, okuryazar olmayan Nikaragualıların okuryazarlık ve kitap okumaya yönelik mesajları anlaması sağlayabilmekte, diğer yandan neden okuryazar olmaları gerektiği sorusuna çeşitli açılardan cevaplar verebilmektedir. Posterler, Nikaragua'da muhtelif yerlere asılarak Nikaragualıların doğrudan okuryazarlık ve kitap okuma propagandasına maruz kalmasını sağlayabilmektedir.

Çalışmada elde edilen bulgular, Nikaragua'daki okuryazarlık kampanyasına ışık tutması bakımından önem taşımaktadır. Gelecek çalışmalarda farklı ülkelerin okuryazarlık kampanyalarında kitle iletişim araçlarının okuryazarlık ve kitap okumanın teşvik edilmesindeki rolü incelenebilir. Gerçekleştirilecek bu tür çalışmalarda, mevcut çalışmada elde edilen bulgular üzerinden mesaj stratejisi bakımından karşılaştırmalarda bulunulabilir.

Kaynakça

- Aladağ, H. (2019). 1960'lar sonrası kütüphanecilik tarihimiz içinde bazı "Kütüphane Haftası" afişlerinin Roland Barthes'in göstergebilim metodu çerçevesinde analizi. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(12), 133-147. Erişim adresi <https://doi.org/10.20860/ijoses.601210>
- Anderson, L. (1992). Surprises and secrets: Lessons from the 1990 Nicaraguan election. *Studies in Comparative International Development*, 27(3), 93-119.
- Angus, E. (1980). The awakening of a people: Nicaragua's Literacy Campaign. *Two Thirds*, 2(3), 6-32.
- Armas, L. (1984). La alfabetización en Nicaragua. *Revista Nueva Sociedad*, 52, 85-102.
- Arnové, R. F. (1981). The Nicaraguan National Literacy Crusade of 1980. *Comparative Education Review*, 25(2), 244-260.
- Arnové, R. F. (1987). The 1980 Nicaraguan National Literacy Crusade. Arnové, R. F. ve Graff, H. J. (Ed.). *National literacy campaigns* içinde (s. 269-292). Boston: Springer.
- Arnové, R. F., ve Dewees, A. (1991). Education and revolutionary transformation in Nicaragua, 1979-1990. *Comparative Education Review*, 35(1), 92-109.
- Arnové, R. F. (1995a). Education as contested terrain in Nicaragua. *Comparative Education Review*, 39(1), 28-53.
- Arnové, R. F. (1995b). Adult education and state policy in Latin America: the contrasting cases of Mexico and Nicaragua. *Comparative Education*, 31(3), 311-326.
- Azuaje, P. P. (2010). Madre armada y niño. Representación de la mujer nueva en los murales de la Revolución Sandinista en Nicaragua. *Apuntes. Revista de Estudios sobre Patrimonio Cultural*, 23(1), 8-19.
- Baracco, L. (2004). The Nicaraguan literacy crusade revisited: The teaching of literacy as a Nation-building project. *Bulletin of Latin American Research*, 23(3), 339-354. doi.org/10.1111/j.0261-3050.2004.00112.x
- Bataillon, G., ve Juárez, V. G. (2013). Los "muchachos" en la revolución sandinista (Nicaragua, 1978-1980). *Estudios Sociológicos*, 31(92), 303-343.
- Bender-Slack, D. (2018). ¡Puño en Alto! The Nicaraguan Literacy Campaign and what it means for literacy today. *Educational Studies*, 54(3), 271-284. <https://doi.org/10.1080/00131946.2017.1411262>
- Bender-Slack, D. A. (2020). *The Nicaraguan Literacy Campaign: the power and politics of literacy*. The United States: Lexington Books.
- Bloch, T., ve Acevedo, A. (1988). Library education in revolutionary Nicaragua. *Journal of Education for Library and Information Science*, 28(3), 169-176.
- Booth, J. A. (2019). *The end and the beginning: the Nicaraguan Revolution, revised and updated*. The United Kingdom: Routledge.
- Cardenal, F., ve Miller, V. (1982). Nicaragua: Literacy and revolution. *Prospects*, 12(2), 201-212.
- Cardenal Martínez, S. J. (1980). Fernando Cardenal habla de la Cruzada Nacional de Alfabetización. *Encuentro: Revista Académica de la Universidad Centoamericana*, (16), 15-16.
- Catter, T. V. (2011). Intercultural bilingual education in Nicaragua: Contextualisation for improving the quality of education. *International Review of Education*, 57(5-6), 721-735.
- Collins, S. (1987). Education in Nicaragua: what difference can a revolution make?. *Social Policy*, 18(2), 47-53.
- Coraggio, J. L. (1984). Revolución y democracia en Nicaragua. *Encuentro: Revista Académica de la Universidad Centroamericana*, (21), 5-31.

- Cordero, G., ve Monge, C. (1981). La cruzada nacional de alfabetización en Nicaragua. *Revista Educación*, 71-86.
- Cuzán, A. G., ve Heggen, R. J. (1982). A micro-political explanation of the 1979 Nicaraguan Revolution. *Latin American Research Review*, 17(2), 156-170.
- Cuzán, A. G. (1990). Resource mobilization and political opportunity in the Nicaraguan Revolution: the Theory. *American Journal of Economics and Sociology*, 49(4), 401-412.
- Çakı, C., Zorlu, Y. ve Karaca, M. (2017). Türk sinemasında Nazizm ideolojisi: “Kırımlı” filmi ve göstergebilimsel analizi, *Sosyoloji Konferansları*, (56), 67-95. doi: 10.18368/iusoskon.328523
- Çakı, C., Gazi, M. A., Çakı, G., ve Gülada, O. (2020). Likbez kampanyası dönemindeki propaganda posterleri üzerine göstergebilimsel bir inceleme. *Türk Kütüphaneciliği*, 34(4), 663-692. Doi: 10.24146/tk.806892
- De Diego Romero, J. (2003). Revolución y legitimidad política en América Latina contemporánea: Los casos de Cuba y Nicaragua. *Revista Complutense de Historia de América*, (29), 151-178.
- Deiner, J. T. (1981). The Nicaraguan literacy crusade. *Journal of Reading*, 25(2), 118-125.
- De La Pena, S. (1980). Nicaragua: una revolución andando. *Investigación Económica*, 39(154), 89-92.
- Downs, C., ve Kusnetzoff, F. (1982). The changing role of local government in the Nicaraguan Revolution. *International Journal of Urban and Regional Research*, 6(4), 533-548.
- Erol, E. G. (2020). Nazi Almanya'sında yayıncılık, Nazizm ideolojisinin yaydığı anti-semitist söylemlerin inşası ve kitapların propaganda amaçlı kullanımı. *Türk Kütüphaneciliği*, 34(4), 693-722. doi: 10.24146/tk.818460
- Fernandez, X. B. P. (1985). Alfabetización y educación de adultos en Nicaragua. *Educar*, 131-146.
- Fisher, S. (1986). The Nicaraguan Revolution and the US response: Lessons for Appalachia. *Appalachian Journal*, 14(1), 22-37.
- Flora, J. L., McFadden, J., ve Warner, R. (1983). The growth of class struggle: The impact of the Nicaraguan literacy crusade on the political consciousness of young literacy workers. *Latin American Perspectives*, 10(1), 45-61.
- Frost, L. (1995). The bilingual education of indigenous children in Nicaragua under the 1987 Autonomy Statute: The effective limits of legal change. *The International Journal of Children's Rights*, 3(1), 51-68.
- Garfield, R. M., ve Vermund, S. H. (1986). Health education and community participation in mass drug administration for malaria in Nicaragua. *Social Science & Medicine*, 22(8), 869-877.
- Gariazzo, A. (1991). La revolución no da la solución. La mujer en la Nicaragua sandinista. *Nueva Sociedad*, (113), 51-58.
- Gazi, M. A., Çakı, C., Gülada, M. O., ve Çakı, G. (2020). Çin Halk Cumhuriyeti kültür devrimi sürecinde okuma alışkanlığının propaganda posterlerinde sunumu. *Türk Kütüphaneciliği*, 34(3), 406-431. doi: 10.24146/tk.778685
- Gülada, M. O. (2019). Çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik hazırlanan kamu spotu reklamlarının göstergebilimsel analizi. *SGD-Sosyal Güvenlik Dergisi*, 9(1), 215-235. doi: 10.32331/sgd.582761
- Geale, K. (2010). The effects of mothers' education on the nutritional outcomes of their children in Nicaragua. *SURG Journal*, 3(2), 23-30. Doi:10.21083/SURG.V3I2.1094
- Gershberg, A. I. (1999). Education 'decentralization' processes in Mexico and Nicaragua: legislative versus ministry-led reform strategies. *Comparative Education*, 35(1), 63-80.

- González Arana, R. (2010). Nicaragua. Dictadura y revolución. *Memorias*, 1(10), 231-264.
- Gordon, D. R., ve Munro, M. M. (1983). The external dimension of civil insurrection: International organizations and the Nicaraguan revolution. *Journal of Interamerican Studies and World Affairs*, 25(1), 59-81.
- Gordon, E. T. (1985). Etnicidad, conciencia y revolución: La cuestión Miskito-Creole en Nicaragua. *Encuentro: Revista Académica de la Universidad Centroamericana*, (24-25), 117-138.
- Gorman, S. M. (1981). Power and consolidation in the Nicaraguan Revolution. *Journal of Latin American Studies*, 13(1), 133-149.
- Guerrero, M. R. (2014). El proceso de institucionalización del poder en Nicaragua: De la revolución sandinista a la Constitución política de 1987. *Revista de Estudios Políticos*, (163), 157-187.
- Guiraud, P. (2016) *Göstergebilim*. M. Yalçın. (Çev.). 3. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi.
- Gurdián, G., ve Salamanca, D. (1990). Bilingual education in Nicaragua. *Prospects*, 20(3), 357-364.
- Gülada, M. O. (2019). 1936 Berlin Olimpiyatları'nda spor yayıncılığının propaganda amaçlı kullanımı: Olympia filmi üzerine inceleme. *TRT Akademi*, 4(8), 326-344.
- Handa, S., Pineda, H., Esquivel, Y., Lopez, B., Gurdian, N. V., ve Regalia, F. (2009). Non-formal basic education as a development priority: Evidence from Nicaragua. *Economics of Education Review*, 28(4), 512-522.
- Hanemann, U. (2006). Nicaragua's literacy campaign. *Paper Commissioned for the EFA Global Monitoring Report*, 1-13.
- Hernández, G. E., Moncada, G., del Carmen Robles, O., López, S. L., ve Terán, L. A. (2008). Reporte sobre el estado actual de la educación de personas jóvenes y adultas en México, Honduras, Nicaragua, El Salvador y Panamá. *Revista Interamericana de Educación de Adultos*, 30(2), 7-39.
- Hodges, D. C. (1986). *Intellectual foundations of the Nicaraguan revolution*. The United States: University of Texas Press.
- IISG (2021a). Zincir konulu propaganda posterleri. Erişim adresi <https://search.iisg.amsterdam/Record/1135718>
- IISG (2021b). Özgürlük konulu propaganda posterleri. Erişim adresi <https://search.iisg.amsterdam/Record/1135734>
- IISG (2021c). Kitleler konulu propaganda posterleri. Erişim adresi <https://search.iisg.amsterdam/Record/1135737>
- IISG (2021d). Yumruk konulu propaganda posterleri. Erişim adresi <https://search.iisg.amsterdam/Record/1135749>
- IISG (2021e). Destek konulu propaganda posterleri. Erişim adresi <https://search.iisg.amsterdam/Record/1135753>
- IISG (2021f). Savaş konulu propaganda posterleri. Erişim adresi <https://search.iisg.amsterdam/Record/1135774>
- IISG (2021g). Okuryazar konulu propaganda posterleri. Erişim adresi <https://search.iisg.amsterdam/Record/1135780>
- IISG (2021h). Kadın konulu propaganda posterleri. Erişim adresi <https://search.iisg.amsterdam/Record/1177433>
- IISG (2021i). Görev konulu propaganda posterleri. Erişim adresi <https://search.iisg.amsterdam/Record/939498>
- Jameson, F. (1987). Tomás Borge on the Nicaraguan Revolution. *New Left Review*, 164, 53-64.

- Jamison, D. T., Searle, B., Galda, K., ve Heyneman, S. P. (1981). Improving elementary mathematics education in Nicaragua: An experimental study of the impact of textbooks and radio on achievement. *Journal of Educational Psychology*, 73(4), 556-567.
- Jiménez, I. M. (1998). La alfabetización popular en El Salvador, Nicaragua y Costa Rica: niveles, tendencias y desfases (1885-1950). *Fuentes*, 143, 377-393.
- Kleinbach, R. (1985). Nicaraguan literacy campaign: its democratic essence. *Monthly Review*, 37, 75-85.
- Kroeger, A., Meyer, R., Mancheno, M., ve González, M. (1996). Health education for community-based malaria control: An intervention study in Ecuador, Colombia and Nicaragua. *Tropical Medicine & International Health*, 1(6), 836-846.
- Krujit, D. (2011). Revolución y contrarrevolución: el gobierno sandinista y la guerra de la Contra en Nicaragua, 1980-1990. *Desafíos*, 23(2), 53-82.
- Lankshear, C. (1986). Dawn of the people: The right to literacy in Nicaragua. *The Australian Journal of Education Studies*, 7(1), 31-45.
- Lankshear, C., Sandiford, P., Montenegro, M. M., Sanchez, G., Coldham, C., ve Cassel, J. (1995). Twelve Years On: Women's literacy in a Nicaraguan municipality. *International Journal of Lifelong Education*, 14(2), 162-171.
- MacAdam, C. (1984). Towards democracy: The literacy crusade in Nicaragua. *International Review of Education*, 30(3), 359-368.
- Marini, R. M. (1981). The Nicaraguan Revolution and the Central American Revolutionary Process. *Contemporary Marxism*, (3), 62-66.
- Martinez-Rugama, G. I., Rivas, J. A., ve Martinez-Andrades, E. (2017). La educación en Nicaragua. *Revista Iberoamericana de Bioeconomía y Cambio Climático*, 3(5), 711-733. <https://doi.org/10.5377/ribcc.v3i5.5944>
- Martínez, J. J. F., & Arrechavala, J. R. (2020). Globalización y Educación en Nicaragua, impacto en el sistema educativo y transformación de las culturas escolares. *Revista Compromiso Social*, (3), 45-50.
- Miller, V. (2019). *Between struggle and hope: The Nicaraguan literacy crusade*. The United Kingdom: Routledge.
- Miron, G. (1995). The development and current status of special education in Nicaragua. *Prospects*, 25(2), 229-243.
- Molyneux, M. (1984). Movilización sin emancipación? Los intereses de la mujer, Estado y revolución en Nicaragua. *Revista Desarrollo y Sociedad*, (13), 179-195.
- Mora, F. (2013). Cinco años de Educación Indígena en Nicaragua. CUHSO· *Cultura-Hombre-Sociedad*, (1), 259-272.
- Mosinger, E. S. (2019). Balance of Loyalties: Explaining Rebel Factional Struggles in the Nicaraguan Revolution. *Security Studies*, 28(5), 935-975. <https://doi.org/10.1080/09636412.2019.1662481>
- Müller, T. R. (2007). Education and gender in revolutionary societies: Insights from Vietnam, Nicaragua, and Eritrea. *Compare*, 37(5), 635-650. <https://doi.org/10.1080/03057920701420908>
- Nolff, M. (1982). La vía crucis de la revolución sandinista. *Nueva Sociedad*, 63, 33-46.
- Ortega, M. (1989). Notas sobre la democracia y la revolución en Nicaragua. *Realidad: Revista de Ciencias Sociales y Humanidades*, (10), 397-409.

- Palazón Sáez, G. D. (2008). Polémicas culturales, compromiso intelectual y revolución en Nicaragua. *L'Ordinaire des Amériques*, (211), 9-30. <https://doi.org/10.4000/orde.2534>
- Parra, S. (2008). Nicaragua: ¿la alfabetización todavía es revolución?. *Diálogos: Educación y Formación de Personas Adultas*, 1(53), 43-52.
- Peña, R., Liljestrand, J., Zelaya, E., ve Persson, L. A. (1999). Fertility and infant mortality trends in Nicaragua 1964-1993. The role of women's education. *Journal of Epidemiology & Community Health*, 53(3), 132-137. doi: 10.1136/jech.53.3.132
- Peña, R., Wall, S., ve Persson, L. A. (2000). The effect of poverty, social inequity, and maternal education on infant mortality in Nicaragua, 1988-1993. *American Journal of Public Health*, 90(1), 64-69. doi: 10.2105/ajph.90.1.64
- Pérez, R. S. (2002). La Revolución Sandinista en Nicaragua. *Revista de la Universidad de México*, (617), 13-21.
- Perla, H. (2009). Heirs of Sandino: The Nicaraguan revolution and the US-Nicaragua solidarity movement. *Latin American Perspectives*, 36(6), 80-100. <https://doi.org/10.1177/0094582X09350765>
- Polvorosa, J. C. (2002). Retos del sistema educativo nicaragüense. *Encuentro*, (63), 94-103.
- Prevost, G. (1996). The Nicaraguan revolution-six years after the Sandinista electoral defeat. *Third World Quarterly*, 17(2), 307-328.
- Quintanilla, R. (1993). A suspended dialogue: The Nicaraguan revolution and the visual arts. *Third Text*, 7(24), 25-34.
- Robles, L. G., ve Lucio-Villegas, E. (2014). Alfabetización, oralidad y participación. Reflexiones sobre una experiencia en Nicaragua. *Cuestiones Pedagógicas. Revista de Ciencias de la Educación*, (23), 65-84.
- Rocha, J. L. (2003). La década de los años 80: Revolución en Nicaragua, revolución en la caficultura nicaragüense. *Anuario de Estudios Centroamericanos*, 29(1-2), 69-99.
- Rodríguez, M. V. R. (1990). Nicaragua, una campaña de alfabetización. *Cuadernos de Pedagogía*, (179), 30-33.
- Rooper, A., ve Smith, H. (1986). From nationalism to autonomy: The ethnic question in the Nicaraguan revolution. *Race & Class*, 27(4), 1-20.
- Ryan, P. (2000). Structure, agency, and the Nicaraguan Revolution. *Theory and Society*, 29(2), 187-213. <https://doi.org/10.1023/A:1007015218826>
- Sáez, G. D. P. (2007). Antes, durante, después de la revolución... la lucha continúa: Movimiento feminista en Nicaragua. *Lectora: Revista de Dones i Textualitat*, (13), 115-132.
- Sandiford, P., Lankshear, C., Montenegro, M. M., Sánchez, G., ve Cassel, J. (1994). The Nicaraguan Literacy Crusade - How lasting were its benefits?. *Development in Practice*, 4(1), 35-49. <https://doi.org/10.1080/096145249100077481>
- Schaefer-Rodriguez, C. (1985). Peace, poetry, and popular culture: Ernesto Cardenal and the Nicaraguan revolution. *Latin American Literary Review*, 13(26), 7-18.
- Serra Vázquez, L. H. (1985). Democracia y revolución en Nicaragua. *Encuentro: Revista Académica de la Universidad Centroamericana*, (23), 70-78.
- Shier, H., Padilla, M. L., Molina, N., Barrera, L., Molina, M., Castillo, Z., ve Ortiz, K. (2013). Claiming the right to quality education in Nicaragua. *Children's Rights and Education: International Perspectives*, 188-202.
- Siebert, R. J. (1980). Ernesto Cardenal and the Nicaraguan revolution: From theological theory to revolutionary praxis. *CrossCurrents*, 30(3), 241-251.

- Smith, C. (2008). Revolutionaries and revivalists: Pentecostal eschatology, politics and the Nicaraguan revolution. *Pneuma*, 30(1), 55-82.
- Steppe, J. D., Blake, B. J., Dyal, M. A., Bailey, T. S., Porter, K. J., ve Thompson, J. (2020). Conducting a health education needs assessment in rural Nicaragua. *Health Education Journal*, 79(5), 556-568. <https://doi.org/10.1177/0017896919896615>
- Terradellas, M. R., ve Parra, S. (2008). La Red universitaria yo, sí puedo: una buena práctica de cooperación universitaria con la alfabetización de Nicaragua. *Diálogos: Educación y Formación de Personas Adultas*, 1(53), 35-41.
- Torres, R. M. (1980). Nicaragua: Revolución y alfabetización. *Nueva Antropología*, 4(16), 155-176.
- Torres, C. A. (1991). The state, nonformal education, and socialism in Cuba, Nicaragua, and Grenada. *Comparative Education Review*, 35(1), 110-130.
- Tünnermann Bernheim, C. (1980). Cruzada Nacional de Alfabetización. Prioridad de la Revolución. *Encuentro: Revista Académica de la Universidad Centroamericana*, (16), 9-14.
- Vannini, M. (2007). El Tren Cultural y el rescate de la memoria de la Cruzada Nacional de Alfabetización. *Transatlántica de Educación*, (2), 116-124.
- Vargas, O. R. (1998). Nicaragua. Revolución, restauración y futuro. *Nueva Sociedad*, 155, 15-22.
- Vilas, C. M. (1990). Nicaragua: El camino de la derrota electoral y el porvenir de la Revolución Sandinista. *Realidad: Revista de Ciencias Sociales y Humanidades*, (14), 135-164.
- Wright, B. E. (1990). Pluralism and Vanguardism in the Nicaraguan Revolution. *Latin American Perspectives*, 17(3), 38-54.
- Zimmermann, M. (2001). *Sandinista: Carlos Fonseca and the Nicaraguan Revolution*. The United States: Duke University Press.

Türk Kütüphanecilik Tarihinde Hasan Fehmi Edhem Karatay ve Yayınlanmamış Bir Belge

Hasan Fehmi Edhem Karatay and an Unpublished Document in the History of Turkish Librarianship

Ayşe Buluş* ve Burak Delibaş**

Öz

Bu çalışmada Türk kütüphanecilik tarihinde önemli bir yere sahip olan Hasan Fehmi Edhem Karatay'ın kütüphanecilikle olan ilişkisi kronolojik sırayla aktarılmış ve daha önce yayımlanmamış yeni bir belgenin tanıtılması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk kütüphaneciliği; kütüphanecilik tarihi; kütüphanecilik eğitimi

Abstract

In this study, the relationship between librarianship and Hasan Fehmi Edhem Karatay, who has an important place in the history of Turkish librarianship, is explained in chronological order and a new document that has not been published before is aimed to be introduced.

Keywords: Turkish librarianship; history of librarianship in Turkey; education of librarianship

Giriş

Hasan Fehmi Edhem Karatay, Türk kütüphaneciliği için önemli isimlerden birisidir. Kısaca Karatay, modern kütüphaneciliğin Türkiye'deki ilk temsilcisi, yurtdışında eğitim alan ilk kütüphaneci, ilk meslek kursunu açan, fiş katalog sistemini ve onlu sınıflamayı uygulayan, bibliyografik çalışmalar yapan, kütüphanecilik alanında ilk meslek kitabını neşreden önemli bir araştırmacı ve eğitmandir. Biyografisi ve yapmış olduğu görevler literatürdeki kaynaklarda çalışmanın amacına göre farklı bakış açılarıyla ele alınmıştır. Ancak bu kaynaklardaki kronolojik akış incelendiğinde bazı tarih farklılıkları dikkat çekmektedir. Bu çalışmada Karatay'ın kütüphane ve kütüphanecilikle olan ilişkisi tarihsel çizgide incelenmiştir. Ayrıca Maarif Vekaleti tarafından Karatay'a gönderildiği tespit edilen ve daha önce yayımlanmamış olan bir belgenin tanıtımı yapılmıştır.

---

* Doktora Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü. E-posta: aysebulus@marun.edu.tr
PhD Student, Marmara University, Department of Information and Records Management, Turkey.

** M.A., İstanbul Sağlık ve Teknoloji Üniversitesi, Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı
E-posta: burak.delibas@istun.edu.tr

M.A., Istanbul Health and Technology University, Department of Library and Documentation, Turkey.

Geliş Tarihi - Received: 30.11.2020

Kabul Tarihi - Accepted: 05.01.2021

Hasan Fehmi Edhem Karatay

Hasan Fehmi Edhem Karatay (5 Ekim 1888 - 20 Ocak 1968), 1924 yılında Dârülfünun Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi'nde görevlendirilmesiyle kütüphanecilik mesleğine ilk adımını atmıştır¹ (Eyice, 1995). Kütüphanecilik tahsili için Dârülfünun tarafından Ekim 1924'te Paris'e gönderilmiştir.² Paris'te Fransız "Ecole des Chartes" adlı arşivci ve kütüphaneci yetiştirilen okula başlamıştır. Okulun daha çok arşivci yetiştirmesi üzerine buradan ayrılarak, Paris'te Amerikalılar tarafından açılmış olan "Ecole des Bibliothecaires"te kütüphanecilik eğitimine katılmıştır (Karatay, 1968; Subaşıoğlu ve Tamdoğan, 2014; Stummvoll, 1962). Burada matbaacılık, paleografya, tarih gibi dersler görmüş, bununla beraber Milli Kütüphane'de uygulama yapma imkânı elde ederek bu okuldan başarıyla mezun olmuştur. 21 Temmuz 1925 tarihli İkdâm, Cumhuriyet ve Vatan gazetelerine vermiş olduğu röportajlar³, Karatay'ın İstanbul'a bu tarihten önce dönmüş olduğunu göstermektedir (Şenalp, 2001; Dârülfünun'un Zengin ve Büyük Kütüphanesi, 1925; Dârülfünun Kütüphanesinde Islahat, 1925; Dârülfünun Kütüphanesi, 1925).

İstanbul'a dönmesinden kısa bir zaman sonra Dârülfünun Kütüphanesi'ne müdür olarak tayin edilmiş ve 15 Ağustos 1925 tarihinde göreve başlamıştır (Candemir, 2007). Şenalp tarafından yayımlanan 1925(?) tarihli bir belgeden bu tarihlerde Sabri⁴ Bey'in müdür vekilliği yaptığı anlaşılmaktadır (Şenalp, 2001). Karatay'ın müdürlük vazifesiyle birlikte dört memur ve biraz Almanca ve Fransızca bilen personel⁵ ile ilk önce Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi'nin tasnif ve katalogları tamamlanmış, daha sonra da aynı işlemler hukuk, fen, ilahiyat kütüphanelerindeki kitaplar için yapılmıştır.⁶ Basma kitapların tasnifi bittikten sonra hızlı bir şekilde yazma eserlerin fiş katalogları hazırlanmıştır. Böylece bütün kitapların fiş katalogları hazırlanarak kartoteks oluşturulmuştur. Bu süreçte yaklaşık 140.000 kitabın 15 yılda tamamlandığı nakledilmiştir (Şenalp, 2001).

¹ Bu tarihte Dârülfünun Kütüphanesi koleksiyonu İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun girişimleri ve Maarif Vekaleti'nin buyruğuyla bağış ve satın alma yoluyla oluşturulmuş. Koleksiyon; Rıza Paşa, Halis Efendi, Mollazâde İbrahim Bey'den satın alınan kitaplar, İttihat ve Terakki kitapları, Hakkı Paşa'nın 3.998 kitabı, Şevki Paşa'nın üniversiteye bağışladığı kitaplar ve İbnülemin Mahmut Kemal İnal'ın bağışladığı 4.000 yazma ve eski harfli basma kitaplardan oluşmaktadır. 1925 yılında 7.000 yazma, 1.500 eski harfli basma, 1.800 albüm ve haritadan oluşan Yıldız Sarayı Kitaplığı Koleksiyonu Dârülfünun Kütüphanesi'ne taşınmıştır (Tüfekçibaşı, 1997; Karatepe, 2013). 1926-1927 devlet sâlnâmesine göre bu tarihlerde İstanbul Darülfünun Kütüphanesi'nde kayda geçmiş 88.530 basma, 17.817 yazma eser olmak üzere toplam 106.347 yayın bulunmaktadır (Candemir, 2004, s. 373). Yıldız Sarayı Kütüphanesi'nin Dârülfünun'a devredilmesiyle birlikte, Yıldız Sarayı Kütüphanesi hâfız-ı kütübü Sabri Kalkandelen bu koleksiyondan sorumlu olarak görevine Dârülfünun'da devam etmiştir (Dölen, 2010, s. 302). Hasan Fehmi Edhem Karatay'ın Kütüphanecilik eğimi için Ekim 1924'te Paris'e gönderilmesiyle birlikte Kalkandelen Dârülfünun Kütüphanesi Müdür Vekilliğine atanmıştır (Candemir, 2007).

² Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni'nde yayımlanan Hasan Fehmi Edhem Karatay'ın evrakları arasından çıkan "Hayatımdan Parçalar" adlı yazıda Ekim 1925 yılında Paris'e gönderildiği ve bir yıl kadar eğitim aldığı nakledilmiştir. Ancak 15 Eylül 1925 yılında gerçekleşen kütüphanecilik kursu ve kütüphanedeki yazışma dosyalarından hareketle 1924 Ekim'inde gittiği düşünülmüştür (Şenalp, 2001, s. 16).

³ Yurtdışında kütüphanecilik eğitimini tamamlayarak yurda dönen Karatay'ın aynı tarihte üç farklı gazeteye röportaj vermesi, bir kütüphane müdürünün yurda dönüşünün basın tarafından takip edildiği ve Dârülfünun Kütüphanesi'nde yapılacak yeniliklere verilen önemin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

⁴ Şenalp tarafından sehven Hayri Bey yazılmıştır. Bu kişi Sabri Kalkandelen'dir. Bu konuya dikkat çeken İBB Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü, Nadir Eser Uzmani Hüseyin Türkmen'e çok teşekkür ederiz.

⁵ Bu memurlar Hukuk kısmına bakan Yervant Damgacıyan, Fen kısmına bakan Salih Efendi, Edebiyat kısmına bakan Ahmet Caferoğlu ve Ferit Beylerdir (Karatay, 1968; Şenalp, 2001; Yazıbakan, 2019).

⁶ 1923-1930 yılları Dârülfünun Umûmî Kütüphanesi, Tıp, Edebiyat ve Hukuk Fakültesi Kütüphanelerine ait fotoğraflar için bkz. (Dölen, 2010, s. 292-295, 301; Karatay, 1946, s. 19-20).

Hasan Fehmi Edhem Karatay 15 Eylül 1925 yılında Türkiye’de ilk kütüphanecilik kursunu açmış ve devamında “*Kütüphanecilik*”⁷, “*Kitabiyat*”⁸ ve “*Tasnif-i âşarî kavâidi*”⁹ meslek kitaplarını hazırlamıştır. 1926 yılında “İstanbul Dârülfünun Kütüphanesi Talimatnâmesi”ni hazırlamış¹⁰ ve Fransa’da 1925 yılında yürürlüğe giren derleme yasası “*Dépot Légal Obligatoire*”yı tercüme etmiştir (Üstün, 1977; Candemir, 2007; Acaroğlu, 1953). Aynı yıl “Kütüphanecilik Okulu” kurmak üzere Maarif Vekâleti’ne önerilerini sunmuş ancak sonuç alamamıştır (Şenalp, 2001). 1937 yılında ise Arkeoloji Müzesi Eski Eserleri Koruma Encümeni âzâlığına seçilmiştir (TK Yayın Kurulu, 1952). 1940 yılında yayımlanan Eski Eserleri Koruma Encümeni 1939 yılı mesaî raporunda ve İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü tarafından İstanbul anıtları hakkında alınan kararda azâlığının devam ettiği görülmektedir (1939 Yılı Mesaî Raporu, 1940; İstanbul Anıtları Hakkında, 1945). 1941 yılında “Alfabetik Katalog Kaideleri” adlı eseri, 1946 yılında Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni’nde “İbrâhim Paşa Camisi ve Üniversite Kitaplığı” ve “Ragıp Paşa Kütüphanesi” adlı yazıları yayımlamıştır (Karatay, 1946; Karatay, 1946b). 15 Kasım 1949 tarihli Cumhuriyet Gazetesi’ndeki bir habere göre UNESCO Türkiye Milli Komisyon Kurulu içerisindeki “Müzecilik ve Kütüphanecilik Kurulu”na Fehmi Edhem Karatay seçilmiştir (Unesco Türkiye Milli Komisyonu Toplantısı, 1949). 1950 tarihinde İstanbulun Beşyüzüncü ve Müteakip Fetih Yıllarını Kutlama Derneği ana nizamnamesine göre Üniversite Kütüphanesi Müdürü sıfatıyla derneğin kurucu üyeleri arasında yer almıştır (Ana Nizamname, 1950). Buna ek olarak 1951 yılında gerçekleşen İstanbulun Beşyüzüncü ve Müteakip Fetih Yıllarını Kutlama Derneği ikinci genel toplantısında belirtilen kararlar Fehmi Edhem Bey’in “Fatih Devri Bibliyografyası” hazırlayacağı belirtilmiştir (İkinci Genel Kurul, 1951). Bir gazete kupüründen öğrendiğimize göre Karatay, İstanbul Fetih Cemiyeti’nin yayın organı olan İstanbul Enstitüsü âzâlığını da yapmıştır (Yahyâ Kemal Enstitüsü, t.y.).

Karatay, 3 Ekim 1953 yılında İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi’nden emekliye ayrılmıştır.¹¹ Daha sonra Halûk Şehsuvaroğlu’nun davetiyle 23 Mayıs 1957-31 Mayıs 1967 tarihleri arasında Topkapı Sarayı Kütüphanelerinin tasnifi, yazmaların kataloglarının telif ve tertibi için çalışmaya başlamıştır (TK Yayın Kurulu, 1968). Prof. Albert Gabriel tarafından hazırlanan “Chateaux turcs du Bosphore” adlı eserin “Rumeli Hisarı” bölümünü çevirerek 1959 yılında İstanbul Enstitüsü Mecmuası’nda yayımlamıştır.¹² 1961 yılında iki cilt olarak Türkçe, bir cilt olarak Farsça yazmalar katalogları, 1962 yılında Arapça yazmalar katalogunun birinci, 1964 yılında da Arapça yazmalar katalogunun ikinci ciltleri yayımlanmıştır. Akabinde üçüncü ve dördüncü ciltlerin müsveddeleri tamamlanmıştır¹³ (Karatay, 1968). 1963 yılında Prof. Albert

⁷ Fehmi Edhem (1341). *Kütüphanecilik*. İstanbul: Dârülfünun Matbaası. Bu kitabın birinci bölümü “Kütüphane Tarifi, Menşe’i Hülâsa-i Tarihiyesi” başlığıyla Fehmi Edhem tarafından yeni harflerle de yayımlanmıştır (Karatay, 1968). “Yazma Eserlerin Kataloglanması” bölümü ise İsmail E. Erünsal tarafından *Kütüphanecilikle ilgili Osmanlıca metinler ve belgeler I* adlı kitapta yayımlanmıştır (Erünsal, 1982).

⁸ Fehmi Edhem (1341). *Kitabiyat*. İstanbul: Dârülfünun Matbaası. Bu kitabın 59-61. sayfaları “Kitabiyat” başlığı ile İsmail E. Erünsal tarafından yayımlanmıştır (Erünsal, 1982).

⁹ Fehmi Edhem (1341). *Tasnif-i âşarî kavâidi*. İstanbul: Dârülfünun Matbaası.

¹⁰ İstanbul Dârülfünun Kütüphanesi Talimatnamesi. (1926). İstanbul: Türkiye Cumhuriyeti İstanbul Darülfünunu.

¹¹ Karatay’ın emekliye ayrılması ile daha önce kütüphane müdür vekilliği yapan Sabri Kalkandelen’in oğlu Nurettin Kalkandelen kütüphane müdürlüğüne tayin edilmiştir (Şehsuvaroğlu, 1975).

¹² *İstanbul Enstitüsü Mecmuası V*, 1959, s. 101-131.

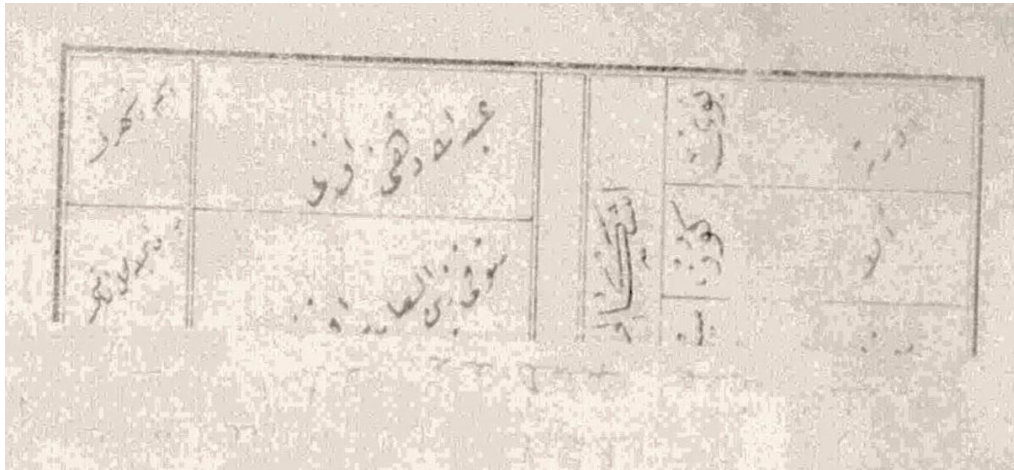
¹³ Dr. Müjgân Cunbur ve Prof. Dr. Semavi Eyice tarafından verilen eser künyeleri için bakınız (Cunbur, 1968, s. 6-7; Eyice, 2001, s. 474). Karatay’ın eserleri arasında yer alan “Les manuscrits orientaux illustrés de la

Gabriel tarafından yazılan ve R. Ekrem Koçu İstanbul Ansiklopedisi VI. cildinde yayımlanan “Boğaz Kesen Kalesi – Rumeli Hisarı” adlı yazıyı Türkçe’ye çevirmiştir.

20 Ocak 1968 tarihinde vefat eden Karatay, Edirnekapı’da Sakızağacı şehitliği birinci ada 97 numaralı kabre defnedilmiştir (Cunbur, 1968). Vefatının ardından çeşitli etkinliklerle anılmaya devam etmiştir. 25 Ocak 1983 tarihinde Türk Kütüphaneciler Derneği, Milli Kütüphane’de “Fehmi Ethem Karatay ve Aziz Berker” için anma toplantısı düzenlemiştir (*Anma Toplantısı*, 1983). 27 Mart 1995 tarihinde 31. Kütüphane Haftası etkinlikleri arasında “İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler ve Müze Kütüphanesi Okuma Salonu’na Fehmi Ethem Karatay adının verilmesi töreni” gerçekleştirilmiştir (*XXXI Kütüphane Haftası Kutlama Programı*, 1995; [31. Kütüphane Haftası Davetiyesi], 1995). 10-12 Mayıs 2018 tarihleri arasında düzenlenen III. Uluslararası Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Öğrenci Kongresi’nde “Fehmi Ethem Karatay’a Saygı Oturumu” gerçekleştirilmiştir.

Kütüphanecilik Kursu

Kütüphanecilik kursu 15 Eylül 1925 yılında başlamış ve 1926 Mayıs başlarında sona ermiştir. Kurs bitiminden bir hafta sonra sınav yapılmış ve başarılı olan kütüphanecilere birer ehliyetname verilmiştir. Subaşıoğlu ve Tamdoğan, bu kursu bitirenlere verilen ehliyetnamenin resmini ve yeni harflere çevrilmiş halini çalışmalarında yayımlamışlardır (Subaşıoğlu ve Tamdoğan, 2014). Süleymaniye Kütüphanesi Mikrofilm Arşivi 02703 numarada kayıtlı “Kütüphanecilik Kursu Ehliyetnamesi”nin görüntüsü net ve tam olmadığı için, Subaşı ve Tamdoğan’ın yayımlamış oldukları ehliyetnamenin bir başka örneği mi, ehliyetnamenin eki mi, farklı bir ehliyetname mi olduğu ne yazık ki anlayamamıştır. Temin edilen görüntü Abdullah Zihni Efendi’ye ait bir tezkere örneğini andırmaktadır. Her iki ehliyetname örneğinin de kaynağına ulaşılamaması bu soruların cevapsız kalmasına neden olmuştur.¹⁴

Şekil 1. Süleymaniye Kütüphanesi Mikrofilm Arşivi’ndeki Kütüphanecilik Kursu Ehliyetnamesi

Bibliothèque del’Université de Stamboul” isimli eserin bir müzayedede bir milyon yedi yüz bin liraya satıldığını bir gazete haberinden öğrenmekteyiz (Sahaflar, bibliyomanlar ve yuppiler, t.y.).

¹⁴ Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Mikrofilm Arşivi’nde bulunan ehliyetname örneği net ve tam olmadığından, ehliyetnamenin orijinal kaynağının tespiti için kütüphaneye resmî başvuru yapılmıştır. Yapılan bu başvuruya çok kısa bir zaman içerisinde cevap verilerek, belgenin aslının Süleymaniye Kütüphanesi’nde olmadığı ve mikrofilmin satın alma veya bağışçısına ait herhangi bir kaydın da bulunmadığı bilgisi verilmiştir.

İdare, katalog ve diğer kütüphanecilik derslerinin verildiği bu kursa 30 kadar kütüphaneci¹⁵ katılmıştır (Artukoğlu, 1962). 14 Teşrinievvel 1341 / 14 Ekim 1925 tarihli belgeden öğrenildiğine göre, harcırah olmayışından dolayı taşra hâfız-ı kütüpleri kursa katılamamış yalnızca İstanbul'daki hâfız-ı kütüpler katılabilmektedir. Ama kurs talimatnamesi, programı ve ders notlarının ilk formları taşra hâfız-ı kütüplerine gönderilmiştir (Ersoy, 1962). Adnan Ötüken, Fehmi Edhem tarafından kendisine gönderilen kurs talimatnamesi ve müfredatının tercümesini 1957 yılında, İsmail E. Erünsal ise kurs müfredatını eski harflerle 1982 yılında yayımlamıştır¹⁶ (Ötüken, 1957; Erünsal, 1982).

Kütüphaneciler Kursu Talimatnamesi

- 1- 1341 senesi eylülünün 15 inde İstanbul'da İstanbul Lisesine merbut olarak Süleymaniye Medresesinde kütüphanecilik kursu açılması mukarrerdir.¹⁷
- 2- Darülfünun Kütüphanesi Müdürü Fehmi Edhem Bey dersleri takrir edecek ve Kütüphaneler Müfettişi Ahmed Tevhid Bey (Şark Bibliyografisi) ile (eski yazıların kıraati) hakkında konferanslar verecektir.
- 3- Ders pazartesi, çarşamba ve cumartesi günleri saat ondan onbire kadardır.
- 4- Bugünkü gün hizmette bulunan kütüphane müdürleri ile hâfız kütüplerin cümlesi bu derse devam mecburdur.
- 5- Lâakal orta mektep tahsilini ikmal etmiş olanlardan kütüphanecilik mesleğini arzu edenler bu kursa iştirak edebilirler.
- 6- Nisan gayerine kadar devam edecek bu derslerden müdavimler imtihan edilir. Ehliyet tebeyyün edenlere birer ehliyetname verilir.
- 7- Hidemat-ı sabikalara hürmeten müstahak-ı tekaüt oldukları halde hizmetlerinde alıkonulmuş olan müsün zevatın derse devam hususu ihtiyarlarına bırakılır

HÂMİD ZÜBEYR

22 Ağustos 1341
Maarif Vekili namına
NAFİ ATUF

Şenalp tarafından yayımlanan 17 Ağustos 1341 / 17 Ağustos 1925 tarihli bir diğer belgeden anlaşıldığı üzere 9 Ağustos 1341 / 9 Ağustos 1925 tarihinde “Kütüphanecilik Kurslarının” gerçekleştirileceği başvekillik emriyle kararlaştırılmıştır. Yine bu belgeye göre kurs programı hazırlanarak Maarif Vekaleti'ne gönderilmiştir (Şenalp, 2001). 17 Ağustos 1925

¹⁵ Adnan Ötüken, “Türkiyede Kütüphanecilik Öğretiminin Tarihçesi” adlı yazısında kursa katılan kişilerin kimler olduğunu bilen veya hatırlayan meslektaşlarına çağrı yaparak, kendisi ile paylaşılmasından minnet duyacağını ifade etmiştir (Ötüken, 1957). Ötüken'in bu çağrısına cevap veren meslektaşlarının olup olmadığı bilinmiyor ama bu önemli kursa katılan kişilerin peşine düşülmesi gerektiğine inanıyoruz.

¹⁶ 1 Eylül 1925, Maarif Haberleri (Kütüphanecilik Kursu - Talimatname), *Maarif Vekaleti Mecmuası*, 1 (5), 104-107.

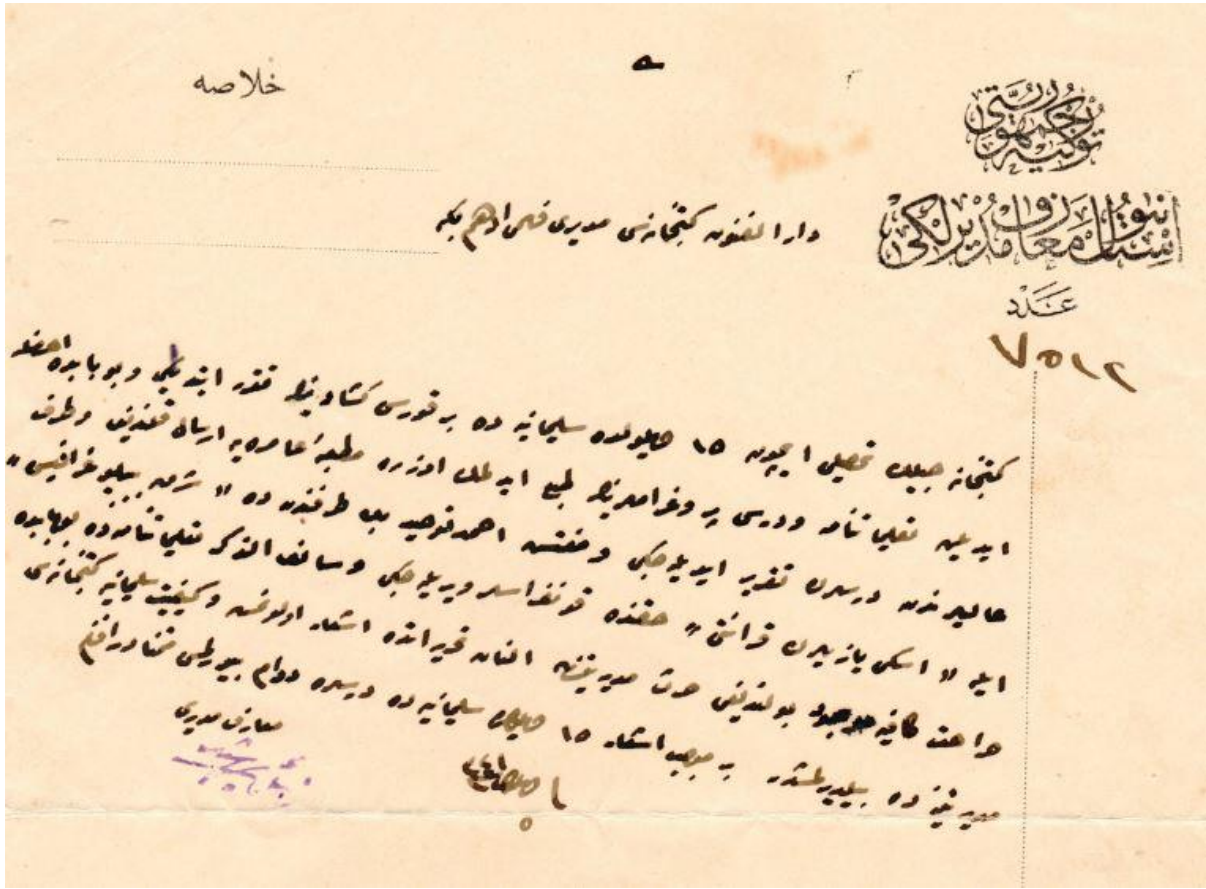
¹⁷ Artukoğlu, kursun Süleymaniye Medresesi'nde İstanbul Lisesi'ne bağlı olarak gerçekleştiğini belirtmiştir (Artukoğlu, 1962, s. 5).

tarihli belgeyle Maarif Vekaleti'ne gönderilen kurs programı ve talimatname 22 Ağustos 1925 tarihinde basılmıştır.

Düzenlenen bu kursa dair bir başka belge ise, 5 Eylül 1341 / 5 Eylül 1925 tarihinde İstanbul Maarif Müdürü Reşid Bey tarafından Fehmi Edhem Karatay'a gönderilmiştir.¹⁸ Bu belgede, kursa ilişkin bütün hazırlık süreçleri özetlenerek Hars Müdüriyeti'nden bu konuda bilgi geldiği ve Süleymaniye'de derslere devam edileceği belirtilmiştir.

Fehmi Edhem Bey'in 21 Temmuz 1925 tarihinden kısa bir süre önce İstanbul'a geldiği, Dârülfünun Kütüphanesi'ne müdür tayin edilerek 15 Ağustos 1925 tarihinde göreve başladığı ve 15 Eylül 1341 / 15 Eylül 1925 tarihinde kütüphanecilik kursunun başladığı düşünüldüğünde, sürecin çok hızlı planlandığı ve gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır.

Şekil 2. Türkiye Cumhuriyeti İstanbul Maarif Müdürlüğü'nün Fehmi Edhem Bey'e gönderdiği belge

Türkiye Cumhuriyeti
İstanbul Maarif Müdürlüğü
Aded
7512

Dârülfünun Kütüphanesi Müdürü Fehmi Edhem Bey'e

Kütüphanecilik tahsili için 15 Eylül'de Süleymaniye'de bir kurs küşadının takarrür ettiği ve bu bâbda ihzâr[?] edilmiş talimatnâme ve ders programlarının tab' edilmek üzere Matbaa-i Amire'ye irsal kılındığı ve taraf-ı âlilerinden derslerin takrir edileceği ve müfettiş Ahmed

¹⁸ Belge Burak Delibaş'ın özel arşivindedir.

Tevhid Bey tarafından da “Şark Bibliyografisi” ile “Eski Yazıların Kıraatı” hakkında konferanslar verileceği ve sâlifü’z-zıkr talimatnâmede bu bâbda hırâset kâffeye mevcut bulunduğu Hars Müdüriyeti’nden alınan tahriratta iş’âr olunmuş ve keyfiyet Süleymaniye Kütüphanesi Müdüriyeti’ne de bildirilmiştir Ber mucib-i iş’âr 15 Eylül’de Süleymaniye’de derslere devam buyrulması mütemennâdır efen[d]im.

Fî 5 Eylül Sene [1]341 [5 Eylül 1925]

Maarif Müdürü

[Reşid Bey]

Sonuç

Tanzimat Fermanı’nın ilanından sonra vakıf kütüphanelerine ilişkin görev ve sorumlulukların Evkaf Nezâreti ile Maarif Nezâreti arasında paylaşılması, kütüphanelerin işleyişi ve yönetilmesi bakımından problemler doğurmuştur. Cumhuriyet’in ilanından kısa bir süre sonra 3 Mart 1924’te çıkartılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile Şer’iye ve Evkaf Vekaleti veya hususi vakıflar tarafından idare edilen bütün medrese ve mekteplerin Maarif Vekaleti’ne devredilmesiyle, kütüphanelerin işleyiş ve yönetim karmaşasına bir yenisi daha eklenmiştir.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu kapsamında medreselerin kapatılmasıyla Medresetü’l-Kudât kütüphane olarak kullanılmak üzere Dârülfünun’a devredilmiştir. Bu sırada Dârülfünun Kütüphanesi’nde görevlendirilen Hasan Fehmi Edhem Karatay Maarif Vekaleti tarafından kütüphanecilik eğitimi almak üzere Paris’e gönderilmiş, ülkeye döndüğünde ise edindiği tecrübelerini meslektaşlarına aktarmak için bir kütüphanecilik kursu açılması talebinde bulunmuştur.

Kütüphanelerin idari teşkilatının hâlâ tam oturmamış olduğu bir dönemde Hars Dairesi ve bağlı olduğu Maarif Vekaleti’nden gerekli izinler alınarak kütüphanecilik kursu açılmıştır. Dönemin bütün şartları değerlendirildiğinde derslerin büyük kısmını tek başına üstlenen Fehmi Bey’in fazlasıyla yenilikçi ve ilerici düşüncelerinin müfredat programına yansdığı ve kursun dikkatlice programlandığı görülmektedir. Ayrıca, ders notlarının taşbaskısının yapılması da ilk kütüphanecilik meslek kitabının yayımlanmış olması açısından fazlasıyla önem teşkil etmektedir.

Hasan Fehmi Edhem Karatay modern Türk kütüphaneciliği yolunda ilk adımları atarak birçok ilki gerçekleştirmiştir. Yurtdışındaki eğitimini tamamladıktan çok kısa bir süre sonra kütüphanecilik kursunu planlamış ve hayata geçirmiş, Türk kütüphaneciliğine dair birçok çalışma yayımlamıştır. Karatay gibi Türk kütüphaneciliğine hizmet etmiş kişilerin daha farklı çalışmalarla ele alınarak kütüphanecilik mesleğimizin yeni çalışmalarına ilham vermesi temenni edilmektedir. Mesleğimiz ve tarihimiz açısından 53. vefat yıl dönümünün tamamlandığı bugünlerde Hasan Fehmi Edhem Bey’i hayranlık, minnet, rahmet ve saygıyla anıyoruz.

Kaynakça

- (1949, 15 Kasım). Unesco Türkiye Millî Komisyonu Toplantısı. *Cumhuriyet*, s. 33.
- [31. Kütüphane Haftası Davetiyesi]. (1995). [Davetiye]. Taha Toros Arşivi (Envanter No: 001610202016), İstanbul Şehir Üniversitesi e-Arşiv Sistemi. Erişim adresi: <http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/13785/001610202016.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- 1 Eylül 1925, Maarif Haberleri (Kütüphanecilik Kursu - Talimatname), *Maarif Vekaleti Mecmuası*, 1 (5), 104-107. Erişim adresi: <https://dijital.kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/periodicals/articlecatalog/details/28704>
- Acaroğlu, M. T. (1953). Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunumuz. *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, 2 (2), 125-138. Erişim adresi: <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/2261/2227>
- Artukoğlu, A. (1962). Türkiyede Kütüphanecilik Eğitimi. *Kütüphaneciliğin Sesi*, 1 (2-3), 5-10.
- Banarlı, Nihad Sami. Edebi Sohbetler: Yahyâ Kemal Enstitüsü. [Gazete Kupürü]. Taha Toros Arşivi (Envanter No: 001506479006), İstanbul Şehir Üniversitesi e-Arşiv Sistemi. Erişim adresi: <http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/handle/11498/8355>
- Candemir, M. (2004). Cumhuriyetin Başlangıcında Kaleme Alınan İstanbul Darülfünunu Kütüphanesi'ne Ait Bir Dahilî Nizâmname Lâyihası. *Türk Kütüphaneciliği*, 18 (4): 363-384. Erişim adresi: <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/211/206>
- Candemir, M. (2007). Yıldız Sarayı Kütüphanesi: Saray'dan Üniversite'ye. *Tarih Dergisi*, 45, 123-153.
- Cunbur, M. (1968). Fehmi Ethem Karatay. *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, 17 (1), 3-7. Erişim adresi: <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/1814/1794>
- Dârülfünun Kütüphanesi (1925, 21 Temmuz). [Gazete kupürü, Vatan]. İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-Kaynaklar (Envanter No: NS2349), İ.B.B Atatürk Kitaplığı, İstanbul.
- Dârülfünun Kütüphanesinde ıslahat (1925, 21 Temmuz). [Gazete kupürü, Cumhuriyet]. İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-Kaynaklar (Envanter No: NS0336), İ.B.B Atatürk Kitaplığı, İstanbul.
- Dârülfünun'un zengin ve büyük kütüphanesi ilmî ve asrî bir surette tasnif edilmeye başlandı (1925, 21 Temmuz). [Gazete kupürü, İkdam]. İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-Kaynaklar (Envanter No: NS0907), İ.B.B Atatürk Kitaplığı, İstanbul.
- Dölen, E. (2010). *Türkiye Üniversite Tarihi 2: Cumhuriyet Döneminde Darülfünun (1922-1933)*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ersoy, O. (1962). Kütüphaneciliğimizle İlgili Belgeler. *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, 11 (1 2): 22-28. Erişim adresi: <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/2042/2011>
- Erünsal, İ. E. (1982). *Kütüphanecilikle ilgili Osmanlıca metinler ve belgeler I*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Eski Eserleri Koruma Encümeni 1936 Yılı Mesaî Raporu. (1940). İstanbul: Rıza Koşkun Matbaası.
- Eyice, S. (1995). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi Tarihçesine Dair. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3 (4), 1-8. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusosyoloji/issue/530/4838>
- Eyice, S. (2001). "Karatay, Fehmi Ethem", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 24, 473-474.
- İstanbul Anıtları Hakkında Alınan Karar. (1945). [Karar Belgesi]. Aziz Ogan Koleksiyonu (Envanter No: OGNIST0101506), Boğaziçi Üniversitesi Arşiv ve Dokümantasyon Merkezi. Erişim adresi:

<http://digitalarchive.boun.edu.tr/bitstream/handle/123456789/3293/OGNIST0101506.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

- İstanbul Dârülfünun Kütüphanesi Talimatnamesi. (1926). İstanbul: Türkiye Cumhuriyeti İstanbul Darülfünunu.
- İstanbulun Beşyüzüncü ve Müteakip Fetih Yıllarını Kutlama Derneği Ana Nizamnamesi. (1950). İstanbul: İstanbulun Beşyüzüncü ve Müteakip Fetih Yıllarını Kutlama Derneği.
- İstanbulun Beşyüzüncü ve Müteakip Fetih Yıllarını Kutlama Derneği İkinci Genel Toplantısı 1951. (1951). İstanbul: İstanbulun Beşyüzüncü ve Müteakip Fetih Yıllarını Kutlama Derneği, Sucuoğlu Matbaası.
- [Karatay], F. E. (1341). *Kitabiyat*. İstanbul: Dârülfünun Matbaası.
- [Karatay], F. E. (1341). *Kütüphanecilik*. İstanbul: Dârülfünun Matbaası.
- [Karatay], F. E. (1341). *Tasnif-i Âşarî Kavaidi*. İstanbul: Dârülfünun Matbaası.
- Karatay, F. (1946). İbrâhim Paşa Camisi ve Üniversite Kitaplığı. *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*, 73, 17-21.
- Karatay, F. (1946). Ragıp Paşa Kütüphanesi. *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*, 59, 21-22.
- Karatay, F. E. (1968). Kütüphane Tarifi, Menşe'ı Hülâsa-i Tarihiyesi. *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, 17 (1), 15-23. Erişim adresi: <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/1817/1797>
- Karatay, F.E. (1968). Hayatımdan Parçalar. *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, 17 (2), 73-74. Erişim adresi: <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/1835/1815>
- Karatepe, T.Ç. (2013). "Yıldız Sarayı Kütüphanesi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 43, 544-545.
- Ötügen, A. (1957). Türkiyede Kütüphanecilik Öğretiminin Tarihçesi. *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, 6 (1-2), 1-35. Erişim adresi: <http://tk.org.tr/index.php/TK/article/view/2110/2078>
- Sahaflar, bibliyomanlar ve yuppiler:"90"ın son müzayedesinde 238 kitap, 70 milyon liraya satıldı. (t.y.). [Gazete Kupürü]. Taha Toros Arşivi (Envanter No: 001505409006), İstanbul Şehir Üniversitesi e-Arşiv Sistemi. Erişim adresi: <http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/6502/001505409006.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Stummvoll, J. (1962). Türk Kütüphaneleri ve Türk Kütüphaneciliği. (M. Derer, Çev.). *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, 11 (1-2), 44-47. Erişim adresi: <http://tk.org.tr/index.php/TK/article/view/2045/2014>
- Subaşıoğlu, F. ve Tamdoğan, O. G. (2014). Ankara Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümü'nün Kuruluş Öyküsü, *Türk Kütüphaneciliği*, 28 (4), 583-621. Erişim adresi: <http://tk.org.tr/index.php/TK/article/view/2491/2500>
- Şehsuvaroğlu, B. N. (1975). Birinci Ölüm Yıldönümü Nedeniyle: Nurettin Kalkandelen 1902-1974. *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, 24 (4), 331-333. Erişim Adresi: <http://tk.org.tr/index.php/TK/article/view/2344/2308>
- Şenalp, L. (2001). *İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi: Başlangıcından Günümüze*. Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği.
- TK Yayın Kurulu (1952). Türk Kütüphaneciliğine Hizmet Edenler: 2 H. Fehmi Edhem Karatay. *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, 1 (1), 69-70. Erişim adresi: <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/2307/2272>
- TK Yayın Kurulu (1968). Fehmi Ethem Karatay ve Aziz Berker'i Kaybettik. *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, 17 (1), 61. Erişim adresi: <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/1833/1813>

- Tüfekçibaşı, A. (1997). *İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesinin Yararlandırma Hizmetlerinde Bağlı Birimlerle İlişkileri* (yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Türk Kütüphaneciliğinin öncülerinden Fehmi Ethem Karatay ve Aziz Berker için, ebediyete geçişlerinin 15. yıldönümü dolayısıyla düzenlenen anma toplantısı. (1983). [Ankara]: Türk Kütüphaneciler Derneği.
- Üstün, A. (1977). Üniversite Kütüphaneleri. *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, 26 (4), 229-235. Erişim adresi: <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/1772/1754>
- XXXI Kütüphane Haftası Kutlama Programı. (1995). [Broşür]. Taha Toros Arşivi (Envanter No: 001610201016), İstanbul Şehir Üniversitesi e-Arşiv Sistemi. Erişim adresi: <http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/13786/001610201016.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Yazıbakan, Y. (2019). *Devlet Salnâmeleri'ne Göre 1925-1928 Yılları Arasında Türkiye'de Eğitim* (yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu.

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Çerçevesinde Kültür ve Turizm Bakanlığı'na Bağlı Halk Kütüphanelerinin Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi

Assessment of the Activities of Public Libraries Affiliated to the Ministry of Culture and Tourism within the Framework of Sustainable Development Goals

Nuh Mehmet Topkaraoğlu*

Öz

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, Birleşmiş Milletler (BM) 'in yoksulluğu yok etmek, barış ve refah içinde yaşamak ve gezegeni korumak için üye ülkelerin önüne koyduğu hedeflerdir. BM, bu hedefleri 2030 yılına kadar gerçekleştirmeyi planlamaktadır. Gerçekleşen kalkınmanın sürdürülebilir olması için kalkınmanın nüfusun her kesimine yayılması gerekmektedir. Bu noktada halkın her kademesine ücretsiz hizmet sunan kütüphaneler Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin doğal destekçisi olarak ön plana çıkmaktadır. Çalışmada kütüphanelerin bu varoluşsal rollerinin ortaya konması amaçlanmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı kapsamında hizmet veren kütüphanelerin faaliyet raporları irdelenerek, Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerini destekler nitelikteki faaliyetler tespit edilmeye çalışılmıştır. 2006-2019 arası 14 faaliyet raporu değerlendirilmiştir. Araştırma göstermektedir ki kütüphanelerin verdiği eşitlikçi, demokratik ve kapsayıcı hizmetler, hali hazırda kalkınmayı tabandan desteklemektedir.

Anahtar Sözcükler: *Sürdürülebilir kalkınma; halk kütüphaneleri; Birleşmiş Milletler.*

Abstract

The Sustainable Development Goals are the goals set by the United Nations (UN) to eradicate poverty, to live in peace and prosperity, and to protect the planet. The UN plans to accomplish this initiative until the year 2030. In order for the development to be sustainable, it is expected to spread to all parts of the population. At this point, libraries that provide free services to all levels of the community come to the forefront as the natural supporter of the Sustainable Development Goals. In this study, it is aimed to reveal these existential roles of libraries. Therefore, the activities supporting the Sustainable Development Goals were tried to be determined by examining the activity reports of the libraries serving within the body of the Ministry of Culture. For this purpose, fourteen (14) activity reports between the years of 2006 and 2019 were evaluated. Research shows that the equitable, democratic and inclusive services provided by libraries already support development.

Keywords: *Sustainable development; public libraries; United Nations.*

*Öğr. Gör., Tarsus Üniversitesi, Tıbbi Dokümantasyon ve Sekreterlik Programı. E-posta: nuhtopkaraoglu@tarsus.edu.tr

Lecturer, Tarsus University, Medical Documentation and Secretarial Program.

Geliş Tarihi – Received: 06.12.2020

Kabul Tarihi – Accepted: 13.03.2021

Giriş

İnsan, tarih boyunca doğanın bir parçası olarak hayatta kalmıştır. Başlarda avcı-toplayıcı olan insan türü sonraları yerleşik hayata geçerek ilk üretimi gerçekleştirmiştir. Üretim ile birlikte refahı da artan insanoğlu daha fazla tüketmeye başlamıştır. Bulunduğu çevre ihtiyaçlarına cevap verdiği sürece yerel kaynaklardan faydalanmış, ihtiyaçları (nüfusa ve yaşam tarzına bağlı olarak) arttıkça farklı bölgelerdeki kaynaklara yönelmiştir. Özellikle sanayi devrimi sonrası bireysel üretimden makine üretimine geçen insanlık, çevresel kaynakları daha hızlı tüketir hale gelmiştir. Bu da yeni kaynaklara olan ihtiyacı artırmış ve buna paralel olarak doğadaki tahribat da artmıştır. Günümüzde de devam eden yıkım süreci, sınırlı olan doğal kaynakları tüketmektedir. Doğal kaynaklar üzerinden yaşanan yok edişin aslında yok oluş anlamına geldiğini geride kalan yüzyılda anlamaya başlayan insanoğlu, artmakta olan çevresel tehditler ve tükenmeye başlayan doğal kaynaklar ile yüz yüze kalmıştır. Tüketime dayalı bu sistemin yaşanabilir bir dünya bırakmayacağı düşünüldüğünde, insanlar önce yenilenebilir kaynaklara yönelmiş, sonrasında ise sürdürülebilir tüketime çare aramaya başlamıştır.

Sürdürülebilirliğin birçok tanımı olsa da temelde son yıllarda bu tema “gelecekte çalmama” üzerine inşa olmuştur. Önceleri sadece devamlılığı sağlama anlamına gelen sürdürülebilirlik, günümüzde kaynakları koruma ve gelecek nesillere aktarma şeklinde tanımlanmaktadır. Kaliforniya Üniversitesi bunu sürdürülebilir kalkınma altında işleyerek “Gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinden ödün vermeden günümüzün ihtiyaçlarını karşılayan kalkınma” şeklinde tanımlamaktadır (California University, 2020). Başka bir çalışmada ise sürdürülebilir kalkınma dünyanın devamlılığını koruma altına almak için ekolojik ve bilimsel anlayışın bir arada yürütülmesi gerektiğine vurgu yapılmaktadır (Kılıç, 2013, s. 205). Sürdürülebilir kalkınma, Birleşmiş Milletler (BM) tarafından ilk defa 2005 yılı genel kurulunda tanımlanmıştır. BM, sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde 3 ana başlığa odaklanmaktadır. Bunlar *ekonomik sürdürülebilirlik*, *çevresel sürdürülebilirlik* ve *sosyal sürdürülebilirliktir*. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, BM tarafından yoksulluğu ortadan kaldırmak, gezegeni korumak, barış ve refah içinde yaşamak için ülkelerin önüne konulmuş olan hedeflerdir. 2030 yılına kadar bu hedefleri gerçekleştirerek dünyayı herkes için yaşanabilir bir yer haline getirmeyi amaçlayan BM, bu kapsamda yer alan çalışmalar yürüten hükümetlere de destek olmaktadır (Birleşmiş Milletler, 2020). BM bu amaçları belirlerken, kalkınmanın sürdürülebilir olması için toplumun her kesiminin kalkınmanın içinde yer alması gerektiğini göz önünde tutmuştur. Bu sebeple de kapsayıcı olmaya çalışarak hem hedef kitleyi bütün insanlar olarak belirlemiş, hem de bütün insanların ortak sorunlarını çözmeyi temel alan bir yaklaşım sergilemiştir.

Sürdürülebilir kalkınmanın en önemli destekçilerinden birisi de sorumlulukları gereği şüphesiz kütüphanelerdir. Bilgi olmadan kalkınmanın olması düşünülemez. BM'nin koyduğu hedefler doğrultusunda kütüphaneler kalkınmaya ilişkin bu görevleri başarmada önemli roller üstlenmelidirler ki, IFLA tarafından öngörülende budur. Ülkemizdeki kütüphanelerin yaptıkları icraatlar bu yaklaşımla daha önce araştırılmamıştır. Özellikle halk kütüphanelerinin toplum temelli bir kalkınmada kilit önem taşıdıklarını söylemek yanlış olmaz. Bu önemli kurumların sürdürülebilir kalkınmadaki rollerini daha iyi tanımlamak adına, faaliyetlerini yakından incelemek gerekir. Bu çalışmanın amacı bu faaliyetleri irdeleyerek Kültür ve Turizm Bakanlığı

bünyesindeki bu kuruluşlarda yürütülen Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine yönelik (bu amaçla yapılmaya bile) icraatları tespit etmektir. Aynı zamanda ileride halk kütüphanelerine bu bağlamda verilecek görevlere bir dayanak noktası oluşturmak çalışmanın hedefleri arasındadır.

Literatür

Sürdürülebilir kalkınma konusu literatürde geniş olarak işlenmektedir. Kalkınma ve kütüphaneler konusu ise çok araştırılan bir konu olmamıştır. Kütüphanelerin kalkınma programlarındaki yeri 1970’li, 80’li ve 90’lı yıllarda ele alınmış, ancak BM kalkınma amaçları çerçevesinde kütüphanelerin rolü fazla işlenmemiştir. Buradan hareketle, literatürde yer alan çalışmalar belirlenirken kalkınma ve eğitim alanında toplumun gelişimini anlatan çalışmalara yer verilmeye çalışılmıştır.

1975 yılında yapılan bir çalışmada, kütüphane ve bilgi hizmetlerinin ulusal düzeyde planlanması işlenmektedir. Araştırmacı, ulusal kalkınmanın olabilmesi için ulusal anlamda nitelikli bilgi sağlama hizmeti ve kütüphanelere ihtiyaç olduğu konusuna çalışmasında değinmiştir (Mohrhardt, 1975, s. 63). Bu konu, amacı üye ülkeleri eğitim, bilim ve kültür alanlarında geliştirmek olan UNESCO’nun çalışmalarında da geçmektedir. UNESCO ülkelerin eğitim, kültür ve bilim alanlarında gelişmesi için herkesin eşit haklara sahip olmasını, temel özgürlükleri, saygıyı, ırkçılık karşıtlığını savunarak evrensel barışı tesis etmeye çalışmaktadır. 1945 yılında kurulan UNESCO tarafından derlenen ilk raporda, bu hedeflere giden yolda kütüphanelerin önemine atıfta bulunmaktadır (Parker, 1985,ss. 98-99). UNESCO’ya göre global iyileşmenin yolu kütüphanelerden geçmektedir. Çünkü kültürün temelini bilgi oluşturmaktadır. Bilginin kaynağı ise kuşkusuz kütüphanelerdir. UNESCO kütüphaneciliği destekleyici birçok faaliyette bulunarak eğitimin, bilimin ve kültürün gelişmesine katkı sunmuştur.

UNESCO’nun Türkiye’de yürüttüğü çalışmalara Çapar’ın araştırmasında rastlamaktayız. Çapar özetle: ODTÜ Kütüphanesi, Hacettepe Üniversitesi Kütüphanesi, Devlet Arşivleri, TÜR DOK (Türkiye Bilimsel ve Teknik Dokümantasyon Merkezi), İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi gibi birçok kurum yeni teknoloji (kitap patolojisi ve mikrofilm laboratuvarı gibi) ile donatılmış ve konunun uzmanları söz konusu bilgi merkezlerine gelerek eğitim vermiş olsa da kütüphanelerin ülke genelinde desteklenmesi tam anlamı ile gerçekleştirilememiştir (Çapar, 1987, s. 174) demektedir. UNESCO Türkiye Milli Komisyonu ise sadece tabana kütüphane hizmeti yayılması ile yetinilmemesi ve etkili bir hizmet sunumu için öncelikle şehirlerin imar planlarında kütüphanelere yer verilmesi gerektiğini ifade etmiş ve kültürel gelişim için kütüphanelere “müzik bölümleri” kurulmasını önermiştir(UNESCO Türkiye Millî Komisyonu, 1974, s. 77). Günümüzde bu ilericici düşüncelerin Türkiye’de hayata geçemediğini görmekteyiz.

Kalkınma planlarında da kütüphaneler konusuna önem atfedilmektedir. Kalkınmada kütüphanelerin rolü olması gerektiği farklı planlarda dile getirilmiştir. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (1963-1967) kütüphaneye eğitim alanında yer verilirken, sonraki kalkınma planlarında kütüphane kültür başlığı altında değerlendirilmiştir. İlk Beş Yıllık Kalkınma Planında köylerde kitaplıklar kurularak eğitimin desteklenmesi gerektiği, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (1968-1972) ise kütüphanelerin yaygın eğitimi desteklemesi gerektiği belirtilmektedir. Bunun için halk eğitim merkezleri ile koordineli çalışarak, halkın eğitim

seviyesinin yükselmesine yardımcı olunması gerektiği vurgulanmaktadır. Üçüncü (1973-1977) ve Dördüncü (1979-1983) Beş Yıllık Kalkınma Planlarında ise bina ve hizmet yeterlilikleri ve halka daha eşit imkânlar sunma adına her bölgeye gezici kütüphane temini ele alınmaktadır (Özdemirci, 1987, s. 199). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planına gelindiğinde dahi (2001-2005) hala kütüphanelerin yaygınlaştırılması gerekliliğine vurgu yapılmamaktadır (Holt, 2003, s. 81).

Kalkınma planlarında kütüphanelerin yer alması gerekliliği IFLA tarafından da önerilmektedir. IFLA tarafından BM'nin 2030 gündemine yönelik hazırladığı çalışmada, bilgiye erişimin bütün kalkınma hedefleri için gerekli olduğu belirtilmektedir. Kütüphanelerin dâhil edilmediği bir kalkınma planının eksik olacağına vurgu yapılan çalışmada, kütüphanelerin bu yöndeki fon ihtiyaçlarına değinmektedir. Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine yönelik olarak da her ülkenin ihtiyaçları ve imkânları ölçüsünde farklı yollar benimseyebileceği öngörülmektedir (IFLA, 2016, s. 324). Raporda kütüphanelerin bu süreçte kendilerine nasıl yer bulmaları gerektiği ile ilgili öneriler, süreci yönetmeleri için gerekli bilgiler de yer almaktadır. IFLA bu çalışmada kütüphanelerin hangi yönleri ile kalkınma hedeflerine destek olacağını da şu şekilde listelemiştir;

- Medya ve bilgi okuryazarlığı da olmak üzere evrensel okuryazarlığı ve dijital becerileri destekleyerek,
- Bilgiye erişim anlamındaki uçurumları kapatarak hükümetlerin, sivil toplumun, iş dünyasının ve halkın yerel bilgi ihtiyaçlarını daha iyi anlamalarına yardımcı olarak,
- Hükümet programları ve hizmetleri için bir hizmet noktası ağı sunarak,
- BİT erişimi yoluyla, kendilerini insanların yeni dijital beceriler geliştirmesine yardımcı olmaya adanmış çalışanlarıyla dijital dünyaya dâhil olmayı geliştirerek,
- Araştırmacı ve akademik camianın kalbi olma görevini yürüterek,
- Dünya kültürünü ve mirasını muhafaza ederek ve bunlara erişim sağlayarak (IFLA, 2016, s. 332).

Konuyu bilgi toplumu stratejilerimiz ekseninde ele alan bir araştırmada da, kütüphaneler toplumun her kesimini eğitmenin aracı olarak sunulmaktadır. İlgili çalışmada bilgi teknolojilerinin yaygınlaştırılması, bilgi okuryazarlığı, görsel okuryazarlık, medya okuryazarlığı, bilgisayar okuryazarlığı eğitimleri verilmesi, bilgiye erişimde engellerin kaldırılarak engelli yurttaşlara gereken hizmetin sunulması ve bu sayede dezavantajlı bu kesimi sosyal hayata katabilme gibi birçok yönüyle kütüphanenin toplumun gelişimi ve bütünleşmesindeki rolüne değinilmiştir (Karadeniz ve Yılmaz, 2016, s. 78).

Kuzey Amerika'nın halk kütüphaneleri düzeyinde öncü kuruluşlarından olan Kent Kütüphaneleri Konseyi, 2011 yılında sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir toplum üzerine bir rapor hazırlanmıştır. Raporda sürdürülebilirliğin üçayağı olan ekonomik sürdürülebilirlik, çevresel sürdürülebilirlik ve sosyal sürdürülebilirliğe halk kütüphanelerinin katkıları değerlendirilmektedir. Rapora göre halk kütüphaneleri; yaşam boyu öğrenmeyi destekleyerek, bireye beceri kazandırarak, bireyin iş bulmasına ve kendini geliştirmesine destek sunarak ekonomik sürdürülebilirliğe katkı sunar. Yeşil binalar ve yeşil uygulamalar ile toplumda

çevresel farkındalığı artırarak çevresel sürdürülebilirliğe destek olur. Kütüphaneleri herkes için ulaşılır kılmak, eğitim programları tasarlamak, teknolojiye yönelik eğitimler vermek, toplum sağlığını desteklemek ve güvenli ve güvenilir bir kaynak olmak toplumsal sürdürülebilirlik için en önemli kriterler olarak sayılabilir (Urban Libraries Council, 2011, s. 11).

Son olarak da Yıldırım ve Akkaya'nın (2020) çalışmalarına değinilebilir. Araştırmacılar bu çalışmada kütüphaneler ve sürdürülebilirlik açısından genel bir değerlendirmede bulunmaktadır. Çalışma sürdürülebilirlik kavramı ele alınarak başlamakta ve sürdürülebilirliğin ekonomik, sosyal ve çevresel boyutları değerlendirildikten sonra kurumsal sürdürülebilirliğin üzerinde durulmaktadır. Kurumsal sürdürülebilirlik çerçevesinde kütüphane bileşenleri ile ele aldıktan sonra, IFLA'nın raporuna atıf yapılarak sürdürülebilirlik adımlarında kütüphanelerin rolleri irdelenmektedir. Çalışma kütüphanelerin sürdürülebilirliğe olan katkısı açısından ülkemizde yapılmış en kapsayıcı çalışma olarak değerlendirilmektedir.

Yöntem

Kütüphanelerin sürdürülebilir kalkınmadaki rolünün IFLA tarafından daha net çizildiği söylenebilir. Bu yaklaşımla, kalkınma planlamasının ülke özelinde ülke ihtiyaçlarına yönelik olarak yapılmasının gerekli olduğu anlaşılmaktadır. Ülkemizde sürdürülebilir kalkınma adına Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı faaliyet yürütmektedir. İlgili birim tarafından amaçlara yönelik olarak bir web sitesi kurulmuş (<http://www.surdurulebilirkalkinma.gov.tr/>) olup, bu sayfada kalkınma hedeflerine yönelik ülkemizin hazırladığı raporlar, amaçların tanımlanması, istatistiki göstergeler gibi birçok bilgiye yer verilmektedir. Doküman ve bilgilerin incelenmesi sonucunda ilgili hedefler doğrultusunda kütüphanelere yer ayırmadığı ve bir misyon yüklediği görülmektedir. Önceki bölümlerde önemine değinildiği üzere; halk kütüphanelerinde yürütülen çalışmalar araştırılacaktır. Bu çalışmalardan kalkınma hedeflerine katkı sunanlar derlenecektir. Daha sonraki çalışmalarda kalkınma hedeflerine yönelik kütüphane politikaları oluşturulması için temel bir dayanak noktası hazırlanmıştır. Çalışmada sorun olarak görülen nokta, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik çalışmalar planlanırken kütüphanelerin bu sürecin bir parçası olarak görülmemesidir. Bu gerçek ortaya konulduktan sonra, kütüphanelerin kalkınma hedeflerine etki edecek uygulamaları olduğu da ortaya koyulmuştur. Bunu yaparken aşağıdaki sorulara cevaplar aranmıştır:

- Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı kütüphanelerin faaliyetleri sürdürülebilir kalkınma hedefleri çerçevesinde midir?
- Bu faaliyetler sürdürülebilir kalkınma hedefleri gözetilerek mi yapılmıştır?
- Varoluşsal olarak kütüphaneler sürdürülebilir kalkınma için potansiyel ortaklar mıdır?

Araştırma sorularını dayanak alacak olan hipotez; "Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı kütüphaneler Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerini gerçekleştirmede doğaları gereği, farkında olmadan rol üstlenmektedirler" şeklinde oluşturulmuştur.

Çalışmada ortaya konan soruların yanıtları aranırken betimleme yöntemi kullanılmıştır. Betimleme yöntemi olayların, varlıkların, kurumların, grupların ve çeşitli alanların ne olduğunu açıklamaya çalışan bilimsel yöntemdir (Kaptan, 2000, s. 59). Veri toplama tekniği olarak içerik analizi tekniği kullanılmıştır. İçerik analizi yöntemi ile Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın sitesinde yer alan 2006-2019 faaliyet raporları taranmıştır. Faaliyet raporlarından sürdürülebilir

kalkınma hedeflerine uygun olan çalışmalar derlenmiştir. Söz konusu uygunluk değerlendirmesi, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinden derlenmiş olan bir kontrol listesi aracılığı ile ölçülmeye çalışılmıştır. Liste, 16 madde altında alt başlıklara kadar indirgenerek hazırlanmış ve uzman görüşü de alındıktan sonra kullanılmıştır. 17. madde kalkınma hedeflerinin iç işlerliğine yönelik olduğu için, listede yer verilmemiştir. Liste kullanımı sonucunda elde edilen veriden yapılan çıkarımlarla alt başlıklara eklemeler yapılması zorunlu hale gelmiştir. Kontrol listesi içinde toplumsal kalkınma alanında dezavantajlı gruplara doğrudan değinen bir başlık olmaması ve kültürel gelişimin tam olarak işlenmemesi bu kararın alınmasında etkili olmuştur.

Sürdürülebilir kalkınma hedeflerine katkı sunan halk kütüphanesi örneklerini görmek adına, öncelikle sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin tanımlandığı bir kontrol listesi hazırlanmıştır. Liste ilk başta kalkınma hedefleri bire bir uyarlanarak tasarlanmıştır. Bu kontrol listesi üzerine araştırma yapılırken, Kültür ve Turizm Bakanlığı faaliyet raporlarında yer alan bazı başlıklarında bu liste içinde yer alması gerektiği düşünülmüştür. Bunlardan ilki eşitsizliklerin azaltılması altında dezavantajlı grupların yer alması gerekliliğidir. Toplumsal gelişim için, toplumun her kesimine, hatta özellikle de toplumun geneli ile aynı imkânlarla sahip olmayan gruplara yönelmek gerekmektedir. Kalkınma, engelli bireylere, yoksullara, azınlıklara eşit imkânlar tanıyarak mümkün olabilir (Gürsel ve Kolaşın, 2010, s. 1). Öte yandan sürdürülebilir kalkınma daha öncede söz edildiği gibi üç boyutta ele alınmaktadır. Bu alanlardan biriside sosyal boyuttur. Sosyal boyutu ise kültür ayağı olmaksızın düşünülemez. Sosyal ya da toplumsal olgular kültür ile örülmüşlerdir. Bu sebeple kültürün sürdürülebilir kalkınma kontrol listesi içinde değerlendirilmesi gerekmektedir.

Bu çıkarımlar sonucu dezavantajlı bireylere yönelik hizmetler eşitsizliklerin azaltılması başlığı altında, kültürel konular ise nitelikli eğitim altında kültürel gelişim olarak sınıflanmaktadır. Bu kararın sonucu olarak kontrol listesi son halini almıştır.

Bulgular

Yıllara göre belge tarama sonucu elde edilen faaliyetler aşağıdaki şekilde gruplandırılmıştır:

2006

4) Nitelikli Eğitim

b) Kültürel faaliyetler ile bireysel gelişimi destekleme:

- 2394 adet kültürel etkinlik düzenlendi.
- Radyo tiyatroları desteklenmiştir.

8) İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme

a) Teknolojik yeniliklere destek sunma:

- İnternete erişim projesi başlatılmıştır.

9) Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı

a) Ar-Ge'nin desteklenmesi:

- Hedef gruplara yönelik proje geliştirme eğitimleri verilmiştir.

10) Eşitsizliklerin Azaltılması

c) Dezavantajlı gruplara eşit fırsatlar tanıma:

- Beyazıt Devlet Kütüphanesinde sesli kitaplık oluşturma için 6 adet stüdyo ve brail baskı ünitesi kuruldu.
- Görme engellilere 500 CD ödünç verilmektedir.
- 20 pilot ilde evlere kitap hizmeti PTT ile anlaşma sağlanarak başlamıştır.

2007

4) Nitelikli Eğitim

b) Kültürel faaliyetler ile bireysel gelişimi destekleme:

- 4397 adet kültürel etkinlik düzenlendi.

8) İnsana Yakısr İş ve Ekonomik Büyüme

a) Teknolojik yeniliklere destek sunma:

- 288 kütüphane için 300 bilgisayar ve 115 yazıcı alınmıştır.

9) Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı

a) Ar-Ge'nin desteklenmesi:

- Hizmet içi eğitimler ve seminerlerle yenilikçilik tetiklenmeye çalışılmıştır.

10) Eşitsizliklerin Azaltılması

c) Dezavantajlı gruplara eşit fırsatlar tanıma:

- 13 konuşan kitaplık kuruldu.
- 20 pilot ilde 33 kişiye Eve Teslim Kitap Projesi kapsamında kitap sağlanmıştır.

2008

4) Nitelikli Eğitim

b) Kültürel faaliyetler ile bireysel gelişimi destekleme:

- 4035 adet kültürel etkinlik düzenlendi

8) İnsana Yakısr İş ve Ekonomik Büyüme

a) Teknolojik yeniliklere destek sunma:

- 328 halk kütüphanesinde İnternet Erişimi Merkezleri kurulmuş olup, 5480 bilgisayarla ücretsiz olarak internet erişim hizmeti sağlanmıştır
- 288 kütüphaneye 350 bilgisayar ve yazıcı alınmıştır
- İl halk kütüphaneleri ve yazma eser kütüphaneleri web sayfaları için alt yapı oluşturulmuştur
- Yazma eserler dijitalleştirilmeye başlanmış ve internet ortamına atılması için hazırlıklar yapılmaktadır

9) Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı

a) Ar-Ge'nin desteklenmesi:

- Entegre E-Kütüphane projesi başlamıştır

2009

4) Nitelikli Eğitim

b) Kültürel faaliyetler ile bireysel gelişimi destekleme:

- 4097 adet kültürel etkinlik düzenlendi

8) İnsana Yakısr İş ve Ekonomik Büyüme

a) Teknolojik yeniliklere destek sunma:

- 218 kütüphane için 383 bilgisayar temin edilmiştir.
- 605 kütüphanede kablosuz ağ kurulmuştur.
- 13 yazma eser ve 22 halk kütüphanesi web sayfaları yayınlanmıştır
- 42 e-kitap hizmete sunulmuştur
- Yazma eserlerin %94'ü dijitalleştirilmiştir

9) Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı

a) Ar-Ge'nin desteklenmesi:

- Entegre E-Kütüphane projesi kapsamında 121 kurum kütüphanesine ait veriler sisteme aktarılmıştır
- Üniversitelerle iş birliğine gidilmiştir

10) Eşitsizliklerin Azaltılması

c) Dezavantajlı gruplara eşit fırsatlar tanıma:

- 20 pilot ilde 93 kullanıcıya evlerinde 274 kitap sağlanmıştır

2010

4) Nitelikli Eğitim

b) Kültürel faaliyetler ile bireysel gelişimi destekleme:

- 3707 adet kültürel etkinlik düzenlendi

8) İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme

a) Teknolojik yeniliklere destek sunma:

- 505 kütüphanede kablosuz internet hizmeti verilmeye başlanmıştır
- 31 halk kütüphanesi web sayfası daha hizmete girmiştir
- Yazma eserlerin %99'u sisteme aktarılmıştır
- 17 e-kitap daha hizmete sunulmuştur

9) Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı

a) Ar-Ge'nin desteklenmesi:

- Entegre E-Kütüphane projesi kapsamında toplukatalog.gov.tr kuruldu

2011

4) Nitelikli Eğitim

a) Herkes için kapsayıcı ve nitelikli eğitim:

- Türkiye okuma kültürü haritası çıkarılmıştır

b) Kültürel faaliyetler ile bireysel gelişimi destekleme:

- 3707 adet kültürel etkinlik düzenlendi

8) İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme

a) Teknolojik yeniliklere destek sunma:

- 240 bilgisayar alınmıştır
- 50 il halk ve 83 ilçe halk kütüphanesinin web sayfaları yayınlanmıştır

9) Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı

a) Ar-Ge'nin desteklenmesi:

- TÜBESS çalışmaları başlamıştır

- RFID teknolojisi kitaplarda kullanılmaya başlanmıştır

10) Eşitsizliklerin Azaltılması

c) Dezavantajlı gruplara eşit fırsatlar tanıma:

- Görme engelli kullanıcılar için 85 kütüphaneye bilgisayar ve yazılım alınmıştır
- 176 kitap gönüllüler tarafından seslendirilmiştir
- Altı kayıt stüdyosunun yapımına başlanmıştır
- 20 pilot ilde evlerinde 82 kullanıcıya 196 kitap sağlanmıştır

2012

4) Nitelikli Eğitim

b) Kültürel faaliyetler ile bireysel gelişimi destekleme:

- 3248 adet kültürel etkinlik düzenlendi

8) İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme

a) Teknolojik yeniliklere destek sunma:

- 225 bilgisayar internet erişimi için alınmıştır

9) Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı

a) Ar-Ge'nin desteklenmesi:

- TÜBESS faaliyetlerine başlamıştır

10) Eşitsizliklerin Azaltılması

c) Dezavantajlı gruplara eşit fırsatlar tanıma:

- 473 kitap seslendirilmiştir
- 6 kayıt stüdyosunun yapımına tamamlanmıştır

2013

4) Nitelikli Eğitim

a) Herkes için kapsayıcı ve nitelikli eğitim:

- 5 yeni gezici kütüphane alınmıştır

b) Kültürel faaliyetler ile bireysel gelişimi destekleme:

- 3276 adet kültürel etkinlik düzenlendi

8) İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme

a) Teknolojik yeniliklere destek sunma:

- 660 bilgisayar alınarak 25 yeni internet merkezi kurulmuştur
- Kütüphan-e Türkiye Projesi başlamıştır

2014

4) Nitelikli Eğitim

a) Herkes için kapsayıcı ve nitelikli eğitim:

- Beş gezici kütüphane alınmıştır
- Kütüphan-e Türkiye Projesi kapsamında personel ve kullanıcılara bilgi okur-yazarlığı eğitimleri verilmiştir.

b) Kültürel faaliyetler ile bireysel gelişimi destekleme:

- 2482 adet kültürel etkinlik düzenlendi

8) İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme

a) Teknolojik yeniliklere destek sunma:

- 522 bilgisayar alındı ve 17 yeni bilgisayar merkezi kuruldu

b) Girişimciliği ve iş imkanlarını teşvik:

- 866 kişiye Kütüphan-e Türkiye Projesi kapsamında CV hazırlama, bilgisayar becerisi, web tasarımı, İngilizce gibi eğitimler verildi

2015

4) Nitelikli Eğitim

a) Herkes için kapsayıcı ve nitelikli eğitim:

- 10 gezici kütüphane alınmıştır

b) Kültürel faaliyetler ile bireysel gelişimi destekleme:

- 2387 adet kültürel etkinlik düzenlendi

8) İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme

a) Teknolojik yeniliklere destek sunma:

- 411 bilgisayar alınmış ve 27 yeni internet erişim merkezi kurulmuştur

b) Girişimciliği ve iş imkanlarını teşvik:

- Kütüphan-e Türkiye Projesi kapsamında 353 eğitimde 3548 kişiye eğitim verilmiş, 3183 kişi mezun olmuştur

2016

4) Nitelikli Eğitim

a) Herkes için kapsayıcı ve nitelikli eğitim:

- Beş gezici kütüphane alınmıştır

b) Kültürel faaliyetler ile bireysel gelişimi destekleme:

- 4024 adet kültürel etkinlik düzenlendi

2017

4) Nitelikli Eğitim

a) Herkes için kapsayıcı ve nitelikli eğitim:

- Gezici kütüphane temin edilmiştir

b) Kültürel faaliyetler ile bireysel gelişimi destekleme:

- 5216 adet kültürel etkinlik düzenlendi

8) İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme

a) Teknolojik yeniliklere destek sunma:

- 17000 e-kitap barındıran EBSCO veri tabanına abone olunmuştur

9) Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı

a) Ar-Ge'nin desteklenmesi:

- E-devlet ile entegre olunarak online işlemler e-devlet üzerine taşındı
- RFID kullanan kütüphane sayısı 21 e yükseldi

2018

3) Sağlıklı Bireyler

d) Herkese sağlık hizmeti ile güvenli ve erişilebilir ilaç imkânı sunmak:

- Sağlık Bakanlığı işbirliği ile Değişen Dünyada Gençler ve Ruh Sağlığı sempozyumları düzenlenmiştir

4) Nitelikli Eğitim

a) Herkes için kapsayıcı ve nitelikli eğitim:

- 10 gezici kütüphane alınmıştır
- Maker hareketi için çalışmalar başlamıştır
- İstanbul Gençlik Festivalinde maker atölyeleri düzenlenmiştir
- Ankara Hacı Ömer Tarman Anadolu Lisesinde bilgi okuryazarlığı eğitimi verilmiştir
- Adnan Ötügen Kütüphanesinde yaz programı düzenlenmiş ve çocuklara çeşitli eğitimler ve atölyeler verilmiştir
- 17 zekâ oyunundan 165 set alınıp kütüphanelere gönderilmiştir

b) Kültürel faaliyetler ile bireysel gelişimi destekleme:

- 6687 adet kültürel etkinlik düzenlendi
- 25 Türk Filmi kütüphanelerde gösterilmeye başlanmıştır

c) Varlık eşitsizliklerini ortadan kaldırma:

- 100 civarı çocuğun da yaşadığı Polatlı'da yer alan mevsimlik tarım işçilerinin kampında iki gün kütüphane şenliği düzenlenmiştir

8) İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme

a) Teknolojik yeniliklere destek sunma:

- 19000 e-kitap barındıran EBSCO veri tabanına abone olunmuştur

9) Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı

a) Ar-Ge'nin desteklenmesi:

- E-devlet ile entegre olunarak online işlemler e-devlet üzerine taşındı
- RFID kullanan kütüphane sayısı 25'e yükseldi

2019

4) Nitelikli Eğitim

a) Herkes için kapsayıcı ve nitelikli eğitim:

- Burdur'da bilgi okur-yazarlığı konferansı düzenlenmiştir
- Halk kütüphanelerinde bilgi okuryazarlığı çalıştayını Kırşehir'de düzenlenmiştir
- 28 çeşit zekâ geliştirici oyun 415 kütüphaneye dağıtıldı
- MEB ile eğitimde iş birliği protokolü imzalandı

b) Kültürel faaliyetler ile bireysel gelişimi destekleme:

- 11943 adet kültürel etkinlik düzenlendi
- 25 Türk ve dünya sinemasından filmler kütüphanelerde gösterime sokulmuştur ayrıca hepsi ftp üzerinden erişime açılmıştır
- Kent arşivleri kurulmaya başlanmıştır

8) İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme

a) Teknolojik yeniliklere destek sunma:

- 100 adet e-kitap yayınlanmıştır

9) Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı

a) Ar-Ge'nin desteklenmesi:

- E-devlet ile entegre olunarak online işlemler e-devlet üzerine taşındı
- RFID kullanan kütüphane sayısı 30'a yükseldi

10) Eşitsizliklerin Azaltılması

c) Dezavantajlı gruplara eşit fırsatlar tanıma:

- Ceza infaz kurumlarına kitap sağlanması için Adalet Bakanlığı ile protokol imzalandı

Faaliyetler genel olarak ele alındığında, halk kütüphanelerinde 2006-2019 arasında her yıl sürdürülebilir kalkınma hedeflerinden en az 2 ana hedefe uygun çalışma yürütüldüğü görülmektedir. Nitelikli eğitim hedefine yönelik her yıl istisnasız en az 2 faaliyet yürüten kütüphaneler için bu durum kütüphanelerin oluşumlarının doğal sonucudur denebilir. Türkiye'de okul kütüphanelerinin yetersiz kalışı ile halk kütüphaneleri sadece yaygın değil, ağırlıklı olarak örgün eğitime de destek sunmaktadır. Bunun sonucu olarak da raporlarda nitelikli eğitimi destekleyen faaliyetlerin olması kaçınılmazdır. Kütüphaneler eğitim alanında toplamda 36 ayrı tür faaliyet rapor etmişlerdir. Kütüphanelerin eğitim alanına verdikleri ağırlık buradan da net olarak anlaşılmaktadır. Eğitim alanından sonra ağırlık, 27 farklı faaliyet kaydı ile 8. alan olan İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme alanıdır. Bu başlık altında yer alan teknolojik yeniliklere destek sunma, kütüphanelerin en sık faaliyet ürettiği ikinci alan olmuştur. Bu durumda genelde proje bazlı çalışmaların ve Bilgi Toplumu Stratejisi Eylem Planlarının sonucudur. Gelişen teknoloji çağında bilgi merkezlerinin de başka türlü hareket etmesinin beklenmemesi değerlendirilmektedir.

Tablo 1

Yıllara Göre Halk Kütüphanelerinin Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine Yönelik Çalışmaları

	3) Sağlıklı Günler	4) Nitelikli Eğitim			8) İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme		9) Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı	10) Eşitsizliklerin Azaltılması	TOPLAM
	d	a	b	c	a	b	a	c	
2006			2		1		1	3	7
2007			1		1		1	2	5
2008			1		4		1		6
2009			1		5		2	1	9
2010			1		4		1		6
2011		1	1		2		2	4	10
2012			1		1		1	2	5
2013		1	1		2				4
2014		2	1		1	1			5
2015		1	1		1	1			4
2016		1	1						2
2017		1	1		1		2		5
2018	1	6	2	1	1		1		11
2019		4	3		1		2	1	11
TOPLAM	1	17	18	1	25	2	14	13	90

Faaliyetler genel olarak değerlendirildiğinde, 16 ana hedeften sadece 5 hedefe yönelik çalışmaların varlığından söz edilebilir. Bunlar; sağlıklı bireyler, nitelikli eğitim, insana yakışır iş ve ekonomik büyüme, sanayi, yenilikçilik ve altyapı ile eşitsizliklerin azaltılması başlıkları olarak sıralanabilir. En az yer verilen çalışma türleri ise sağlık ve dezavantajlı gruplara yönelik çalışmalar olmuştur. Toplamda sağlıklı bireylere yönelik bir faaliyet geliştirilmişken, dezavantajlı gruplara yönelik 13 çalışma göze çarpmaktadır.

Yıllara göre baktığımızda ise en az çalışma 2016 yılında ve 2 tür faaliyetle gerçekleşmiştir. Genelde yıllar bazında 5 civarı faaliyet yürütülmüştür. 2018 ve 2019 yıllarında ise daha yoğun çalışmalar göze çarpmaktadır. 13 ve 11 faaliyet ile en çok çalışmanın yapıldığı yıllar bu iki yıl olarak gözükmektedir. Proje bazlı çalışmaların arttığı 2009 ve 2011 yılları da faaliyetlerin artış gösterdiği dönemler olmuştur.

Yukarıdaki bulgulara dayanarak “Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlı halk kütüphanelerinin faaliyetleri sürdürülebilir kalkınma hedefleri çerçevesinde midir?” sorusuna olumlu yanıt verebiliriz. Her ne kadar hedeflerin tamamına yönelik faaliyetler yürütülmemişse de 5 ana hedef altında 8 alt hedefe yönelik birçok faaliyet gerçekleştirilmiştir. 14 yılda hedeflere yönelik 90 faaliyet ile halk kütüphanelerinin bu konuda varlıkları gereği bir misyonu olduğunun ifade edilmesi mümkündür. Halk kütüphanelerinin eğitim ve teknoloji konusunda sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik olumlu katkılar sunduğu da ifade edilebilir. Diğer araştırma soruları “Bu faaliyetler sürdürülebilir kalkınma hedefleri gözetilerek mi yapılmıştır?” ve “Varoluşsal olarak kütüphaneler sürdürülebilir kalkınma için potansiyel ortaklar mıdır?” ise şu şekilde değerlendirilmiştir ve cevaplanmaya çalışılmıştır: Bakanlık sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik maalesef ki bir vizyon belirlememiştir. Faaliyetlerini yürütürken de dayanak sağladığı tek kurum dışı politika *Bilgi Toplumu Stratejisi Eylem Planları* olmuştur. Proje temelli çalışmalar dışında başka bir faaliyet planı bulunmayan halk kütüphaneleri bu eylemleri görevleri olduğu için yapmışlardır. Halk Kütüphaneleri Yönetmeliği’nde halk kütüphanelerinin işlevleri aşağıdaki şekilde tanımlanır:

- a) Halkın bilgi edinme gereksinimini karşılar.
- b) Bireysel ve yaşam boyu öğrenme çabalarını destekler.
- c) Başta çocuklar olmak üzere, bölge halkında okuma kültürü ve kütüphane kullanma alışkanlığı yaratır ve güçlendirir.
- ç) Toplumun bilgi okur-yazarlığı becerisi kazanmasını ve geliştirmesini sağlar.
- d) Her düzeyde örgün ve yaygın eğitimi destekler.
- e) Çocuk ve gençlerin zihinsel yaratıcılıklarını geliştirmelerini destekler ve bu yönde fırsatlar sağlar.
- f) Öncelikle bulunduğu bölge olmak üzere, toplumun kültürel ve sosyo-ekonomik kalkınmasına destek sağlar.
- g) Toplumda kültürel mirasa, sanata ve bilime karşı duyarlılık oluşturur ve bu bilincin geliştirilmesini sağlar.
- ğ) Somut olmayan yerel kültür mirasının toplanması, düzenlenmesi, korunması, kullandırılması ve geleceğe aktarılmasına katkı sağlar ve sözlü geleneği destekler.
- h) Kültürler arası diyalogu geliştirmeye katkı sağlar (Halk Kütüphaneleri Yönetmeliği, 2012).

Yönetmelikte yer alan ilk beş işlev, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinde yer alan eğitim maddesini destekler niteliktedir. Yönetmelikte yer alan (f) ve (g) maddeleri; Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nden insana yaraşır iş ve ekonomik büyüme hedefine, yoksulluğa son hedefine, açlığa son hedefine yönelik kütüphanelerin rol üstlendiğini göstermektedir. Öte yandan (ğ) ve (h) maddeleri ile de barış adalet ve güçlü kurumlar hedefi ile eşitsizliklerin azaltılması hedefine dair kütüphanelerin sorumlulukları olduğu görülmektedir. Yani buradan hareketle kütüphanelerin doğal olarak sürdürülebilir kalkınmayı destekler kuruluşlar olduğu ifade edilebilir. Bilgi ve eğitim alanının öncü kuruluşları olmaları sebebiyle kütüphaneler bu misyonu doğuştan edinmektedirler.

Araştırma sorularına alınan cevaplar ışığında “Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı halk kütüphaneleri sürdürülebilir kalkınma hedeflerini gerçekleştirmede rol üstlenmektedir” çalışmanın hipotezinin doğrulanmış olduğu ifade edilebilir.

Sonuç ve Öneriler

Çalışmada sürdürülebilir kalkınma kavramı ele alınmış ve kütüphane ekseninde değerlendirilmiştir. Sürdürülebilir kalkınma BM çerçevesinde tanımladıktan sonra, IFLA'nın bu konudaki yaklaşımı ele alınmış ve ülkemiz açısından yapılan değerlendirmelere odaklanılmıştır. Özellikle beş yıllık kalkınma planları uyarınca kütüphanelerde yürütülen çalışmalara dikkat çekilen bölümde, kütüphanenin kalkınmadaki rolü açıklanmaya çalışılmıştır. UNESCO'nun çalışmalarının da değerlendirildiği ilgili bölümde, Türkiye'deki durumun sürekli eksik ilerlediği, halk kütüphanesi hizmetinin tabana istenildiği gibi yayılamadığı görülmüştür. Kaliforniya Üniversitesi, Kent Kütüphaneleri Konseyi gibi öncü kurumların değerlendirilmeleri de dikkate alındığında, gerek IFLA'nın sürdürülebilir kalkınmada kütüphanelere biçtiği rolün, gerekse de Kent Kütüphaneleri Konseyi'nin sürdürülebilir kütüphaneler için ortaya attığı modelin çok da farklı olmadığı anlaşılmıştır. Genel ve toplayıcı bir çalışma olarak Yıldırım ve Akkaya'nın çalışmasına da değinilen literatür kısmından sonra bulgulara geçilmiştir.

Bulgular kısmında Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın faaliyet raporları (2006-2019) değerlendirilmiştir. Değerlendirmede, bu çalışma için geliştirilen Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Kontrol Listesi kullanılmıştır. Raporlar içinde yer alan hedeflere uygun faaliyetler içerik analizi yöntemi ile tespit edilmiş ve sınıflanmıştır. Sürdürülebilirlik kavramı ile kütüphaneler için ne anlama geldiğinin çok da farkında olmadan bu hedeflere yönelik çalışmalar yürütülmüştür. Bu çalışma sonucunda da halk kütüphanelerinin Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine destek oldukları gözlenmiştir. Halk kütüphanelerinin sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin doğal destekçisi olması bu amaçlara ulaşılırken halk kütüphanelerinin de politikaların bir parçası olması gerektiğini göstermektedir.

Bu sonuçlar ışığında aşağıdaki öneriler sunulabilir;

- Halk kütüphaneleri toplumsal gelişmenin tam içinde yer aldıkları için sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesinde önemli roller almalıdırlar.
- Varoluşları gereği bile 13 yıldır beş ana hedefe katkı sunan halk kütüphaneleri diğer hedefler içinde faaliyetler yürütmelidirler.

- Bu faaliyetlerin Cumhurbaşkanlığı Strateji Geliştirme ve Bütçe Başkanlığı ile koordineli yapılması önemlidir.
- TÜİK göstergelerinde Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri altında kütüphane istatistiklerine de yer verilmelidir.
- Bakanlık, halk kütüphanelerinin birer toplum merkezi olmasını sağlamalıdır.
- IFLA'nın çizdiği yol haritası Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü tarafından benimsenmeli ve buna uygun adımlar atılmalıdır.
  - IFLA'nın 17 hedef için verdiği örnekler incelenmeli ve Türkiye'de bu listeye kendi örneklerini eklemelidir.
  - 17 hedef kapsamında kütüphaneler için politikalar geliştirilmelidir.
- Bu politikaların etkin olabilmesi için hizmet içi eğitimler düzenlenmeli ve kütüphanecilerin farkındalıkları artırılmalıdır.
- Halk kütüphanesi hizmeti nüfus ve kullanım verileri baz alınarak tabana yayılmalıdır.
- IFLA yol haritası meslek derneklerimizce de benimsenerek uygulanmalıdır.

Kaynakça

- Birleşmiş Milletler. (2020). *Sürdürülebilir kalkınma amaçları*. UNDP Türkiye. Erişim adresi <https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals.html>
- California University. (2020). *What is sustainability?* UCLA sustainability. Erişim adresi <https://www.sustain.ucla.edu/about-us/what-is-sustainability/>
- Çapar, B. (1987). Kütüphane hizmetlerinin planlanmasında UNESCO'nun rolü ve Türkiye. *Türk Kütüphaneciliği*, 1(4), 162-174-174.
- [Gürsel, S. ve Kolaşın, G. U.]. (2010). *İstihdamda dezavantajlı grupların işgücüne katılımını artırmak*. BETAM/ Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi. Erişim adresi <https://docplayer.biz.tr/11575964-Istihdamda-dezavantajli-gruplarin-istihdam-katilimini-artirmak.html>
- Holt, İ. (2003). *Avrupa Birliği ve kütüphaneler* [Thesis, Istanbul University (Turkey)]. Erişim adresi <http://eprints.rclis.org/5451/>
- IFLA. (2016). Kütüphaneler ve BM 2030 Gündemi'nin uygulanması (Herkes için Kütüphane Program Ofisi, Çev.). *Türk Kütüphaneciliği*, 30(2), 319-337.
- Kaptan, S. (2000). *Bilimsel araştırma ve istatistik teknikleri* (11. bs). Ankara: Bilim Yayınevi.
- Karadeniz, Ş. ve Yılmaz, B. (2016). Türkiye'nin 2015-2018 Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı'nda kütüphane kurumuna yaklaşım. *Türk Kütüphaneciliği*, 30(1), 59-83-83.
- Kılıç, S. (2013). Sürdürülebilir kalkınma anlayışının ekonomik boyutuna ekolojik bir yaklaşım. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 47, 201-226.
- Halk Kütüphaneleri Yönetmeliği, Pub. L. No. 28170 (2012). Erişim adresi <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-14656/halk-kutuphaneleri-yonetmeli.html>
- Mohrhardt, F. ve Carlos, V. P. (1975). *National planning for library and information services*. Voigt, M. J. (Ed.). *Advances in Librarianship*, 5, 61-106. New York: Academic Press.
- Özdemirci, F. (1987). Beş yıllık kalkınma planlarında halk kütüphanelerimiz. *Türk Kütüphaneciliği*, 1(4), 196-208-208.
- Parker, J. S. (1985). *UNESCO and library development planning*. London (UK): The Library Association.

UNESCO Türkiye Millî Komisyonu. (1974). *UNESCO Türkiye Millî Komisyonu Yönetim Kurulu Raporu*. Ankara: [UNESCO Türkiye Milli Komisyonu?].

Urban Libraries Council. (2011). *Partners for the future: Public libraries and local governments creating sustainable communities*. Urban Libraries Council. Erişim adresi https://icma.org/sites/default/files/303033_Sustainability_FullReport_CopyRight_2010%20%282%29.pdf

Yıldırım, Z. ve Akkaya, M. A. (2020). Kütüphaneler ve sürdürülebilirlik ilişkisi: Genel bir değerlendirme. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 8(1), 18-46.

Ek

Kontrol Listesi

Sürdürülebilir Kalkınma Kontrol Listesi

1) Yoksulluğa Son

- En zor durumdakilerin hedeflenmesi
- Temel kaynaklara erişimin artırılması
- Çatışmalardan ve İklim değişikliğinden etkilenen toplumlara destek verilmesi

2) Açlığa Son

- İnsanlara ve başta çocuklara yeterli besin sağlama
- Küçük çiftçilerin ve sürdürülebilir tarımın desteklenmesi
- Tarımda verimliliği artırmak için alt yapı ve destek uygulamalarının desteklenmesi

3) Sağlıklı Bireyler

- Başta çocuk ölümlerinin önüne geçmek için aşı, tedavi, üreme sağlığı gibi konularda çalışmalar yapma
- AIDS, verem, sıtma ve diğer bulaşıcı hastalıklarla mücadele
- Aşı araştırmalarını desteklemek
- Herkese sağlık hizmeti ile güvenli ve erişilebilir ilaç imkanı sunmak

4) Nitelikli Eğitim

- Herkes için kapsayıcı ve nitelikli eğitim
- Uygun maliyetli mesleki eğitim
- Varlık eşitsizliklerini ortadan kaldırma
- Nitelikli yükseköğrenim fırsatı sunma
- Kültürel faaliyetler ile bireysel gelişimi destekleme

5) Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

- Kadınları her alanda eşit hakları için destek sunma
- Kadın liderleri teşvik etme

6) Temiz Su ve Sıhhi Koşullar

- Herkesin temiz içme suyuna erişmesi
- Ormanlar, dağlar, nehirleri bu anlamda koruma
- Arıtma teknolojilerini destekleme

7) Erişilebilir ve Temiz Enerji

- Güneş, rüzgâr, dalga ve termal gibi enerji kaynaklarına yatırım

8) İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme

- a) Teknolojik yeniliklere destek sunma
- b) Girişimciliği ve iş imkanlarını teşvik

9) Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı

- a) Ar-Ge'nin desteklenmesi

10) Eşitsizliklerin Azaltılması

- a) Gelir eşitsizliğinin azaltılması
- b) İnsanlara göçlerinde destek olma
- c) Dezavantajlı gruplara eşit fırsatlar tanıma

11) Sürdürülebilir Şehir ve Yaşam Alanları

- a) Yeşil alanlar yaratma
- b) Gecekonduları dönüştürme

12) Sorumlu Tüketim ve Üretim

- a) Daha verimli üretimi destekleme
- b) Gıda atığının azaltılmasına yardım

13) İklim Eylemi

- a) Küresel ısınma ile mücadele

14) Sudaki Yaşam

- a) Denizi ve kıyı ekosistemlerini koruma

15) Karasal Yaşam

- a) Karasal ekosistemi korumaya destek
- b) Ormanlaşmaya destek
- c) Doğal yaşamı destekleme

16) Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar

- a) Şiddeti azaltmaya ve güvenliği artırmaya destek
- b) Hukukun üstünlüğüne katkı

Editöre Mektup

Letter to Editor

Türk Kütüphaneciliği Editörler Kurulu*

Öz

Bu mektup, Editörler Kurulu tarafından Sorumlu Yazı İşleri Müdürlüğü görevinden ayrılması nedeniyle M. Tayfun Gülle'ye hitaben yazılmıştır.

Anahtar Sözcükler: *Türk Kütüphaneciliği; Türk Kütüphaneciliği Editörler Kurulu; M. Tayfun Gülle.*

Abstract

This letter has been written addressed to M. Tayfun Gülle due to leave the post of editor-in-chief by the Editorial Board.

Keywords: *Turkish Librarianship; Editorial Board of Turkish Librarianship; M. Tayfun Gülle.*

Türk Kütüphaneciliği dergisinin belleğinin hep taze ve canlı olmasında, her çabasını/ çalışmasını bugünkü heyecanla yaşamasında, sizin şimdiki zamanın önemini bilen ve geleceğe yönelik öngörülerini yapabilen sinerjik yaklaşımınızın ne kadar önemli ve değerli olduğunu biliyoruz. Dr. M. Tayfun Gülle, bizler açısından mükemmel olmak için çaba göstermenin ve başarmanın bir izdüşümüdür. Özellikle kesin bilginiz ve modern iletişim yaklaşımınızla, içinde yaşadığımız zamanın giderek karmaşıklaşan dergi yayıncılığı dünyasında *Türk Kütüphaneciliği*, sizinle birlikte önemli kazanımlar sağlamıştır. *Türk Kütüphaneciliği* dergisinde Aralık 2008 sayısı ile başlattığımız yolculuğunuzun; uğradığı aydınlık duraklarda kimlerle zenginleştiği ve parlak özgül ağırlıklarla nasıl güçlendiği serüveninin, alanımızda netlikle gözlemlendiği düşüncesindeyiz.

Editörler Kulunuz, *Türk Kütüphaneciliği* dergisinin yolunun bilgidен/ bilimden geçtiği süreçte, sizin bilginin/ bilimin cömert ve şaşmaz savunucusu, gönül yüceliğinizle okurların ve entelektüel yaşamınızla yazarların arasında en önemli yapıcı denge olduğunuza inanmaktadır. *Türk Kütüphaneciliği* için Dr. M. Tayfun Gülle, hep bilginin/ bilimin somutladığı zihinsellikte durmaktadır. Editörler Kurulu ise sizinle yaşadığı yılların silinmez anlarını ve sizin dostluğunuzun ayrıcalığını çok değerli bulduğunu bildirmek istemektedir. Sizin danışmanlığınızda yeni süreçte birlikte yol almaya devam edebilmenin sevincini taşıyor ve onurunu yaşıyoruz.

Saygılarımızla.

---

* E-posta: turkkutuphaneciligieditor@gmail.com

Orlean, S. (2020). *Kütüphanelerin Bilinmeyen Dünyası* (Ö. Özarpacı, Çev.). İstanbul: The Kitap. 342 s. ISBN: 9786057950932

Fatma Sağlam Özdemir*

Book Review

The Library Book

Los Angeles Public Library and its fire, which is the subject of his eighth book as a result of his son Austin's assignment, is a spiritual bridge between the author's mother and son. The author, who is a person friendly to both library and librarian is actually paying his love for books and libraries to his mother by writing this book as a gift to her, who suffered from dementia and later sentenced to eternity, as well as a debt of loyalty on the grounds that libraries carry love, compassion, freedom and wisdom rather than buildings that contain books.

Gazeteci ve yazar Susan Orlean tarafından yazılan, orijinal adı "The Library Book" olan dilimize "Kütüphanelerin Bilinmeyen Dünyası" olarak çevrilen kitabın ilk baskısı Temmuz 2020'de The Kitap yayınları tarafından Türkiye'de okuyucuları ile buluştu.

Yazar, sekizinci kitabı olan, oğlu Austin'in okul ödevinin esin olduğu ve Los Angeles Halk Kütüphanesi ile yangını konu aldığı bu yapıtı ile temelde kütüphane ile annesi ve oğlu arasında kurduğu manevi bağı yansıtmayı amaçlamıştır.

Gerçek bir kütüphane ve kütüphaneci dostu olan yazar, bu kitabı yazarak, annesine bağladığı kitap ve kütüphane sevgisini gösterdiği gibi, demans olan ve daha sonra sonsuzluğa uğurladığı annesine bir hediye vermiş oluyor. Öte yandan, kütüphanelerin kitapları barındıran binalardan çok sevgi, merhamet, özgürlük, bilgelik taşıdıkları gerekçesiyle vefa borcunu da ödüyor aslında...

Los Angeles Halk Kütüphanesi yangını Amerika'nın en büyük kütüphane yangını olarak tarihteki yerini almıştır. 26 Nisan 1986 yılında Sovyetler Birliği'nde meydana gelen Çernobil patlamasının gölgesinde kalan, 29 Nisan 1986 tarihinde meydana gelen Los Angeles Halk Kütüphanesi yangını yaklaşık 7 saat 38 dakika sürmüştür; sonucunda 400 bin kitap tamamen kül olmuş, 700 bin kitap kullanılamayacak duruma gelmiştir. Anılan dönemde yazar tarafından kütüphanede iki milyon kitap olduğu vurgulanmaktadır. Susan Orlean'ın kütüphaneyi ve bu

* Öğr. Gör., Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Prof. Dr. Halil İnalçık Kütüphanesi. E-posta: fsaglam@ankara.edu.tr

Lec., Ankara University Faculty of Languages and History-Geography Prof. Dr. Halil İnalçık Library.

Geliş Tarihi – Received: 19.01.2021

Kabul Tarihi – Accepted: 10.03.2021

yangını konu alan, yaklaşık yedi yıl süren titiz araştırması 32 bölümden oluşmaktadır. Yazar, yapıtını, bölümler arasında tarihi bir akış gözetmeksizin bulunduğu zamandan geriye dönüşler ile kimi zaman profesyonel kimi zaman yeni mezun çömez bir kütüphaneci duygusuyla özverili ve sürükleyici bir roman tadında yazmıştır. Bunu yaparken biz kütüphanecilere değil ama okuyuculara yabancı gelebilecek bir “sistem” kullanmıştır. Her bir bölümle ilgili kaynakları en başta verirken Dewey Onlu Sınıflama Sistemi’nde yer alacağı numarayı da yazmıştır. Bu bağlamda kitap aslında Dewey Onlu Sınıflama Sistemi’ni kullanan; kitaplarıyla, E- kitaplarıyla, DVD, CD’lerden oluşan cüce bir kütüphanedir.

Orlean, bir paragrafında kütüphaneleri ve zamanı ölümsüzlüğe biriken ve yararlanmaya açık bir havuza benzetiyor. (s. 12). “İnsanlar neredeyse kütüphane inşa etmeye başladıkları zamandan beri kütüphaneleri yakıyorlar.” (s. 99). Zamanın yani bilginin biriktiği ve yararlanmaya sunulduğu kütüphanelerin insan eliyle yakılması veya yıkılması o kadar çoktur ki yazar “bazen dünyada kitap kalmış olmasına inanmakta bile güçlük çekiyorum”(s. 102) diyerek ironi yapmıştır. Yanan ve yıkılan kütüphaneler, en başta da Mısır’ın İskenderiye Kütüphanesi, çok acıdır ki bir kez daha Orlean’ın satırlarıyla karşımıza çıkmaktadır.

Kitapta Susan Orlean, Los Angeles Halk Kütüphanesi’nin tarihine 1844 yıllarına dayanan kuruluş hikâyesinden başlayarak geniş bir şekilde yer vermiş; paralelinde kütüphane yöneticileri ve çalışanları hakkında kimi zaman kısa kimi zaman uzun biyografiler sunarak birçok ilginç ve renkli simayı bize tanıtmıştır. Tarih ve tanıtımları bununla kalmamış; Amerika Kütüphane Derneği (ALA), Melvil Dewey, genel olarak kütüphaneciler, kütüphane ve kütüphanecilik tarihi ile katıldığı kütüphanecilik konferanslarını sıradan bir okuyucunun anlayabileceği usta satırlarından eksik etmemiştir. Yer yer kütüphanenin ziyaretçilerinden ve sıra dışı kullanıcılarından bahsetmesi ise kimi zaman yüzümüzde tebessüm oluşturmakta kimi zaman da bizi hayretler içerisinde bırakmaktadır.

Yangını söndürme esnasında sudan etkilenen 700 bin kitabın küften etkilenmemesi için gıda dondurucu depolarında istif edilmesi yani dondurulması ve iki yıl geçtikten sonra bu kitapların çözdürülüp kurutulması projesini en ince ayrıntısına kadar yazması Orlean’ı sempatik bir mühendis olarak karşımıza çıkarıyor.

Yazar, “Fahrenheit 451” kitabına atıfta bulunmuştur. (s. 108) Ray Bradbury’nin 1953 yılında yazdığı kâğıdın 451 sıcaklıkta yanma derecesini isim olarak verdiği distopik kitabının “benim yuvam” dediği kütüphanede 2000 fahrenheitin üzerine çıkan korkunç bir yangında yanabileceğini aklından geçirmiş miydi? Yangını başlattığı iddia edilen Harry Peak’ın duygularını hissetmek amacıyla Orlean’ın kendi evinin bahçesinde yakmaya karar verdiği kitabın “Fahrenheit 451” olması manidardır.

Yazar kitapta, kütüphane yangınına çıkardığı iddia edilen Harry Peak’ın (1959-1993) yaşamını araştırarak gerçekten yangını Harry’nin çıkarıp çıkarmadığı üzerinde çok düşünüyor. “Halk Kütüphanesi yangını kafamı çok karıştırıyordu. Ne kadar uğraşırsam uğraşayım yangını Harry’nin başlatmış olduğuna kendimi tam anlamıyla ikna edemiyordum.” (s.288). Yazarın kafası karışık ve Harry’nin hikayesi belirsizlik taşımaktadır, belirli olan ise yangını kimin çıkardığının öneminin olmamasıdır, önemli olan “zamanın” biriktiği bir kütüphanede “zamanın” yok olmasıdır.

“Çeşitli Boyutları İle Uzaktan Eğitim” Güler Demir, Ayşenur Güneş ve Hamid Derviş. (Ed.) İstanbul: Hiperyayın. 2021. 212 s. ISBN: 978-625-7339-162

Ayşenur Güneş*

Book Review

Distance Education with Various Dimensions

During the Covid-19 pandemic, many educational institutions were involved in the distance education process as a caution. In this duration, due to not being accustomed to this kind of education, not only educational institutions but also instructors, lecturers and students faced many problems. In this book, which aims to address the topic of distance education in pandemic period, the conceptual infrastructural, technological, cognitive, spiritual, sociocultural and economic dimensions of distance education are emphasized and discussed. In addition, with the questionnaire applied to the students of Kastamonu University, Department of Information and Records Management, the problems experienced by the students

in this pandemic era were discussed comprehensively.

2020 yılının ilk günlerinden bu yana bütün dünya alışılmıştın dışında bir yaşam sürmeye başladı. Gerek bireysel ve toplumsal yaşam gerekse eğitim yaşamı daha önce görmediğimiz bir düzen ve kaygılar ile birlikte değişti. Sosyal anlamda, bireyler kendi kendilerine yetmeyi, evlerinde vakit geçirmeyi, yeni hobiler edinmeyi öğrenirken, öğrenciler sınıf ortamından çok farklı bir biçimde, farklı ortamlarda, daha çok da evlerinde, eğitimlerini sürdürmeye çalıştılar. Pandemi sürecinin özellikle ilk dönemlerinde bütün dünya bu beklenmedik durum nedeniyle bocaladı ve zorlandı. Ancak insanoğlu buna da ayak uydurdu; uzaktan eğitim ve çevrimiçi dersler yaşamın doğal bir parçası haline gelirken, bu düzenden en fazla yarar sağlanmaya çalışıldı. Online seminerler, söyleşiler, dersler ve kurslar günlük ve haftalık aktiviteler şeklinde sunulmaya başlandı.

Yaşanan bu sürecin ilk dönemlerinde, uzaktan eğitime ayak uydurmaya çalışanlar sadece öğrenciler olmadı. Uzaktan eğitim altyapılarını sağlayan kurumlar ve dersleri veren eğitimciler de bu dönemde bir takım sorunlarla karşılaştılar. “Çeşitli Boyutları ile Uzaktan

* Arş. Gör. Kastamonu Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü. E-posta: akbulutaysenur@gmail.com

Research Ass. Kastamonu University Department of Information and Records Management

Geliş Tarihi – Received: 11.03.2021

Kabul Tarihi – Accepted: 13.03.2021

Eğitim” başlıklı bu kitap, tam da bu noktada, sürecin etkisi ile üretilen çalışmalar arasındadır. Kitapta uzaktan eğitim ve ilişkili konu ve sorunlar, 5 bölüm altında değerlendirilmektedir: *Eğitime Uzaktan Bakmak: Kavramsal Bir Deneme*”; *“Uzaktan Eğitim: Bilişsel ve Ruhsal Boyut*”; *“Uzaktan Eğitimde Sosyokültürel Boyut: Uç Durumlar Araştırması*”; *“Eğitim ve Teknoloji*” ve *“Kastamonu Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Öğrencilerinin Uzaktan Eğitim Algıları: Genel Bir Bakış”*.

“Eğitime Uzaktan Bakmak: Kavramsal Bir Deneme” başlıklı ilk bölüm Hasan Sacit Keseroğlu tarafından ele alınmıştır. Bu bölümde yazar, eğitim sözcüğünün tanımına yer vererek, kavramın tarihsel süreçteki gelişimi ve içerdiği anlamları irdelemiştir. Ayrıca yazar, yüzyüze eğitimin hem eğitimci hem de öğrenci üzerinde oluşturduğu etkileri tartışırken, uzaktan eğitim sürecinde yaşanan çevresel sorunlara da dikkat çekmektedir. Çalışma kapsamında uzaktan eğitimin, yüzyüze eğitim kadar etkili ve verimli olmadığı görüşü sunulmuştur. Keseroğlu, çalışmanın sonunda yer alan tablo ile yüzyüze ve uzaktan eğitimin özelliklerini karşılaştırmalı bir şekilde ele almış ve sonuç olarak yüzyüze eğitimin, uzaktan eğitime göre kişinin gelişmesine daha çok katkı sağladığı, daha insani olduğu sonucuna ulaşmıştır.

“Uzaktan Eğitim: Bilişsel ve Ruhsal Boyut” başlıklı çalışmayı ele alan Güler Demir, eğitimin psiko-bilişsel boyutunu kuramsal olarak incelemiştir. Yazar bu bölümde; uzaktan eğitim ve ilişkili kavramlara yer verirken; endüstri kuramı, bağımsız çalışma kuramı, etkileşim ve iletişim kuramı, transaksyonel/ etkileşimsel uzaklık kuramı, androgoji kuramı, eşitlik kuramı, işbirliğine dayalı özgürlük kuramı gibi uzaktan eğitime ilişkin kuramları detaylı bir şekilde incelemiştir. Demir, çalışmasının ana temasını oluşturan diğer bölümlerinde, uzaktan eğitimde yaşanan bilişsel ve ruhsal sorunlara ilişkin kapsamlı bir değerlendirme yapmaktadır. Ayrıca yazar, Kastamonu Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü öğrencilerine uygulanan anket sonuçlarında, öğrencilerin bilişsel ve ruhsal durumlarına ilişkin verileri çalışmaya ekleyerek somut olarak öğrencilerin bu süreçten olumsuz bir biçimde etkilendiğini ortaya koymaktadır. Öte yandan yazar, uzaktan eğitimin, pandemi sürecinden bağımsız biçimde uygulanması durumunda etkilerinin daha farklı sonuçları ortaya çıkarabileceği olasılığının da göz ardı edilmemesi gerektiğine işaret etmektedir.

“Uzaktan Eğitimde Sosyokültürel Boyut: Uç Durumlar Araştırması” başlıklı üçüncü bölüm İlker Çakmakkaya tarafından kaleme alınmıştır. Çalışma kapsamında anlatı araştırması tasarımı gerçekleştirilmiştir. Fotoses (photovoice) tekniği kullanılarak yapılan çalışmada yazar, 4 farklı katılımcı ile araştırmasını gerçekleştirmiştir. Şehirde yaşayan, kendi odası ve internet erişimine sahip olan ile kırsal kesimde yaşayan, kendisine ait bir odası olmayan ve bilgi iletişim teknolojisi ve altyapısına sahip olmayan ya da kısıtlı erişim sağlayabilen katılımcılar ile karşılaştırmalı bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonucunda cinsiyet rolleri, ekonomik nedenler, ev işçiliği, mevsimsel işçilik, coğrafi farklar gibi sorumlulukların uzaktan eğitimi ikinci hatta üçüncü plana iten etmenler arasında olduğu kanısına varılmıştır. Çakmakkaya, bu çalışma ile farklı sosyokültürel ve ekonomik özellikleri bulunan öğrencilerin uzaktan eğitim sürecindeki koşullarını somut bir şekilde ele almıştır.

“Eğitim ve Teknoloji” başlıklı çalışmayı ele alınan Ayşenur Güneş, bu bölümde uzaktan eğitimin teknolojik boyutunu incelemiştir. Yazar, teknoloji kavramından yola çıkarak, tarihsel süreçte gelişimi ve uzaktan eğitim teknolojilerinin gelişimi üzerinde durmuştur.

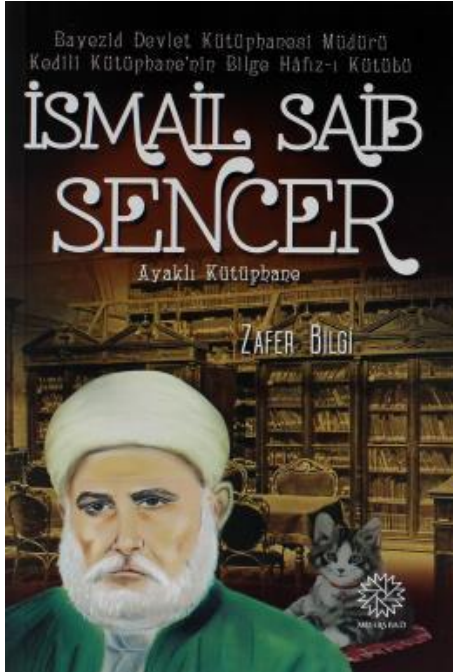
Çalışma kapsamında e-öğrenme 1.0 ve e- öğrenme 2.0 kavramlarına yer verilerek bu kavramların özellikleri ele alınmıştır. Güneş, çalışmasının sonucunda, uzaktan eğitim sürecinde en fazla kullanıldığını saptadığı 3 farklı eğitim platformunun (Classroom, moodle, edmodo) özelliklerini bir tablo ile karşılaştırmalı biçimde ele alarak incelemiştir.

“Kastamonu Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Öğrencilerinin Uzaktan Eğitim Algıları: Genel Bir Bakış” başlıklı çalışma kitabın son bölümü olup Hamid Derviş tarafından kaleme alınmıştır. Yazar bu bölümde, 2019-2020 Bahar döneminde Kastamonu Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü öğrencilerinin uzaktan eğitim sürecinde, öğretim teknolojilerine ilişkin farkındalığı, ulaşılabilirlikleri ve kullanılabilirlikleri üzerine bir araştırma gerçekleştirmiştir. Araştırma sonucunda, öğrencilerin teknoloji konusunda sorun yaşamadıkları ancak gerek sosyalleşme bağlamı gerek alışılmışın dışında bir eğitim süreci ve gerekse pandeminin kendisinin yarattığı kaygılar nedeni ile yüzyüze eğitimi tercih ettikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Beş bölümden oluşan bu kitap, genel olarak uzaktan eğitim konusunu farklı boyutları ile ele almakla birlikte, çalışmanın üçüncü ve beşinci bölümlerinde Kastamonu Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü öğrencilerinin uzaktan eğitime ilişkin algı ve görüşlerinin değerlendirildiği bir anket araştırmasından elde edilen veriler de kullanılmaktadır. 38 (kapalı ve açık uçlu) soru/ifadeden oluşan ve beşli likert ölçeği ile hazırlanan, örnekleme 120 lisans öğrencisi olan (evren: 221 lisans öğrencisi) anket araştırmasının ortaya koyduğu sonuçlar, bu bölümlerin kuramsal çerçevesini destekler niteliktedir. Pandemi süreci ve süreç nedeni ile uygulanan uzaktan eğitimin öğrenciler üzerindeki etkilerini ortaya koyan kitap, plansız, hazırlıksız bir şekilde uzaktan eğitime başlayan öğrencilerin, sosyokültürel, ekonomik, bilişsel, ruhsal ve teknolojik olarak yaşadığı sorunları açığa çıkarmaktadır. Pandemi sürecinin hala devam ettiği günümüzde, bu yayının hem Bilgi ve Belge Yönetimi alanına hem de eğitim alanında çalışan kişilere ışık tutacak bir kitap olduğu kanısındayım.

Bilgi, Z. (2017). *İsmail Saib Sencer/ Ayaklı Kütüphane*. İstanbul: Mihrabat. 203 s.: 21 cm. ISBN: 978-605-672-251-80

Reşit Sarıgül*

Book Review

İsmail Saib Sencer

This paper introduces the book named “İsmail Saib Sencer” written by Zafer Bilgi in 2017. The book which is a biographical book of İsmail Saib Sencer (1871-1940) whom was the last librarian of Ottoman Empire. The book fills an important place in the history of librarianship in Turkey.

Rangathan'ın beş ilkesinden biri olan “Kütüphane gelişen bir organizmadır” ilkesi özellikle değişen dünya ve gelişen teknolojiyle daha da anlam kazanmıştır. Artık mobil uygulamalara inen ve kütüphaneciliğin mekândan ayrı bir kimlik kazandığı günümüzde Zafer Bilgi'nin son Osmanlı hafız-ı kütübü İsmail Saib Sencer'in hayatını ve mesleğe katkılarını anlattığı biyografik bir eser olan bu kitap, geleneksel kütüphaneciliğin özellikle basılı

kitabın sınırlı olduğu çağları hakkında ışık tutmaktadır. Tarihimizde hem bilim insanı olup, hem de kütüphanecilik yapmış birçok şahsiyet vardır. Bu şahsiyetler mesleği icra ederken alanlarında eserler de vermiştir. Ancak İsmail Saib Sencer tüm bilgi birikimine rağmen yazılı bir eser bırakmamış ender şahsiyetlerden biridir. İstanbul Üniversitesi Arap Dili ve Edebiyatı Bölümünde hocalık yaparken Cumhuriyetin ilanından sonra Beyazıt Devlet Kütüphanesinde çalışmaya başlayan İsmail Saib Sencer bu yönüyle kütüphaneciler için bilgiyi arayan kişiye yol gösterme ve yön verme görevinin nasıl yapılacağı konusunda ilham kaynağı olabilecektir. Daha önce *Türk Kütüphaneciliği* dergisinde mesleğe katkı sağlayanlar bölümü altında hayatını okumuş olduğum bu kütüphaneci büyüğümün hayatı ve dostlarının onun hakkında görüşlerini de öğrenmiş oldum.

Kitap beş bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde kısa bir önsöz ve ilk sözden sonra özellikle Osmanlı Devleti döneminde kütüphaneler ve kütüphanecilik konusunda kısa bilgi içermektedir.

İkinci bölümde İsmail Saib Sencer'in detaylı olarak hayatı, ailesinin kökeni ve almış olduğu eğitimler birlikte akademik kariyeri ve görevlerinden ayrıntılı olarak bahsedilmektedir.

*Arşiv memuru, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, İstanbul. E-posta: resitsarigul@gmail.com
Archivist, General Directorate of Land Registry and Cadastre, İstanbul. E-mail: resitsarigul@gmail.com

Bu bölümde Sencer'in özellikle Tıp Fakültesindeki dersleri verdiği fakat uzmanlık için kendisine teklif edilen icazeti kabul etmemesi, bilgiye açlığın farklı bir tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca Arapça, Farsça, Fransızca, Grekçe ve Latince bildiği anlaşılmaktadır. Kütüphaneyi özümseydiği ve hayatının bir parçası olarak kabul ettiğini anladığımız Sencer'in, hayatının son ayları hariç kütüphanede yatıp kalktığı anlaşılmaktadır.

Kitabın üçüncü bölümünde Sencer'in dostları ve yakın çevresinin tanıklıklarıyla anlatılan hayatından kesitleri görmekteyiz. Bu bölümde özellikle hafızasının muhteşemliğinden bahsedilirken araştırma yapmaya gelen bir kişinin aradığı bilginin kütüphanede nerede, hangi eserin kaçınıcı sayfasında olduğuna kadar adreslediğini öğreniyoruz. Özellikle yazma eserlerin yıllarının belirlenmesinde ve kimliklenmesinde şüpheye düşen herkesin genel danışma kaynağı olduğu anlaşılmaktadır. Okurları en az şaşırtacak nokta ise Sencer'in kütüphane ile anılan kedilere olan düşkünlüğüdür. Maaşının belli bir kısmını sokakta kalmış kedilere ayırdığını ve onları kütüphaneye alıp bakımlarını üstlendiğini öğreniyoruz. Bu derece bilgili bir kişinin neden eser verme gereği hissetmediğini yazar, Sencer'in dahil olduğu dini mezhebe dayandırmakta ise de bazı eserleri kendisinin yazdığını ancak kendi ismini kullanmadığından söz edilmektedir. Bu bölümün son kısımlarında ise Sencer'in son zamanları ve ölümü hakkında bilgi verilmektedir.

Dördüncü bölümde Sencer'in vefatı sonrası yazılanlar yer almaktadır. Özellikle kendisiyle görüşmüş ve Beyazıt Devlet Kütüphanesinde çalışırken istifade etmiş birçok kişinin kütüphaneci Sencer hakkında söyledikleri ve yazdıkları dikkate değerdir. Özellikle devrin İsveç Başbakanı Per Albin Hansson'ın Sencer'in vefatı sonrası İsmet İnönü'ye çekmiş olduğu başsağlığı telgrafında yazmış olduğu "*İlmin başı sağolsun*" ifadesi belki de bir kütüphaneci için uluslararası diplomasinin tek örneğidir.

Son bölümde ise; vefatından sonra Beyazıt Devlet Kütüphanesi müdürüyle yapılan röportajı ve kendisi için yazılmış şiirleri görmekteyiz. Bu bölümde fotoğraflarla birlikte kitapta ismi geçen kişilerin kısa biyografi bilgilerini de bulabilirsiniz.

Son hafız-ı kütüb, ayaklı kütüphane gibi isimlerle anılan İsmail Saib Sencer yaşadığı devirde kütüphaneciliğin en iyi uygulayıcılarından olmuş, bu yönüyle de geleneksel kütüphaneciliğin temel taşlarından biri kabul edilmiştir. Yazar bu eserinde, Sencer'in farklı yönleri ve siyasi tercihlerine eğilmiş olsa da kütüphanecilik mesleğini uygulamak isteyen genç meslektaşlarımızın okuması gereken eserlerden biri olduğuna inanıyorum.